

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΜΥΝΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

200 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση Η συμβολή των Ελλήνων της Κύπρου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΜΥΝΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

200 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση
Η συμβολή των Ελλήνων της Κύπρου

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Εκδότης: Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών

Επιμέλεια: Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς (ΔΙΕΦ/ΓΕΕΦ)

Συντονιστής Έκδοσης: Συνταγματάρχης (ΠΖ) Μιχάλης Μακρής

Διόρθωση Κειμένων: Σόλων Γ. Σολωμού,
Νομικός και Φιλόλογος - Ιστορικός Ερευνητής

Επιτροπή Ελέγχου: Συνταγματάρχης (ΠΖ) Μιχάλης Μακρής
Αντισυνταγματάρχης (ΠΒ) Αντώνης Φούρναρης
Πλωτάρχης Δώρος Τρύφωνος ΠΝ
Λοχαγός (ΠΖ) Σάββας Πέτρου
ΣΥΠ Επισμηνίας (ΥΑΔ) Χρίστος Παντελίδης
Δρ Ανδρέας Κάρυος
Δρ Άγγελος Χρυσοστόμου

Σχεδιασμός Έκδοσης: ΣΥΠ Επισμηνίας (ΥΑΔ) Χρίστος Παντελίδης

Ευχαριστίες: Η Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς εκφράζει τις θερμές ευχαριστίες της σε όλους τους συντελεστές που συνέβαλαν στην έκδοση του επετειακού αυτού εντύπου και ιδιαίτερα στον **Δρα Ανδρέα Κάριο** για την πολύτιμη και ουσιαστική συνδρομή του.

Γνωστοποίηση: Τα κείμενα που δημοσιεύονται στο έντυπο εκφράζουν τη γνώμη και τις σκέψεις των συγγραφέων και όχι αναγκαία τις αντιλήψεις ή το δόγμα του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς.

ΠΡΟΣΟΧΗ: Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική ή κατά παράφραση ή διασκευή - απόδοση του περιεχομένου (κείμενα ή φωτογραφίες) με οποιονδήποτε τρόπο -μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό ή άλλο- χωρίς τη γραπτή έγκριση ή άδεια του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς.

Ταχυδρομική Διεύθυνση: ΓΕΕΦ/ΔΙΕΦ

1433 Λευκωσία Κύπρος

Ηλεκτρονική Διεύθυνση: dnsistef@cytanet.com.cy

geef_dief@nationalguard.mil.cy

Ηλεκτρονική Έκδοση: <http://www.mod.gov.cy> (Εκδόσεις - Έντυπα)

Τηλέφωνα: 25413400 - 25413405

Τηλεομοιότυπο: 25413401

Περιεχόμενα

<u>Θέματα</u>	<u>Σελίδες</u>
1. Χαιρετισμός από τον Υπουργό Άμυνας κ. Χαράλαμπο Πετρίδη	4 - 5
2. Χαιρετισμός από τον Αρχηγό της Εθνικής Φρουράς Αντιστράτηγο Δημόκριτο Ζερβάκη	6 - 7
3. Ημερήσια Διαταγή Αρχηγού Εθνικής Φρουράς της 25ης Μαρτίου 2021	8 - 11
4. Η σημασία της Ελληνικής Επανάστασης (ΓΕΣ/ΔΙΣ) Συνταγματάρχης (ΤΘ) Βασίλειου Ν. Μουντοκαλάκη	12 - 27
5. Κύπριοι αγωνιστές του 1821 Τάσου Χατζηαναστασίου, Διδάκτορα Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης	28 - 33
6. Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος: ένας αντιπροσωπευτικός ελάσσων ετερόχθων οπλαρχηγός Σωτηρούλας Βασιλείου, Διδάκτορος Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης	34 - 41
7. Ιωάννης Σταυριανός Μαρίνου Παπαϊωακείμ, υποψηφίου Διδάκτορα Διπλωματίας και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Κύπρου	42 - 47
8. Η Κύπρος στα επαναστατικά σχέδια του Ρήγα και της Φιλικής Εταιρείας. Ο Ιωάννης Καρατζάς Τάσου Χατζηαναστασίου, Διδάκτορα Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης	48 - 53
9. Κύπρος και 1821: Όψεις του ναυτικού πολέμου, η δράση των <i>místico</i> και η μάχη της Αγίας Νάπας Γιάννη Ιωάννου, Διεθνολόγου και συνιδρυτή του Geopolitical Cyprus και δημιουργού του <i>armsof1821</i> (Twitter)	54 - 59

<u>Θέματα</u>	<u>Σελίδες</u>
10. Η Εθνική Παλιγγενεσία του 1821 και η Υπέρμαχος Στρατηγός Θεοτόκος Μαρία Πρωτοπρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Χριστοδούλου, Διευθυντή Διεύθυνσης Θρησκευτικού	60 - 69
11. Κύπριοι Αγωνιστές στις Πολιορκίες της Ιεράς Πόλεως του Μεσολογγίου Κωστή Κοκκινόφτα, Ερευνητή Κέντρου Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου	70 - 77
12. Η Κύπρος και η Επανάσταση του 1821 Μάριου Κουκκίδη Φιλολόγου, τέως γυμνασιάρχη	78 - 83
13. Πτυχές από τη συμβολή της Εκκλησίας της Κύπρου στην Επανάσταση του 1821 Ιωάννη Ε. Καστανά, Μεταδιδακτορικού Ερευνητή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας	84 - 89
14. 1826 - 1828: Η συμμετοχή των Κυπρίων στην Ιώνιο Φάλαγγα κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης Μάριου Σιαμμά, Διδάκτορα Ιστορίας του King's College London	90 - 95
15. Η Κύπρος ως ελληνική εθνική διεκδίκηση: οι ενέργειες των Κυπρίων και η συμβολή του Ιωάννη Καποδίστρια Ανδρέα Χριστοφή, υποψηφίου Διδάκτορα Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κύπρου	96 - 101
16. Οι σφαγές των Ελλήνων της Κύπρου το 1821 και το Διεθνές Δίκαιο των Αρχών του 19ου Αιώνα Δημήτριου Α. Κούρτη, υποψηφίου Διδάκτορα Διεθνούς Δικαίου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης	102 - 111
17. Όπλα του 1821: Φωτογραφικό Ρεπορτάζ Γιάννη Ιωάννου, Διεθνολόγου, συνιδρυτή του Geopolitical Cyprus και δημιουργού του armsof1821 (Twitter)	112 - 116

Χαιρετισμός από τον Υπουργό Άμυνας κ. Χαράλαμπο Πετρίδη

Είναι με μεγάλη χαρά που χαιρετίζω το επετειακό έντυπο της Διεύθυνσης Ιστορίας της Εθνικής Φρουράς με τίτλο «**200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση/ Η συμβολή των Ελλήνων της Κύπρου**», μέσα από το οποίο αριθμός έμπειρων αρθρογράφων επιχειρούν να σκιαγραφήσουν περιληπτικά κάποια πολιτικά γεγονότα στην Κύπρο κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 καθώς και τη συμβολή των Ελλήνων της Κύπρου σ' αυτό το μεγαλειώδες και κοσμοϊστορικό γεγονός.

Ήταν τεράστια η συνεισφορά του Φιλελληνισμού στον Αγώνα για ανεξαρτησία, αλλά κυρίως των ακμαζουσών ελληνικών κοινοτήτων των εμπορών και διανοομένων της διασποράς, οι οποίοι προχώρησαν στη δημιουργία «Επιτροπών Αγώνα», αναλαμβάνοντας το βάρος της μυστικής οργάνωσης ένοπλου Αγώνα για εθνική ανεξαρτησία. Πιο γνωστή ήταν η «Φιλική Εταιρεία», που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό της Ρωσίας και ανέλαβε την οργάνωση του κινήματος με την κατήχηση όσο το δυνατόν περισσότερων Ελλήνων, οι οποίοι παρениδημούσαν κυρίως στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και, όταν θα παρουσιαζόταν η κατάλληλη ευκαιρία, θα προχωρούσε στην ένοπλη εξέγερση που θα γενικευόταν στη μητροπολιτική Ελλάδα.

Μέσα από νικηφόρες επικές μάχες, αλλά και διακυμάνσεις κατά τη διάρκεια του Αγώνα, υπογράφηκε στις 3 Φεβρουαρίου του 1830 -μετά από παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων- το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, με το οποίο ιδρύθηκε το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος, το οποίο δομήθηκε και εκσυγχρονίστηκε σταδιακά και σε βάθος χρόνου σε ένα σύγχρονο, φιλελεύθερο εθνικό κράτος με αστικούς θεσμούς και αντιπροσωπευτική δημοκρατία.

Στον επικό και μεγαλειώδη αγώνα των Ελλήνων δεν ήταν δυνατόν να απουσιάσουν και οι Έλληνες της Κύπρου, όπως τεκμηριώνεται μέσα από μεγάλο αριθμό εγγράφων, απομνημονευμάτων των αγωνιστών και ανέκδοτων πηγών.

Πολλοί Κύπριοι που κατέφυγαν στην Ελλάδα στρατολογήθηκαν στα σώματα διαφόρων οπλαρχηγών. Στα αρχεία εντοπίζονται από το προσδιοριστικό «Κύπριος» ή «Κυπριώτης» που συνόδευε το όνομά τους.

Εκτιμάται ότι 500 έως 1.000 Κύπριοι πολέμησαν στην Ελλάδα και διακρίθηκαν σε σημαντικές μάχες στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα (Μεσολόγγι, Φάληρο, Εύβοια κλπ), τη Χίο και σε αρκετές ναυτικές επιχειρήσεις.

Κύπριοι ιερολοχίτες υπό το λάβαρο της δικής τους σημαίας με την επιγραφή:

«ΣΗΜΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΙ – ΠΑΤΡΗΣ ΚΗΠΡΟΥ»

πολέμησαν και έπεσαν ηρωικώς μαχόμενοι στο Δραγατσάνι στις 7 Ιουνίου 1821.

Στην καταστροφική για τους Έλληνες μάχη στον Ανάλατο (μάχη του Φαλήρου) στις 24 Απριλίου 1827 υπολογίζεται ότι έχασαν τη ζωή τους περίπου 150 Κύπριοι.

Τα παραπάνω αδιάσειστα στοιχεία καταδεικνύουν περίτρανα τους ακατάλυτους δεσμούς ανάμεσα στην Κύπρο και την Ελλάδα καθώς και την Ελληνικότητα της Μεγαλονήσου, η οποία δήλωσε βροντερά την παρουσία της στην Επανάσταση του 1821, αλλά, όπως είναι γνωστό, και σε όλους τους μετέπειτα εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες των Ελλήνων.

Τελειώνοντας, θέλω να συγχαρώ το ΓΕΕΦ και τη Διεύθυνση Ιστορίας για την πρωτοβουλία εκπόνησης αυτού του σημαντικού επετειακού συγγράμματος και εύχομαι να ακολουθήσουν και άλλα παρόμοια, τα οποία θα συμβάλουν με τη σειρά τους στην κατανόηση σημαντικών πτυχών της ιστορίας της πατρίδας μας.

Χαράλαμπος Πετρίδης
Υπουργός Άμυνας

Χαιρετισμός από τον Αρχηγό της Εθνικής Φρουράς Αντιστράτηγο Δημόκριτο Ζερβάκη

Είναι με μεγάλη συγκίνηση -και αυτό αποτελεί για μένα ιδιαίτερη τιμή και περηφάνια- που χαιρετίζω την επετειακή αυτή έκδοση για τα 200 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση και τη συμμετοχή των Ελλήνων της Κύπρου σ' αυτήν.

Παρήλθαν ήδη 200 χρόνια από τον μεγάλο ξεσηκωμό του Γένους εναντίον του Οθωμανού δυνάστη. Από τον μεγαλειώδη και τιτάνιο αυτόν αγώνα ζωής και θανάτου για το Ελληνικό Έθνος συμμετείχαν οι όπου γης

Έλληνες, είτε προσωπικά είτε προσφέροντας ηθική και υλική βοήθεια.

Ως εκ τούτου και η συμμετοχή των Ελλήνων της Κύπρου στον απελευθερωτικό αγώνα της κυρίως Ελλάδας αποτελούσε κανόνα απαράβατο, αφού οι Πανέλληνες αγωνίζονταν υπέρ βωμών και εστιών μέχρι της τελευταίας ρανίδας του αίματός τους.

Το ελληνικό νησί της Κύπρου, βρισκόμενο στις ανατολικές εσχατιές του Ελληνικού Κόσμου, στη Β.Α. γωνιά της Ανατολικής Μεσογείου, δεν ξεσηκώθηκε -για γεωγραφικούς κυρίως λόγους- εναντίον του βάρβαρου κατακτητή αλλά και για εθνικούς. Ως γνωστό, πλήρωσε βαρύ φόρο αίματος με βάση τα τραγικά γεγονότα της 9ης Ιουλίου 1821 ακολουθώντας παράλληλη πορεία με τον υπόλοιπο Ελληνισμό. Αυτά έχουν αποτυπωθεί και από τον εθνικό ποιητή της Κύπρου Βασίλη Μιχαηλίδη με το ποίημα του «Η 9η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία Κύπρου» με το απόφθεγμα του:

«Η Ρωμιοσύνη εν φυλή συνόττ'ιαιρη του κόσμου,
κανένας δεν εβρέθηκεν για να την ι-ξηλείψει κανένας,
γιατί σιέπει την που τα 'ψη ο Θεός μου.
Η Ρωμιοσύνη εν να χαθεί, όντας ο κόσμος λείψει».

Οι Έλληνες κατόρθωσαν -καταβάλλοντας βαρύτατο φόρο αίματος- να απελευθερώσουν μικρό τμήμα της κυρίως Ελλάδας και να συγκροτήσουν το 1830 το πρώτο ελεύθερο ελληνικό κράτος. Σ' αυτό το αποτέλεσμα σημαντική και ανεξίτηλη υπήρξε και η προσφορά των Ελλήνων της Κύπρου, οι οποίοι συμμετείχαν σε όλες τις μεγάλες μάχες της Επανάστασης και αρκετοί έδωσαν ότι πολυτιμότερο είχαν, την ιδιά τους τη ζωή.

Η αυτοθυσία των ηρώων της Ελληνικής Επανάστασης αποτέλεσε φωτεινό φάρο για τους μετέπειτα απελευθερωτικούς πολέμους των Ελλήνων, στους οποίους η συμμετοχή των Ελλήνων της Κύπρου υπήρξε αδιάλειπτος. Το παράδειγμα των Ελλήνων του '21 αποτελεί και για μας σήμερα τηλαυγή φάρο, αλλά κυρίως «ευθύνης».

Ξεχωριστό φόρο τιμής πρέπει να αποδώσουμε και στην Εκκλησία η οποία μέσω της ορθοδοξίας έσωσε την ελληνικότητα, την ενότητα και τη γλώσσα των υπόδουλων ελληνικών πληθυσμών μέχρι την έναρξη της Επανάστασης.

Θα ήθελα ο χαιρετισμός μου να τελειώσει με μian επιγραμματική αναφορά στο πρώτο κείμενο-προκήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης «Μάχου Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος».

Συγχαίρω όλους όσους συνέβαλαν στην πραγματοποίηση της επετειακής αυτής έκδοσης και τους ευχαριστώ για την ανιδιοτελή συμβολή τους στην όλη προσπάθεια.

Χρυστάμε!

Αντιστράτηγος Δημόκριτος Ζερβάκης
Αρχηγός

Ημερήσια Διαταγή Αρχηγού Εθνικής Φρουράς της 25η Μαρτίου 2021

Αξιωματικοί, υπαξιωματικοί, συμβασιούχοι οπλίτες, στρατιώτες, ναύτες, σμηνίτες, έφεδροι, εθνοφύλακες, πολιτικό προσωπικό, άνδρες και γυναίκες της Εθνικής Φρουράς.

Συμπληρώνονται φέτος 200 χρόνια από την έναρξη της Επανάστασης του 1821, το μεγαλύτερο ιστορικό γεγονός της νεότερης ελληνικής ιστορίας, που θεμελίωσε το Ελληνικό Κράτος και έδωσε στην οικουμένη υπέροχα δείγματα αρετής και προσήλωσης στις αξίες της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας.

Σήμερα, 200 χρόνια μετά, το ελληνικό έθνος με χαρά και ευγνωμοσύνη απευθύνει και πάλι δύο «Χαίρε»: το «Χαίρε Κεχαριτωμένη!» στην Υπεραγία μας Θεοτόκο, που με τον ευαγγελισμό Της προμηνύθηκε η σωτηρία του ανθρώπου και το «Χαίρε, ω Χαίρε, ελευθεριά!» για τη λύτρωση του ελληνικού έθνους από τον τουρκικό ζυγό.

Με την Επανάσταση του 1821, «το ελληνικόν έθνος κηρύττει ενώπιον Θεού και ανθρώπων την πολιτικήν αυτού ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν», όπως διακήρυξαν σε κλίμα ενθουσιασμού οι πρόγονοί μας στο προοίμιο του πρώτου Συντάγματος του 1822, όταν συνήλθαν στην πρώτη Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου.

Είχαν προηγηθεί 400 χρόνια σκληρής καταπίεσης, διωγμών και βίας. Οι σφαγές, ο βίαιος εξισλαμισμός, το παιδομάζωμα, οι αβάσταχτοι φόροι, οι ωμότητες που υπέφεραν οι σκλαβωμένοι Έλληνες από την άλωση της Κωνσταντινούπολης και μετά, οδήγησαν στην απόφαση σύσσωμου του Ελληνισμού: «ελευθερία ή θάνατος!». Στην εξέγερση αυτή, τους Έλληνες ένωσε η κοινή εθνική συνείδηση και η κοινή χριστιανική πίστη, που κράτησαν άσβεστες μέσα στους αιώνες της σκλαβιάς. Τούτο είναι το πρώτο θαύμα του 1821. Μέσα στο χωνευτήρι του οθωμανισμού, το ελληνικό έθνος κράτησε ακέραιη την ταυτότητά του χάρη στην Ορθόδοξη Εκκλησία, η οποία στάθηκε η αληθινή κιβωτός του Ελληνισμού και συγκέντρωσε τις ηθικές και τις πνευματικές δυνάμεις που οδήγησαν στην Επανάσταση. Παράλληλα, τα εθνικοαπελευθερωτικά κηρύγματα των Ελλήνων διανοομένων αφύπνισαν και ξεσήκωσαν τη Ρωμιοσύνη, οδηγώντας την στο τελικό ξέσπασμα του 1821.

Η Κύπρος, το ακρότατο όριο του Ελληνισμού, που από το 1571 στέναζε κάτω από τις βιαιότητες και τις φρικαλεότητες των Τούρκων, συμμετέχει με κάθε τρόπο στην Επανάσταση. Πολλοί Κύπριοι είχαν ήδη μνηθεί στον αγώνα ως μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Μεταξύ αυτών και ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός που την 9η Ιουλίου 1821 απαγχονίζεται πρώτος στη Λευκωσία, ενώ τον ακολουθούν οι μητροπολίτες Πάφου, Κιτίου και Κυρηνείας, οι οποίοι αποκεφαλίζονται, καθώς και πλήθος άλλων προκρίτων και κληρικών που μαρτυρούν σε μια σφαγή που κράτησε για μέρες.

Εκατοντάδες Έλληνες της Κύπρου μεταβαίνουν τότε στην επαναστατημένη Ελλάδα και δίνουν βροντερό παρών στο πλευρό των οπλαρχηγών, ενώ άλλοι εκποιούν τις περιουσίες τους για την Ελληνική Επανάσταση, αποδεικνύοντας ότι η αποτίναξη του τουρκικού ζυγού αφορούσε σύσσωμο τον Ελληνισμό και κάθε σπιθαμή ελληνικής γης. Η απάντηση του Ιωάννη Καποδίστρια, στην ερώτηση του εκπροσώπου του Αγγλικού Υπουργείου Εξωτερικών, ποια γεωγραφικά όρια του ελληνικού κράτους αξιώνει η ελληνική πλευρά, είναι χαρακτηριστική: «Τα όρια τούτα από του 1821 καθορίζονται υπό του αίματος του εκχυθέντος εις τα σφαγεία των Κυδωνιών, της Κύπρου, της Χίου, της Κρήτης, των Ψαρών και του Μεσολογίου».

Η μεγαλειώδης αυτή Επανάσταση των Ελλήνων αφύπνισε τους λαούς της Ευρώπης, όπου κυριαρχούσε το απολυταρχικό δόγμα της Ιεράς Συμμαχίας. Με μέσα σχεδόν ανύπαρκτα και χωρίς βοήθεια εξωτερική, οι Έλληνες διαλάλησαν σε ολόκληρη την ανθρωπότητα ότι είναι αποφασισμένοι να ζήσουν ελεύθεροι ή να πεθάνουν, αψηφώντας τη λογική και τους αριθμούς και διακηρύττοντας με το μεγαλείο μιας ιερής παραφροσύνης ότι η ελευθερία δεν είναι γέννημα υπολογισμών αλλά πίστης.

Οι αγώνες ευοδώθηκαν. Η Ελλάς αναγεννήθηκε. Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3ης Φεβρουαρίου 1830 η διεθνής κοινότητα αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Την ανεξαρτησία αυτή την είχε υπογράψει ο Θεός και τη συνυπέγραψαν οι αγωνιστές με το αίμα τους.

Άνδρες και γυναίκες της Εθνικής Φρουράς,

Σήμερα, 200 χρόνια μετά, η επέτειος της 25ης Μαρτίου 1821 μας βρίσκει ξανά στις εθνικές επάλξεις, υπερασπιστές της ιερής κυπριακής γης. Από τις πολλαπλές και πολυδιάστατες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η Κυπριακή Δημοκρατία,

μια παραμένει συνεχής και άμεση. Η επί 46 και πλέον χρόνια παράνομη κατοχή της πατρίδας μας σε συνδυασμό με την εξελισσόμενη τουρκική προκλητικότητα επιβάλλουν τη συνεχή ετοιμότητα της Εθνικής Φρουράς για προάσπιση της εδαφικής ακεραιότητας και της διαφύλαξης των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων. Για όλους εμάς, η ετοιμότητα, η επαύξηση της μαχητικής μας ικανότητας και η μεγιστοποίηση της αποτρεπτικής μας ισχύος αποτελούν τη μοναδική απάντηση.

Ας έχουμε στον νου μας ότι η ελευθερία δεν χαρίζεται, αλλά κερδίζεται με αίμα, αυταπάρνηση, συλλογικούς αγώνες, ατομικές θυσίες, πίστη στον Θεό, προσήλωση στα ιδανικά του έθνους μας. Τα 200 χρόνια από την έναρξη της Επανάστασης δεν αποτελούν μόνο ένα επετειακό γεγονός για τον απανταχού Ελληνισμό, αλλά αποτελούν την απόδειξη ότι τα μηνύματά της άντεξαν και μεταδόθηκαν μέσα στον χρόνο.

Τα λόγια του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη απευθύνονται σήμερα σε όλους εμάς που έχουμε την τιμή να φορούμε τη στολή του στρατιώτη της Εθνικής Φρουράς: «Τώρα η πολύπαθη Ρωμιοσύνη στηρίζει την ύπαρξή της στη λεβεντιά σας!». Σας καλώ λοιπόν σήμερα, αντλώντας έμπνευση από τους ένδοξους ήρωες του Έθνους μας, να μείνουμε όσο ποτέ άλλοτε προσηλωμένοι στο καθήκον και την αποστολή μας, για να συνεχίσουμε αδιαλείπτως τον αγώνα για την προάσπιση των δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Με τις πρεσβείες της Υπεραγίας Θεοτόκου, που ο ευαγγελισμός Της ταυτίστηκε με τον ευαγγελισμό του Ελληνισμού, με σεβασμό και θαυμασμό απέναντι στους αθάνατους ήρωες και τους μάρτυρες του Έθνους μας, πιστοί στην υψηλή αποστολή μας, σας καλώ να αναφωνήσουμε:

Ζήτω το Έθνος!
Ζήτω η Κύπρος!
Ζήτω η 25η Μαρτίου 1821!
Ζήτω η Εθνική Φρουρά!

Αντιστράτηγος Δημόκριτος Ζερβάκης
Αρχηγός

Η σημασία της Ελληνικής Επανάστασης

Συνταγματάρχης (ΤΘ) Βασίλειου Ν. Μουντοκαλάκη

Εισαγωγή

Το νόημα και το μεγαλείο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 μπορεί κανείς να το αντιληφθεί μόνο αν έχει κατανοήσει πλήρως ποια ήταν η σημασία της πτώσεως της Κωνσταντινούπολης τον Μάιο του 1453. Το γεγονός αυτό στην πραγματικότητα είναι μια παγκόσμια ιστορική καμπή, με προεκτάσεις που φτάνουν μέχρι τις μέρες μας. Ο Steven Runciman γράφει: «...Στους Τούρκους, η άλωση της παλιάς αυτοκρατορικής πόλης, δεν έδωσε μόνο μια νέα αυτοκρατορική πρωτεύουσα, αλλά και εγγυήθηκε τη μονιμότητα της ευρωπαϊκής τους αυτοκρατορίας.[...] Σήμερα, ύστερ' απ' όλες τις περιπέτειες της Ιστορίας τους, οι Τούρκοι εξακολουθούν να κατέχουν τη Θράκη, εξακολουθούν να διατηρούν το προγεφύρωμά τους στην Ευρώπη...»¹. Η «μονιμοποίηση» της οθωμανικής αυτοκρατορίας, που παρατηρεί και διαπιστώνει ο Runciman, έχει επιπτώσεις και προεκτάσεις μέχρι σήμερα.

Η «θερμότερη» περιοχή του πλανήτη είναι εδώ και αιώνες τα Βαλκάνια, η Μέση Ανατολή, η Ανατολική Μεσόγειος και η Βόρεια Αφρική. Δεν είναι ίσως τυχαίο ότι τμήματα αυτής ακριβώς της εκτεταμένης γεωγραφικής περιοχής υπήρξαν, για περισσότερο ή λιγότερο χρονικό διάστημα, εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

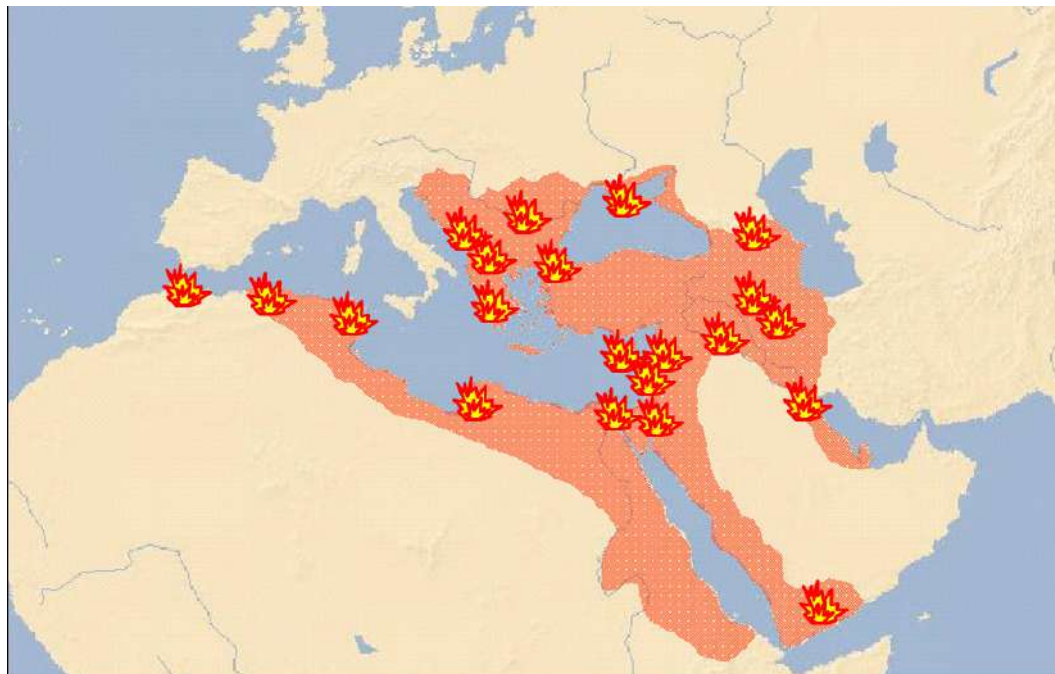
Εάν κάποιος θα ήθελε να κάνει μια ενδιαφέρουσα «ιστορική άσκηση», θα μπορούσε να τοποθετήσει σε έναν χάρτη τα όρια της οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά τη μεγαλύτερή της εξάπλωση (περί τα τέλη του 17ου αιώνα), και στη συνέχεια πάνω στον ίδιο χάρτη να απεικονίσει τα κυριότερα γεγονότα που απασχόλησαν τον κόσμο τους τελευταίους δύο αιώνες.

Θα διαπιστώσει τότε με έκπληξη ότι στην περιοχή αυτή συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο πλήθος των συγκρούσεων, των εντάσεων και των διεθνών

1. Ράνσιμαν Στήβεν, «Η Άλωση της Κωνσταντινουπόλεως», Εκδόσεις ΔΕΚ/ΓΕΣ, 1983, σ. 58.

προβλημάτων των 19ου, 20ού και 21ου αιώνων, από τα οποία μερικά, όπως το Κυπριακό και το Κουρδικό, είναι άλυτα ακόμα, ενώ νέα προβλήματα ανακύπτουν ακόμα μέχρι σήμερα μέσα στην ίδια περιοχή, όπως η Αλ Κάιντα, το ισλαμικό κράτος κλπ.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι από τα Βαλκάνια εξερράγη ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο λεγόμενος «Μεγάλος Πόλεμος», ότι το «Μεσανατολικό Πρόβλημα», οι Αραβο-ισραηλινοί πόλεμοι, ο δεκαετής πόλεμος Ιράν – Ιράκ και ο «Πόλεμος του Κόλπου» έλαβαν χώρα στη Μέση Ανατολή, οι επώδυνοι πόλεμοι της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η πολυετής διαφορά Αθήνας – Σκοπίων, τα προβλήματα στο Κοσσυφοπέδιο, η «αραβική άνοιξη», οι πόλεμοι στον Καύκασο, με τελευταίον αυτόν του Ναγκόρνο – Καραμπάχ, αλλά και τα προβλήματα στην Υεμένη εντοπίζονται ξανά και ξανά, με χαρακτηριστική ιστορική επιμονή, στην ίδια αυτή εκτεταμένη γεωγραφική περιοχή. Είναι άραγε τυχαίο ότι όλη αυτή η περιοχή του κόσμου ήταν κάποτε οθωμανική, ή πράγματι η ιστορική διαδρομή της οθωμανικής αυτοκρατορίας έχει επηρεάσει και συνεχίζει να επηρεάζει τόσο βαθιά την παγκόσμια πολιτική; Τούτο αναμφίβολα αποτελεί ερώτημα προς διερεύνηση και τροφή για σκέψη για τους σύγχρονους ιστορικούς.

Η οθωμανική αυτοκρατορία στα τέλη του 17ου αιώνα και τα σημαντικότερα διεθνή προβλήματα των 19ου, 20ου και 21ου αιώνων.

Αλλά η κοσμοϊστορική σημασία της πτώσεως της Κωνσταντινούπολης φαίνεται και από το γεγονός ότι για πολλούς ιστορικούς αποτέλεσε το ορόσημο που σηματοδοτεί το τέλος του Μεσαίωνα και την έναρξη της Αναγέννησης. Αυτό αναγκάζει τον Runciman να γράψει: «Τον καιρό που οι ιστορικοί ήταν απλοί άνθρωποι, η άλωση της Κωνσταντινούπολης, το 1453, σημείωνε, κατά τη γνώμη τους το τέλος του Μεσαίωνα. Σήμερα, ξέρομε πολύ καλά, ότι το ρεύμα της ιστορίας κυλάει αδιάκοπα και δεν υπάρχει κανένα φράγμα που να το ανακόπτει...»².

Μια ακόμα πτυχή της παγκόσμιας σημασίας του κοσμοϊστορικού αυτού γεγονότος είναι η επίδρασή του στη δημιουργία του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού μέσω της μετανάστευσης Ελλήνων λογίων, που μεταλαμπάδευσαν στην Ευρώπη το πνεύμα της χαμένης αυτοκρατορίας τους, που περιείχε, εκτός των άλλων, και τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Πιθανώς, η ένταση και το μέγεθός της μπορεί να αποτελέσει θέμα συζητήσεως, αλλά ότι υπήρξε αυτή η επίδραση είναι ένα γεγονός που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί³.

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης ήταν μόνο το συμβολικό τέλος της «Βυζαντινής»⁴ αυτοκρατορίας. Στην πραγματικότητα, η οθωμανική κατάκτηση είχε αρχίσει πολλά χρόνια πριν και συνεχίστηκε για αρκετά ακόμα μετά την άλωση. Με αυτήν τη σημειολογία, όχι μόνο για τους Έλληνες αλλά πιθανότατα και για όλον τον γνωστό τότε κόσμο, αυτό ήταν αδιανόητο. Ήταν η κατάρρευση ενός κράτους 1.100 περίπου ετών, και το γκρέμισμα του «συστήματος» που είχε εδραιωθεί

2. Στο ίδιο, σ. 57.

3. «...Άλλοι απ' αυτούς επιζούν μέσα στις σκλαβωμένες ελληνικές χώρες, ενώ άλλοι μεταναστεύουν προς την Ιταλία, προς τις θόρειες βαλκανικές χώρες και ιδίως προς την Κεντρική και Δυτική Ευρώπη, ως αυτήν ακόμη την καρδιά της Ρωσίας, όπου, ελευθερωμένοι από τις ασφυκτικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της τουρκικής αυτοκρατορίας, δρουν ως φορείς όχι μόνο της προσωπικής τους αξίας, αλλά και του χιλιόχρονου βυζαντινού κόσμου ιδεών, και συμβάλλουν με την μικρή ή μεγάλη προσφορά τους στην δημιουργία του νεώτερου ευρωπαϊκού πολιτισμού...» [Βακαλόπουλος Απόστολος, «Ιστορία του Νέου Ελληνισμού – Τουρκοκρατία 1453 – 1669, Τόμος Β' (Οι Ιστορικές Βάσεις της Νεοελληνικής Κοινωνίας και Οικονομίας)», Θεσσαλονίκη, 1976, σ. 4-5].

4. ΣΣ: Η λέξη «Βυζαντινής» εντός εισαγωγικών, καθώς στην πραγματικότητα η αυτοκρατορία αυτή είναι η εξελληνισμένη, από τα μέσα του 8ου αιώνα και μετά, «Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία». Η ονομασία «Βυζαντινή» είναι μεταγενέστερη και καθιερώθηκε από Ευρωπαίους ιστορικούς μετά την πτώση του Βυζαντίου. «...Ο όρος “βυζαντινός” είναι νεολογισμός. Τον εισήγαγε διά πρώτην φοράν ο Ιερώνυμος Wolf το 1562, όταν εισηγήθη την ίδρυσιν *Corpus Historiae Byzantinae*, και την καθιέρωσεν ο Ph. Labbe, ο ιδρυτής της «Βυζαντιδος» του Λούβρου, προλογίζων το εγχείρημά του με τας λέξεις: “*De Byzantinae Historiae Scriptoris...*” ...» [Καραγιαννόπουλος Ε. Ιωάννης: «Ιστορία Βυζαντινού Κράτους», Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995, (Ανατύπωση Ε') Τόμος Α', σ. 19.].

Οι Οθωμανοί προ των τειχών.

από την όψιμη αρχαιότητα μέχρι εκείνη τη στιγμή. Η συνειδητοποίηση αυτού του γεγονότος ήταν ένας αξεπέραστος ψυχολογικός κλονισμός αδιανόητων διαστάσεων.

Παρά την ολοφάνερη πια εξάπλωση και ενδυνάμωση των Οθωμανών, όσο η Κωνσταντινούπολη παρέμενε ελεύθερη και σε χέρια ελληνικά, το λογικά αναπόφευκτο, η οριστική υποδούλωση, φάνταζε στη σφαίρα του συναισθήματος ακόμα αδύνατο, ενώ η ελπίδα και η πίστη παρέμεναν ζωντανές. Ποια ψυχή όμως θα μπορούσε ακόμα να ελπίζει, αν έπεφτε η Πόλη; Αυτό διερωτάται και ο Ιωσήφ Βρυένιος, σημειώνοντας: «Ταύτης τῆς πόλεως ἰσταμένης, συνίσταται πως καὶ ἡ πίστις ἀκράδαντος· ἐδαφισθείσης δὲ, ὅπερ, Χριστὲ μου, μὴ γένοιτο, ποία ἔσται ψυχή κατὰ πίστιν ἀκλόνητος⁵;» Μετά την άλωση της Πόλης, το ηθικό

5. Βλ. σχετικά: Μεταλληνός, π. Γεώργιος, «Τουρκοκρατία – Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία», Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 1993, σ. 47.

του Ελληνισμού, που ήταν ακόμα ελεύθερος, σημείωσε μια ραγδαία πτώση. Η αποφασιστικότητα και η θέληση για περαιτέρω αντίσταση συνεθλίβησαν. Έτσι εξηγούνται τα φαινόμενα αλλαξοπιστίας (εκούσιοι εξισλαμισμοί), που παρατηρούνται όχι μόνο στα πρώτα χρόνια αλλά sporadικά καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας⁶. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης ήταν λοιπόν ένα γεγονός τεράστιας σημασίας για τους Έλληνες, τους Τούρκους αλλά και για ολόκληρο τον Κόσμο.

Η Τουρκοκρατία

Η κατανόηση του μεγαλείου και της σημασίας της Ελληνικής Επανάστασης καθίσταται ακόμα βαθύτερη, αν αναλογιστεί κάποιος την κατάσταση και την πορεία του Ελληνισμού κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, ιδίως των πρώτων δύο αιώνων, μιας περιόδου που έχει καταγραφεί στη γνώση πολλών σύγχρονων Ελλήνων απλώς ως «τα σκοτεινά χρόνια της σκλαβιάς»⁷.

Ο Απόστολος Βακαλόπουλος, με αφορμή τη συμβατική περιοδολόγηση της παγκόσμιας ιστορίας που, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, θέλει την πτώση της Κωνσταντινούπολης ως το ορόσημο του τέλους του Μεσαίωνα, δίνει μian άλλη διάσταση, αναφέροντας με έμφαση:

«...Οι δύο πρώτοι μετά την άλωση αιώνες (1453 – 1669)⁸ αποτελούν τον πραγματικό ελληνικό μεσαίωνα· είναι αιώνες σκοτεινού χάους...»⁹.

Στη συνέχεια περιγράφει με γλαφυρότητα τη δραματική κατάσταση στην οποία περιήλθαν οι Έλληνες αμέσως μετά την άλωση:

«... Ο λαός φαίνεται να έχει εξουθενωθεί, να έχει χάσει τον προσανατολισμό του και να προχωρεί ακαθοδήγητος. [...] Μέσα στο περιβάλλον αυτό ζει

6. Στο ίδιο.

7. «...Την εικόνα του χάους εκείνου δεν την έχουν ακόμη αντικρίσει ξεκάθαρα, (ΣΣ: οι σημερινοί Έλληνες), γιατί οι γνωστές ως σήμερα Ιστορίες του ελληνικού έθνους, κάνοντας ένα τεράστιο άλμα, παρατρέχουν τη συστηματική διαπραγμάτευση της εποχής εκείνης (ΣΣ: των δύο πρώτων αιώνων της τουρκοκρατίας) και σπεύδουν προς την εποχή της οικονομικής και πνευματικής ανόδου του νέου ελληνισμού, προς τα μέσα του 17ου αι. και εξής, προς την ανάνηψή του, προς τον Διαφωτισμό, όπως συνηθίσαμε να τον ονομάζουμε κατ' επίδραση δυτική...» (Βακαλόπουλος, σ. 4).

8. ΣΣ: Το έτος 1669 σηματοδοτεί την ενσωμάτωση της Κρήτης στην οθωμανική αυτοκρατορία μετά από μια μακρά περίοδο Ενετοκρατίας.

9. Βακαλόπουλος, σ. 3.

αποτραβηγμένος, ταπεινωμένος και τυραννισμένος. Πυκνή ομίχλη τον περιβάλλει από παντού. Η καθημερινή του αγωνία και απελπισία, αληθινό μαρτύριο, τον κάνει ν' αποζητά διέξοδο [...]. Έτσι η ψυχή του δοκιμάζεται, στομώνεται μέσα στη φλόγα των δεινών...»¹⁰.

Η κατάσταση στον πάλαι ποτέ ελληνικό χώρο γίνεται δραματική. Όσο κι αν στην ίδια την Κωνσταντινούπολη και στην Προποντίδα οι Έλληνες προσπαθούν να αναπτύξουν δειλά - δειλά μιαν κάποια οικονομική δραστηριότητα, η ύπαιθρος ερημώνεται¹¹. Τα πεδινά απογυμνώνονται από Έλληνες είτε γιατί αποσύρονται στα ορεινά είτε λόγω μαζικής μετανάστευσης στη Δύση¹².

Ο υπόδουλος λαός υποχρεώνεται σε βαρύτατη φορολογία, θεσμοθετημένη αλλά και αυθαίρετη¹³, υφίσταται ταπεινώσεις και εξευτελισμούς¹⁴, υποχρεώνεται σε αγγαρείες¹⁵, και μεταπίπτει σε έναν πολίτη β' κατηγορίας, που πρέπει να φοράει συγκεκριμένα ρούχα, που δεν του επιτρέπεται να υπεύει¹⁶ και του οποίου ο λόγος δεν είχε καμιά αξία στα δικαστήρια¹⁷. Στην ίδια περίοδο, το σκοτάδι στον πνευματικό τομέα και στα γράμματα απλώνεται πάνω από τον Ελληνισμό, καθώς παρατηρείται μαζική φυγή λογίων και πνευματικών ανθρώπων προς τη Δύση. Το πνευματικό αυτό σκοτάδι είναι σχεδόν απόλυτο κατά τον πρώτο αιώνα της σκλαβιάς¹⁸.

Η Τουρκοκρατία επέφερε, πέραν της οικονομικής, της πνευματικής και της ψυχολογικής κατάπτωσης του ελληνικού έθνους, και μια δραματική πληθυσμιακή αιμορραγία. Οι κυριότερες αιτίες ήταν η μαζική μετανάστευση, οι εξισλαμισμοί (εκούσιοι ή βίαιοι), το παιδομάζωμα¹⁹, η υποχρεωτική ναυτολογία²⁰ και η πειρατεία²¹.

10. Όπ. π. σ. 4.

11. Μεταλληνός π. Γεώργιος, σ.74.

12. Στο ίδιο.

13. Σχετικά με τη φορολογία επί οθωμανικής αυτοκρατορίας, βλ. Βακαλόπουλος, σσ. 16 - 31.

14. Βλ. σχετικά Μεταλληνός, π. Γεώργιος, σ 76.

15. Βακαλόπουλος, όπ. π.

16. Μεταλληνός, π. Γεώργιος, όπ. π.

17. Στο ίδιο.

18. Καργάκος Ι. Σαράντος, «Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου και του Μείζονος Χώρου», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2005, τόμος Β' σ. 226.

19. Βλ. σχετικά Παπαρηγόπουλος Κωνσταντίνος, «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» [Σε νεοελληνική (Δημοτική) Γλώσσα] Εκδόσεις Αλέξανδρος, Θεσσαλονίκη 1994, τόμος 8, σελ. 155 – 156 και Μεταλληνός, π. Γεώργιος, σσ. 79 - 80.

20. Μεταλληνός, π. Γεώργιος, σ.82.

21. Όπ. π. σ. 83.

Όλα τα παραπάνω συνιστούν ένα μείγμα πολιτικών, οικονομικών, πνευματικών και φυσικών συνθηκών που καθιστούσαν την οριστική εξαφάνιση του ελληνικού έθνους μία σοβαρή επικείμενη πιθανότητα.

Η Επιβίωση του Γένους

Επιβίωση της γλώσσας και της εθνικής συνείδησης

Από την πρώτη κιόλας στιγμή της Τουρκοκρατίας, το πρόβλημα της επιβίωσης του Γένους, της γλώσσας του και της εθνικής του συνείδησης αναδεικνύεται ως ζωτικό. Η έλλειψη εγγράμματων ανθρώπων, οι οποίοι θα μπορούσαν να διδάξουν τη γλώσσα στα Ελληνόπουλα, είναι ολοφάνερη μετά τη μαζική μετανάστευσή τους²². Τα σχολεία έπαψαν να λειτουργούν, και η εκδοτική ή αντιγραφική παραγωγή βιβλίων μηδενίστηκε.

Κατά την ίδια όμως περίοδο, κατά θαυμαστό τρόπο, φυτεύονται και οι σπόροι της επιβίωσης του Ελληνισμού. Η Εκκλησία, αρχικά, αποτελεί έναν από τους παράγοντες διάσωσης της ελληνικής γλώσσας, συνεχίζοντας να λειτουργεί, να γράφει και να διδάσκει στα ελληνικά. Η Μεγάλη του Γένους Σχολή και πολλά μοναστηριακά σχολεία αποτέλεσαν φυτώρια νέων λογίων και ανθρώπων των γραμμάτων. Τα μοναστηριακά σχολεία, που λειτούργησαν κυρίως ως νυχτερινά, δίδασκαν τις νύχτες στα Ελληνόπουλα την ελληνική γλώσσα, καθώς την ημέρα εργάζονταν σε αγροτικές και άλλες βαριές εργασίες. Στα σχολεία αυτά διατηρήθηκε και η φλόγα του Ελληνισμού στις νεανικές ψυχές των υπόδουλων Ελλήνων. Γι' αυτό ίσως ο θρύλος τα ονόμασε «κρυφά σχολεία», τα οποία ενέπνευσαν μεγάλους ποιητές και ζωγράφους.

Το "Κρυφό Σχολειό" του Νικολάου Γύζη.

Η ανάμνηση του ένδοξου παρελθόντος των Ελλήνων δεν έσβησε ποτέ από τη μνήμη του Γένους²³. Τούτο μάλιστα αποτελεί και μιαν ισχυρή ένδειξη για την αδιάλειπτη συνέχεια του ελληνικού έθνους από την αρχαιότητα μέχρι την

22. Βλ. σχετικά: Παπαρρηγόπουλος, σσ.160 - 166.

23. Καργάκος, (2005) σ.222.

Επανάσταση. Η μνήμη αυτή κατέστη ακόμα εντονότερη όταν η λέξη «Έλλην» αποσυνδέθηκε από την έννοια του ειδωλολάτρη²⁴ και σταδιακά άρχισε να αντικαθιστά το «Ρωμικός». Η «ελληνοποίηση» των «Ρωμιών» ενισχύθηκε και από τη Δύση. Εκεί, αφ' ενός μεν λόγω της αρχαιολατρίας, που άρχισε να καθίσταται έντονη την εποχή εκείνη, αφ' ετέρου δε για πολιτικούς και θρησκευτικούς λόγους, οι Δυτικοί εκμεταλλευόμενοι την παρουσία των Ελλήνων λογίων προσπάθησαν με κάθε μέσο να ενισχύσουν την ελληνική συνείδηση των υπόδουλων Ελλήνων²⁵. Οι λόγιοι που μεταναστεύουν στη Δύση αρχίζουν να φωτίζουν εναργέστερα τους Ευρωπαίους στα ελληνικά γράμματα, και έτσι αρχίζουν σταδιακά οι εκδόσεις ελληνικών βιβλίων στα τυπογραφεία της Ιταλίας, της Βιέννης, της Γερμανίας και αλλού, τα οποία αποτελούν τη μαγιά της αφύπνισης του ελληνικού έθνους ή, όπως αλλιώς λέγεται, του «ελληνικού διαφωτισμού».

Η διατήρηση και η ανάκαμψη της ελληνικής συνείδησης υπήρξε μια συνεχής και μακρά διαδικασία, που ξεκίνησε αμέσως μετά την άλωση της Πόλης και συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Σε όλη αυτήν την περίοδο, πολύ αργά στην αρχή αλλά γρηγορότερα στη συνέχεια, αναδείχθηκαν σπουδαίοι πνευματικοί Έλληνες, τόσο εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας όσο και στη Δύση, απ' όπου μπορούσαν με τα βιβλία τους και τις διδασκαλίες τους να φωτίσουν το έθνος.

Μωάμεθ Β' και Γεννάδιος

Κύριλλος Λούκαρις

24. Στο ίδιο.

25. Όπ. π. σ.224.

Πρώτος απ' όλους ο Γεννάδιος που ίδρυσε, από το 1454 κιόλας, τη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Οι Ζυγομαλάδες, ο Καβάσιλας, ο Μελέτιος Πηγάς, ο Μάξιμος Μαργούνιος, ο Γαβριήλ Σεβήρος, ο Κύριλλος Λούκαρις, ο Θεόφιλος Κορυδαλλεύς, ο Ιωάννης Καρυοφύλλης, ο Λέων Αλάτιος, ο Φραγκίσκος Σκούφος, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (πρόγονος του πρωταγωνιστή του Αγώνα), ο γιος του Νικόλαος Μαυροκορδάτος και άλλοι συνέβαλαν στη διατήρηση της φλόγας.

Το έθνος είχε όμως και την τύχη να αναδείξει και άνδρες που ονομάστηκαν δίκαια «Μεγάλοι Δάσκαλοι του Γένους», όπως ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Νικηφόρος Θεοτόκης, ο Ηλίας Μηνιάτης, ο Κοσμάς ο Αιτωλός, ο Δημήτριος Καταρτζής – Φωτιάδης, ο Μεθόδιος Ανθρακίτης, ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς, ο Δανιήλ Φιλιππίδης, ο Κωνσταντίνος Κούμας, ο Άνθιμος Γαζής, ο Νεόφυτος Δούκας, ο Νεόφυτος Βάμβας, ο Θεόκλητος Φαρμακίδης, ο Ιωάννης Βηλαράς, ο Αθανάσιος Χριστόπουλος, ο Βενιαμίν Λέσβιος, ο Αθανάσιος Ψαλλίδας, ο Θεόφιλος Καΐρης και άλλοι. Όλοι αυτοί επανέφεραν στην Ελλάδα και ξανασύστησαν στους Έλληνες όλες τις ανθρωπιστικές και φυσικές επιστήμες με τα βιβλία που έγραψαν και με τη διδασκαλία τους, ενώ πρωτοστάτησαν στη δημιουργία σχολείων, διακατεχόμενοι από την πίστη ότι το έθνος για να ελευθερωθεί πρέπει να μορφωθεί.

Ρήγας Φεραίος

Αδαμάντιος Κοραΐς

Κορυφαίοι όλων των πνευματικών Ελλήνων, κατά τα τελευταία χρόνια πριν την Επανάσταση, όταν πλέον η ζύμωση και οι συνθήκες αποτίναξης του τουρκικού ζυγού απέβησαν ιδιαίτερα ισχυρές, υπήρξαν ο Ρήγας Φεραίος και ο Αδαμάντιος Κοραΐς, δύο άνθρωποι που έδωσαν σχήμα και περιεχόμενο στην αφύπνιση και τη δημιουργία της εθνικής συνείδησης των υπόδουλων Ελλήνων.

Τη φλόγα του Ελληνισμού διατήρησαν και οι περίφημες «Κοινότητες», θεσμός που προέρχεται πιθανότατα από την αρχαιότητα και το Βυζάντιο. Ενώ τα παραπάνω αποτελούν τους κύριους λόγους για τους οποίους κατέστη δυνατή η διάσωση της ελληνικής γλώσσας και της ελληνικής συνείδησης των υπόδουλων Ελλήνων στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, είναι δυνατόν να αναφερθούν και αρκετοί ακόμα δευτερεύοντες λόγοι που συνέβαλαν προς αυτήν την κατεύθυνση²⁶.

Η οικονομική ανάκαμψη

Μετά τους πρώτους δύο αιώνες του «σκοτεινού χάους», μια σειρά από ευνοϊκές εξελίξεις επιτρέπουν στον Ελληνισμό να ανακάμψει οικονομικά. Η οθωμανική αυτοκρατορία ξεκίνησε ως μια κλασική ισλαμική δύναμη που βασιζόταν στη συνεχή της επέκταση, μέσω της οποίας ενδυναμωνόταν και επιβίωνε. Οι Οθωμανοί ξεκίνησαν ως «γαζήδες»²⁷ και όσον κατακτούσαν νέες γαίες, τόσο η ορμή τους διατηρείτο. Όταν, στο τέλος του 17ου αιώνα, έφτασαν στη μέγιστη εδαφική τους επέκταση, βρέθηκαν σε μian κατάσταση πρωτόγνωρη γι' αυτούς. Η εξάπλωση των Οθωμανών σταματά και η οθωμανική αυτοκρατορία μετατρέπεται σταδιακά από αυτοκρατορία «γαζήδων» σε ένα στατικό κράτος, που έχει ανάγκη από στιβαρή κρατική οργάνωση και από βιοτέχνες, εμπόρους και τεχνίτες όλων των ειδικοτήτων. Τα επαγγέλματα αυτά, που οι Τούρκοι δεν αγαπούσαν, αναγκαστικά περιήλθαν στα χέρια των υπόδουλων ραγιάδων και έτσι αρχίζει για αυτούς μια αντίστροφη πορεία οικονομικής ανάπτυξης, με φωτεινότερα παραδείγματα τους γουναράδες της Μακεδονίας, τους ράφτες και τους αργυροχρυσοχόους των Ιωαννίνων, τα Μεντεμοχώρια της Χαλκιδικής, τους νηματοουργούς και υφαντουργούς της Θεσσαλίας και την Κοινότητα των Αμπελακίων, που ειδικεύτηκε στη βαφή των υφασμάτων.

Ο σταδιακός εκτοπισμός των Ιταλών από τον χώρο της Ανατολής υπήρξε ευεργετικός για την οθωμανική οικονομία. Οι Ιταλοί με τις εμπορικές και ναυτικές τους δραστηριότητες δεν άφηναν χώρο για να αναπνεύσουν οικονομικά οι κάτοικοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Όταν αποσύρθηκαν, δημιουργήθηκε ένα κενό που έσπευσαν, κυρίως για τους παραπάνω λόγους, να εκμεταλλευτούν οι υπόδουλοι χριστιανικοί λαοί. Στη θάλασσα το κενό αυτό καλύφθηκε από τους Έλληνες. Παράλληλα, οι Έλληνες δημιουργούν εμπορικά κέντρα σε πολλές

26. Για μια συνοπτική αλλά και περιεκτική ανάλυση των λόγων που συνέβαλαν στη γλωσσική και εθνική επιβίωση του υπόδουλου Ελληνισμού βλέπε Καργάκο, σσ. 222 - 226.

27. ΣΣ: Η τακτική της επιδρομής και κατάληψης νέων εδαφών που διαμοιράζονται ως γαίες στους πολεμιστές. Παράλληλα, με τους συστηματικούς εξισλαμισμούς των κατοίκων των νέων εδαφών, η στρατιωτική τους δύναμη έβαινε συνεχώς αυξανόμενη.

μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, επηρεάζουν και επηρεάζονται από την Ευρώπη, φέρνουν πλούτο στα χωριά τους και μεταφέρουν ευρωπαϊκές αξίες και ιδανικά στους υπόδουλους Έλληνες. Σημαντική πηγή τέτοιων ιδανικών και αξιών υπήρξε η Γαλλική Επανάσταση, που δημιούργησε έναν φιλελεύθερο άνεμο στην Ευρώπη. Αργά ή γρήγορα, ο άνεμος αυτός, μέσω της ελληνικής διασποράς, φύσηξε και πάνω από την Ελλάδα.

Η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) επέτρεψε και την άνθιση της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας. Έτσι δημιουργήθηκαν οι εμπορικοί στόλοι της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών αλλά και άλλων νησιών και παραθαλάσσιων περιοχών της Ελλάδας, που, αφού εξοπλίστηκαν αρχικά για να αντιμετωπίζουν τους πειρατές του Αιγαίου και της Μεσογείου, αποτέλεσαν αργότερα και το πολεμικό ναυτικό του Αγώνα.

Ελληνικό μπρίκι: Το κύριο πολεμικό πλοίο της Επανάστασης.

Η οικονομική ανάκαμψη, που παρατηρείται από το τέλος του 17ου αιώνα και μετά ανάμεσα στους υπόδουλους Έλληνες, επιτρέπει τη δημιουργία μιας «αστικής τάξης» με σημαντική οικονομική ισχύ. Έτσι, η ίδρυση σχολείων και η αφύπνιση του Έθνους επιταχύνονται. Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτή η αστική τάξη πρωτοστάτησε και στην προπαρασκευή της Ελληνικής Επανάστασης με την πνευματική, οικονομική, οργανωτική και υλική προετοιμασία της. Είναι η τάξη που ίδρυσε διάφορες «Εταιρείες», που αργότερα ονομάστηκαν «Εθνικές Εταιρείες», οι οποίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην προετοιμασία του Γένους για τον ξεσηκωμό. Σ' αυτήν την κατεύθυνση, περί το 1800 αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους οργανώσεις που, κάτω από έναν πολιτιστικό τίτλο, υπέκρυπταν επαναστατικές ιδέες για την προετοιμασία του ξεσηκωμού²⁸. Οι πιο σημαντικές από αυτές τις «Εθνικές Εταιρείες» ήταν η «Πατριωτική Εταιρεία», η «Συνταγματική Λέσχη Κέρκυρας», το «Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον», η «Φιλαθηναϊκή Ακαδημία», η «Εταιρεία του Φοίνικος», η «Φιλόμουσος Εταιρεία» κ.ά. Η σημαντικότερη φυσικά από όλες αυτές τις προσπάθειες αναμφισβήτητα υπήρξε η «Φιλική Εταιρεία».

28. Στο ίδιο.

Τα προεπαναστατικά κινήματα

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε στα πολυάριθμα επαναστατικά κινήματα που έλαβαν χώρα καθ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Το έθνος δεν σταμάτησε να πολεμά για την ελευθερία του σε όλη αυτήν τη σκοτεινή περίοδο. Τα πιο αξιοσημείωτα κινήματα ήταν αυτά του Μιχαήλ Ράλλη, αμέσως σχεδόν μετά την άλωση (1463 – 1464), του Κροκόδειλου Κλαδά, του Θεοδώρου Μπούα, των αδελφών Μελισσηνών στην Πελοπόννησο, του επισκόπου Τρίκκης Διονυσίου, του επονομαζόμενου «Σκυλοσόφου» (βρήκε μαρτυρικό θάνατο το 1611, όταν οι Τούρκοι τον έγδαραν ζωντανό) και τα «Ορλωφικά», που υπήρξε ίσως η μεγαλύτερη απελευθερωτική προσπάθεια των προεπαναστατικών χρόνων.

Σε αυτήν την αναφορά δεν πρέπει να παραλειφθεί και το κίνημα του Δασκαλογιάννη στην Κρήτη, ο οποίος επίσης βρήκε τον ίδιο μαρτυρικό θάνατο με τον «Σκυλόσοφο» στην πλατεία του Χάνδακα (Ηρακλείου), όταν παραδόθηκε στους Τούρκους για να σώσει τα Σφακιά. Η τελευταία προσπάθεια, που μπορεί να καταγραφεί στην ιστορία πριν το 1821, ήταν η δράση του Λάμπρου Κατσώνη. Παράλληλα όμως με αυτά τα προεπαναστατικά κινήματα, πολλοί Έλληνες πολέμησαν στο πλευρό των Βενετών ή των Ρώσων κατά τους βενετοτουρκικούς και ρωσοτουρκικούς πολέμους. Λεπτομερή περιγραφή των πολεμικών – επαναστατικών γεγονότων κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας μας παραδίδει ο Κωνσταντίνος Σάθας στο κλασικό πλέον τετράτομο έργο του «Τουρκοκρατούμενη Ελλάς»²⁹. Ο τοπικός χαρακτήρας των προεπαναστατικών κινήματων και η ξένη υποκίνηση πολλών από αυτά υπήρξαν οι αιτίες της αποτυχίας τους.

Η σημασία της Ελληνικής Επανάστασης

Η αποτίμηση της Ελληνικής Επανάστασης, όχι μόνο για τους Έλληνες αλλά για την παγκόσμια Ιστορία, είναι ένα εγχείρημα δύσκολο, επειδή τα συμπεράσματα που απορρέουν ενδέχεται να είναι διαφορετικά μεταξύ των διαφορετικών σχολών σκέψης στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Για τον λόγο αυτό, στη δική μας αποτίμηση, θα προταθούν κυρίως οι αντικειμενικές επιπτώσεις στην ελληνική και παγκόσμια ιστορία και τα ιστορικά συμπεράσματα που δεν επιδέχονται αμφισβήτηση³⁰. Υπό το πρίσμα αυτό, οι συνέπειες της Ελληνικής Επανάστασης ήταν:

29. Σάθας, Κωνσταντίνος, «Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα» (Μεταγραφή στην απλή νεοελληνική), Εκδόσεις «Νέα Σύνορα – Α.Α. Λιβάνη», Αθήνα 1995.

30. ΣΣ: Με άλλα λόγια θα αποφευχθεί η πολιτικο-κοινωνική ερμηνεία της Ελληνικής Επανάστασης.

Η δημιουργία του πρώτου στην ιστορία ενιαίου ελληνικού κράτους.

Η Ελληνική Επανάσταση αποτελεί ένα γεγονός θεμελιώδους σημασίας κυρίως για τους ίδιους τους Έλληνες. Ποτέ πριν στο παρελθόν δεν υπήρξε ενιαίο ελληνικό κράτος: Στην αρχαιότητα, με τον θεσμό της πόλης – κράτους, οι Έλληνες ήταν διασπασμένοι και ενίοτε διχασμένοι. Αργότερα, η δημιουργία της μεγάλης αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, παρά το γεγονός ότι ανέκοψε προσωρινά την παρακμή των Ελλήνων και διέδωσε στα βάθη της Ασίας τον ελληνικό πολιτισμό, πιθανότατα δεν είχε ως σκοπό τη δημιουργία ενός ενιαίου ελληνικού εθνικού κράτους³¹. Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους οι διάδοχοι του Μ. Αλεξάνδρου συνέτειναν στη διάσπαση, για μιαν ακόμα φορά, του Ελληνισμού. Με την εμφάνιση των Ρωμαίων και τυπικά με τη μάχη της Λευκόπετρας το 146 π.Χ. σηματοδοτείται η οριστική υποταγή του Ελληνισμού στους Ρωμαίους. Ακολουθεί η συμπόρευση με τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, η διάσπασή της σε δυτική και ανατολική και ο «εξελληνισμός» της³².

Καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξής της και παρά την αναμφισβήτητη ελληνικότητά της, η «Βυζαντινή» αυτοκρατορία διατήρησε μέχρι το τέλος της (1453 μ.Χ.) το επίσημο όνομά της «ρωμαϊκή αυτοκρατορία», ο αυτοκράτορας τον τίτλο «αυτοκράτωρ των Ρωμαίων» και οι υπήκοοι παρέμειναν μέχρι τέλους «Ρωμαίοι» ή «Ρωμηοί». Έτσι ο Ελληνισμός έγινε «Ρωμιοσύνη», αν και γνώριζε πολύ καλά ότι ήταν ένα «Γένος» με αρχαία, ένδοξη και ελληνική καταγωγή. Η Ελένη Γλύκατζη – Αρβελέρ, δίνει τον εξής συνοπτικό ορισμό για το Βυζάντιο: «...Βυζάντιο είναι η εκχριστιανισμένη και εξελληνισμένη Ρωμαϊκή ανατολική αυτοκρατορία με την Κωνσταντινούπολη για πρωτεύουσα...»³³.

Η σύνδεση του Ελληνισμού με την αρχαία καταγωγή του έπρεπε να περιμένει μέχρι τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Οι λόγιοι του ελληνικού διαφωτισμού έσπειραν τον σπόρο που σιγά - σιγά έβγαλε ρίζες και το φυτό της ελληνικής ανεξαρτησίας άνθισε το 1821. Έτσι, με την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 έχουμε το πρώτο ενιαίο κράτος του ελληνικού έθνους στην παγκόσμια ιστορία. Με το γεγονός αυτό αποκαταστάθηκε η διαχρονική πολιτισμική συνέχεια του Ελληνισμού από την αρχαιότητα μέχρι τον σύγχρονο κόσμο.

31. Βλέπε σχετικά: Καργάκος Ι. Σαράντος, «Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου και του Μείζοντος Χώρου», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2005, σσ. 294 - 295.

32. ΣΣ: Ο εξελληνισμός της ανατολικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας είναι αργός και πολύχρονος. Για τον λόγο αυτό δεν υπάρχει σαφές όριο «εξελληνισμού». Πάντως, από τα μέσα του 8ου αιώνα και μετά δεν υπάρχει τίποτα λατινικό ή ρωμαϊκό στην αυτοκρατορία.

33. Γλύκατζη – Αρβελέρ Ελένη: «Γιατί το Βυζάντιο», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2012, σ. 19.

Η συντριβή του οθωμανικού ζυγού – Νέες προοπτικές του Ελληνισμού

Η κατάλυση της οθωμανικής κυριαρχίας, έστω και στον περιορισμένο χώρο των ορίων του νέου ελληνικού κράτους, αποτελεί γεγονός ορόσημο για την Βαλκανική Χερσόνησο και την Ανατολική Μεσόγειο. Ο Καργάκος θεωρεί ότι με τη συντριβή του οθωμανικού ζυγού δημιουργήθηκαν «νέες συνθήκες πολιτιστικής και οικονομικής αναπτύξεως»³⁴. Όμως η ευρύτερη σημασία αυτής της νέας πραγματικότητας στη Βαλκανική Χερσόνησο είναι ακόμα μεγαλύτερη.

Όπως πολύ σωστά παρατηρεί ο Δρ Ιωάννης Κωτούλας³⁵, η ίδρυση του ελληνικού κράτους, στην «ανατολίτικη» και «οπισθοδρομική» (για τους Δυτικούς) περιοχή των Βαλκανίων, δημιουργούσε τις προϋποθέσεις να αποτελέσει πλέον ο Ελληνισμός, με τη διακριτή παρουσία του μέσα σε μια θάλασσα παρακμής, τον νέο υγιή φορέα των αξιών του δυτικού (με ελληνικές ρίζες) πολιτισμού. Τούτο κατέστη δυνατόν μόνον αφού έσπασε τα δεσμά του από τον Οθωμανό δυνάστη. Έτσι, ο Ελληνισμός είχε τις προϋποθέσεις να καταστεί «...προκεχωρημένο φυλάκιο της προηγμένης Δύσης εν μέσω της προσλαμβανομένης ως οπισθοδρομικής και ανεπαρκώς ανεπτυγμένης (σε σχέση με την Δύση) Ανατολής...»³⁶.

Η ήττα της «Ιεράς Συμμαχίας»

Η ίδρυση του ελληνικού κράτους (1830) είναι η οριστική, αμετάκλητη και εντυπωσιακή ήττα της πολιτικής της «Ιεράς Συμμαχίας», η οποία ιδρύθηκε τον Σεπτέμβριο του 1815 μετά την ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλώ. Παρά τη λυσσώδη προσπάθεια του Αυστριακού Μέττερνιχ, του κατ' εξοχήν εκφραστή αυτής της πολιτικής, η Ελληνική Επανάσταση τελικά επικράτησε και πέτυχε την απελευθέρωση της Ελλάδας. Οι συνέπειες για την «Ιερά Συμμαχία» ήταν καταστροφικές. Η πολιτική που εξέφραζε ο Μέττερνιχ τέθηκε αμετάκλητα στο περιθώριο με την παραίτησή του το 1848 κάτω από το βάρος των ευρωπαϊκών επαναστατικών κινημάτων.

Η διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας

Η Ελληνική Επανάσταση ήταν το γεγονός που πυροδότησε μιαν ολοένα και ταχύτερη διάλυση της οθωμανικής Τουρκίας, καθώς την ακολούθησε η εθνική αποκατάσταση όλων των Βαλκανικών Λαών.

34. Καργάκος, σ. 328.

35. Κωτούλας Ε. Ιωάννης: «Η Γεωπολιτική Σημασία του 1821».

36. Όπ. π.

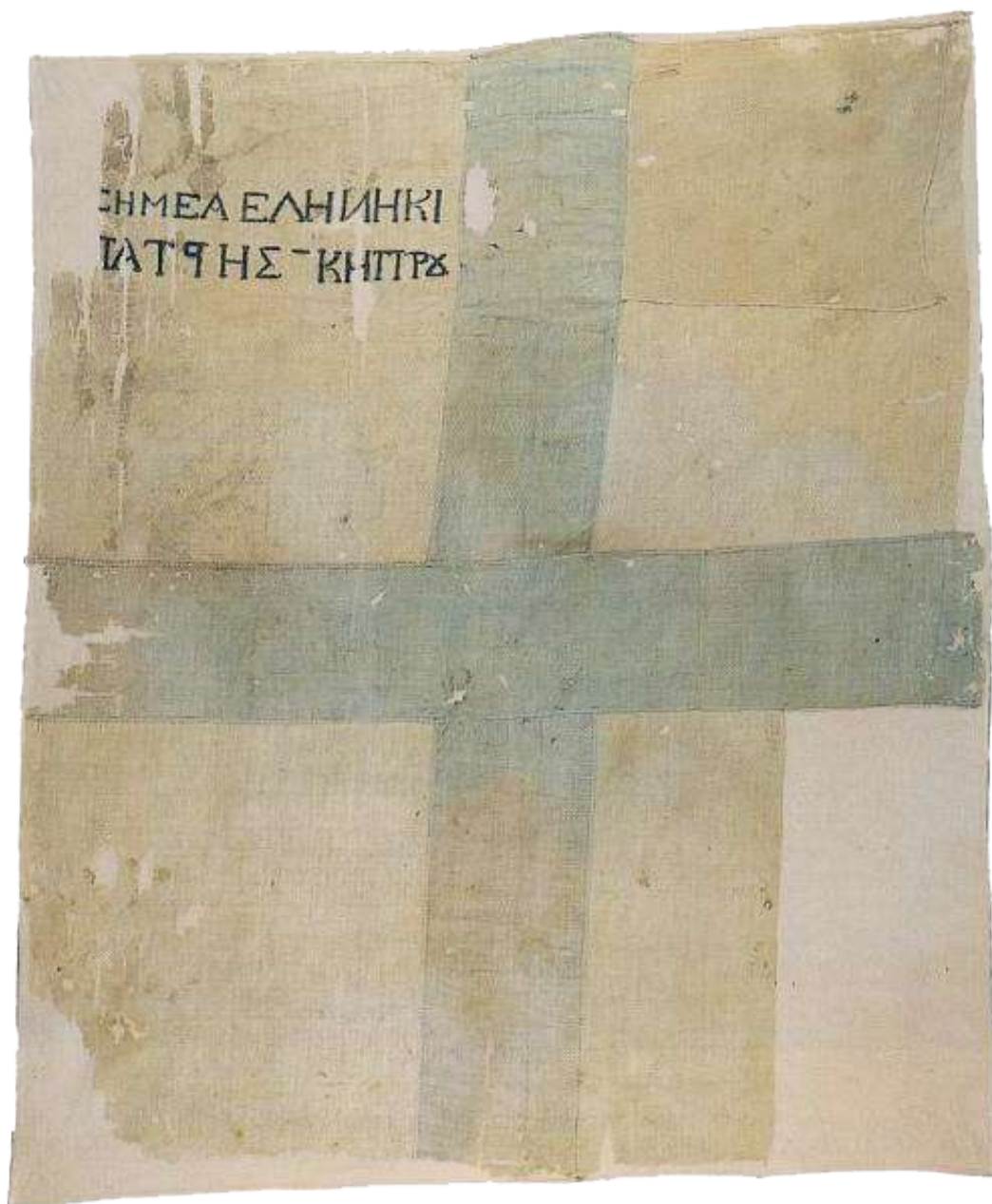
Συμπεράσματα

Με βάση τα ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι η Ελληνική Επανάσταση αδικείται αν αντιμετωπιστεί ως ένα απλό τοπικό και περιφερειακό ιστορικό γεγονός του 19ου αιώνα. Οι επιπτώσεις της έχουν σημαντικό αντίκτυπο τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αν επιπλέον αναλογιστούμε και την εδαφική έκταση της οθωμανικής αυτοκρατορίας την εποχή του Αγώνα της Ανεξαρτησίας των Ελλήνων, τότε διαπιστώνουμε ότι ο αντίκτυπος αυτός κατέστη αισθητός όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή.

Έχοντας αντιμετώπιση την οθωμανική αυτοκρατορία από τη μια μεριά και την «Ιερά Συμμαχία» από την άλλη, οι Έλληνες έδωσαν τιτάνιο αγώνα, τόσο με τα όπλα όσο και με τη «νεαρή» τους διπλωματία, για να πετύχουν το αδιανόητο, την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Τούτο πρέπει να υπογραμμιστεί emphaticά, καθόσον από το 1824 μέχρι και το 1830 η διαφαινόμενη ως ευνοϊκότερη κατάληξη της Ελληνικής Επανάστασης δεν ήταν παρά μόνο ένα καθεστώς αυτονομίας και ένα κράτος υποτελές στον σουλτάνο.

Οι συγκυρίες αυτές αναδεικνύουν τον υπεράνθρωπο χαρακτήρα της Ελληνικής Επανάστασης, την αμετάκλητη απόφαση των αγωνιστών για «Ελευθερία ή Θάνατο», και το δύσβατο του δρόμου για την ελευθερία που ήταν στρωμένος με κακουχίες, πείνα, θυσίες και ποτάμια αίματος.

Η επαναστατική σημαία με την επιγραφή:
«ΣΗΜΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΙ ΠΑΤΡΗΣ ΚΥΠΡΟΥ»
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας

Κύπριοι αγωνιστές του 1821

**Τάσου Χατζηαναστασίου,
Διδάκτορα Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης**

Σε εκατοντάδες υπολογίζονται οι Κύπριοι εθελοντές που πολέμησαν για την ελευθερία της Ελλάδας. Στα απομνημονεύματα πολλών από τους σημαντικότερους οπλαρχηγούς του Αγώνα αναφέρονται ονομαστικά Κύπριοι που διακρίθηκαν στα πολεμικά μέτωπα. Γνωστή επίσης είναι και η επαναστατική σημαία με την επιγραφή: «ΣΗΜΕΑ ΕΛΛΗΝΗΚΙ ΠΑΤΡΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», που φυλάσσεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Αθήνας. Γνωστό είναι επίσης και το μνημείο στον «Κήπο των Ηρώων» στο Μεσολόγγι των έξι Κυπρίων αγωνιστών που πήραν μέρος στην πολιορκία και την Έξοδο της Ιεράς Πόλεως.

Ο σημαντικότερος μελετητής της συμμετοχής Κυπρίων στους ελληνικούς απελευθερωτικούς αγώνες, ο καθηγητής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κύπρου Πέτρος Παπαπολυβίου, σε πολλές δημοσιεύσεις και σχετικές ομιλίες του μας παρέχει τεκμηριωμένες πληροφορίες για τη συμμετοχή αγωνιστών από την Κύπρο στην Επανάσταση του 1821. Όπως επισημαίνει ο ίδιος, οι γνώσεις μας για το φαινόμενο αυτό έγιναν κατά πολύ πλουσιότερες μετά τη δημοσίευση τον Ιούλιο του 2008, στη Λευκωσία, με εισαγωγή και επιμέλεια του Γιώργου Χατζηκωστή, του τρίτομου έργου «*Αρχείον Ροδίωνος Π. Γεωργιάδη*», με εκδότη την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου. Ο Κύπριος Ιστορικός Ροδίων Γεωργιάδης, εθελοντής στον πόλεμο του 1940-1941, που πέθανε σε ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης το 1944, είχε εκπονήσει εξαντλητική έρευνα στα ελληνικά κρατικά αρχεία, καταγράφοντας με τους συνεργάτες του τη συμμετοχή των Κυπρίων στην Επανάσταση.

Όπως σημειώνει ο ίδιος στην εισαγωγή του έργου του: «*στους φακέλους του Υπουργείου Πολέμου, βρήκαμε τις περισσότερες πληροφορίες για Κυπριώτες αγωνιστές. Στα έγγραφα που αντιγράψαμε αναφέρονται πάνω από 600 Κυπριώτες αγωνιστές κατανεμημένοι στα σώματα διαφόρων οπλαρχηγών από τον Μακρυγιάννη ως τον Γρίβα και με διάφορους βαθμούς από του αντιστρατήγου ως τον δεκανέα του Α΄ τακτικού συντάγματος*». Η ιδιαίτερη καταγωγή των αγωνιστών εντοπίζεται κυρίως από το προσδιοριστικό «Κύπριος», «Κυπραίος» ή «Κυπριώτης» που συνοδεύει το μικρό συνήθως όνομά τους.

Αξιοσημείωτη είναι επίσης η συμμετοχή Κυπρίων στον αγώνα στη θάλασσα. Εκτός από την αμφισβητούμενη, αλλά πολύ πιθανή ιστορία της άφιξης του Κανάρη στην Κύπρο και της ενίσχυσής του με υλικά και εθελοντές το 1821, γνωρίζουμε για Κύπριους ναυτικούς. Όπως σημειώνει ο Πέτρος Παπαπολυβίου, ο **Κωνσταντής Κυπριώτης** έχασε το δεξί του χέρι πολεμώντας σε σπετσιώτικα καράβια σε ναυμαχία τον Φεβρουάριο του 1822. Ανάμεσα στους άντρες του πυρπολικού του Λέκα Ματρόζου αναφέρεται ο **Σάββας Κυπριώτης**, ενώ στον κατάλογο των τριάντα ανδρών του Κωνσταντή Κανάρη συγκαταλέγεται και ο **Μανώλης Κωσταντή Κυπριώτης**. Γνωρίζουμε επίσης έναν Κύπριο καπετάνιο, τον **Ιωάννη Κύπριο**, του *mistico* (μικρού ευέλικτου πρώην πειρατικού πλοίου) «Ποσειδών», που ανέλαβε αποστολές στον Αργολικό κόλπο κατά το 1825.

Οι αναφορές γνωστών ηρώων και απομνημονευματογράφων σε αγωνιστές του '21 από την Κύπρο που ανδραγάθησαν είναι ιδιαίτερα συγκινητική. Ο Μακρυγιάννης, για παράδειγμα, αναφέρεται στον **Μιχάλη Κυπραίο** «καλό και γενναίο πατριώτη», που τραυματίστηκε θανάσιμα στη νικηφόρα μάχη στους Μύλους της Λέρνας στις 13 Ιουνίου 1825. Ο Μιχάλης Κυπραίος είχε αναλάβει μian ιδιαίτερα ριψοκίνδυνη αποστολή κατά την πολιορκία του Νεοκάστρου έναν μήνα νωρίτερα περίπου, όταν κολύμπησε όλη τη νύχτα με κίνδυνο της ζωής του ως την αγγλική φρεγάτα που είχε αγκυροβολήσει εκεί, για να συνεννοηθεί για την ασφαλή έξοδο των πολιορκημένων από το κάστρο που το πολιορκούσε ο Ιμπραήμ.

Γνωρίζουμε επίσης για τη συμμετοχή Κυπρίων στον Ιερό Λόχο, που με την ηρωική του θυσία στο Δραγατσάνι της Μολδοβλαχίας στις 7 Ιουνίου 1821 έγραψε μίαν από τις λαμπρότερες σελίδες της ελληνικής Ιστορίας. Ο **Ζήνων Κύπριος** επιβίωσε στη μάχη και εντάχθηκε στο σώμα του Γεωργάκη Ολύμπιου μένοντας μαζί του ως το ολοκαύτωμα της μονής Σέκου της Μολδαβίας στις 9 Σεπτεμβρίου 1821. Ο αδερφός του, **Άγγελος**, επίσης Ιερολοχίτης, κατόρθωσε μετά τη διάλυση των επαναστατών στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες να κατέλθει στην Ελλάδα και να λάβει μέρος σε μάχες εναντίον των Τούρκων, συμμετέχοντας στο τακτικό σώμα υπό τον Γάλλο Φιλέλληνα Φαβιέρο.

Οι αδελφοί Θησέα

Ιδιαίτερη αναφορά οφείλεται στους Κύπριους αδερφούς Θησέα, συγγενείς του εθνομάρτυρα Κυπριανού, που ανήκαν σε πλούσια οικογένεια του νησιού. Ο Νικόλαος Θησέας τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης βρισκόταν στη Μασσαλία ως Ρώσος υπήκοος ασκώντας εμπορική δραστηριότητα.

Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και συντόνιζε τη μετάβαση των Γάλλων φιλελλήνων στην Ελλάδα. Το φθινόπωρο του 1821 εγκατέλειψε τη Μασσαλία και πήγε στη Ρώμη, όπου μαζί με τον αδερφό του **Θεόφιλο** και άλλους Κύπριους φυγάδες συνέταξαν υπόμνημα για την ελευθερία της Κύπρου. Έχουμε έτσι ένα σημαντικό ντοκουμέντο του πρώτου ίσως αιτήματος για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Στη συνέχεια, κατέβηκε στον Μοριά όπου υπηρέτησε στο πλευρό του Υψηλάντη, αναλαμβάνοντας την οργάνωση Φιλελλήνων. Καθώς ήταν πλούσιος, ξόδεψε μεγάλος μέρος της περιουσίας του στον Αγώνα. Στις βεβαιώσεις του Νικήτα Σταματελόπουλου (Νικηταρά) και του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη γίνεται λόγος για τη μεγάλη προσφορά του Νικόλαου Θησέα στη διατήρηση κλίματος συναδέλφωσης και ομόνοιας μεταξύ των αγωνιστών.

Κύπριοι στο Μεσολόγγι

Στη μαρμάρινη πλάκα του μνημείου είναι χαραγμένα τα ονόματα του **Χριστόδουλου Κοκκινόφτα** από την Τσάδα («πλούσιου ποιμνιοτρόφου», κατά τον Λ. Φιλίππου), του **Νικόλαου Χατζησάββα** επίσης από την Τσάδα, του **Ιωάννη Κυπρίου**, «λοχαγού της Φάλαγγας», του καπετάν **Ιωάννη Κυπρίου**, κυβερνήτη του πλοιαρίου «Ποσειδών», στο οποίο αναφερθήκαμε

παραπάνω, του **Μιχαήλ Αντωνίου Κυπρίου**, του **Παντελή Γεωργίου Ορφανού** (τραυματίστηκε στην πολιορκία) και του **Γιάννη Πασαπόρτη**, από την Κοίλη. Πιο γνωστός στην Κύπρο από τους παραπάνω ήταν ο Πασαπόρτης, από τους τυχερούς και τολμηρούς που επέζησαν της Εξόδου του Μεσολογγίου. Το προσωνύμιο «Πασαπόρτης» οφείλεται στο ελληνικό διαβατήριο που έλαβε για τις υπηρεσίες του στο έθνος μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας και το επιδείκνυε με καμάρι

όταν επέστρεψε στην Κύπρο μαζί με τα όπλα του, που δυστυχώς δεν σώθηκαν. Σώθηκε μόνο και φυλάσσεται ως ιστορικό κειμήλιο ο χειρόμυλος με τον οποίον άλεθε το μπαρούτι για το καριοφίλι του. Όσον αφορά τον Νικόλαο Χατζησάββα, αναφέρει ο Κασομούλης ότι: «επτά πληγαίς είχε λάβει [...] και μ' έλεγε ακόμη ο δυστυχής ότι "θα βαστάξω"».

Ιώνιος Φάλαγξ

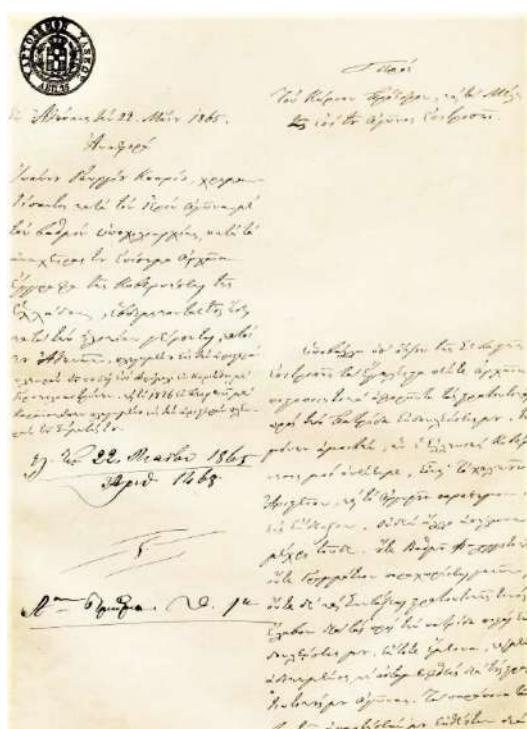
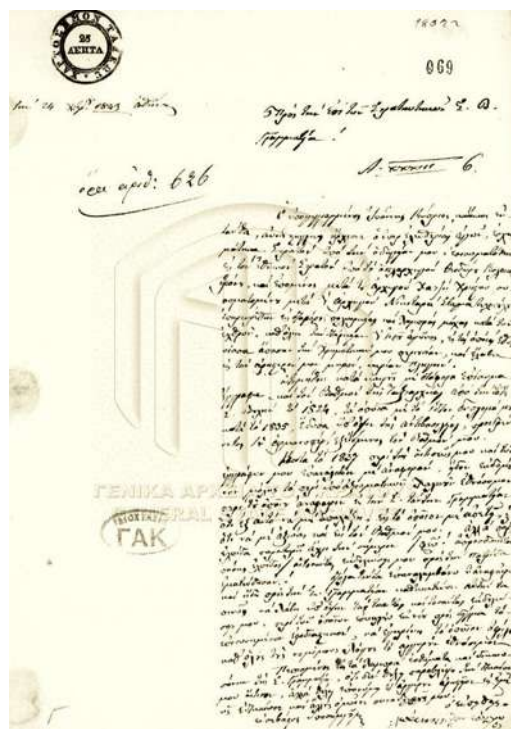

Σύμφωνα με δημοσίευμα της *Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος* της 24ης Ιουλίου του 1826, η Ιώνιος Φάλαγξ συγκροτήθηκε στο Νάυπλιο κι αποτελείτο από 359 άνδρες, από τους οποίους οι 150 περίπου ήταν Μικρασιάτες, οι 19 Κύπριοι και οι υπόλοιποι κατάγονταν από άλλες ελληνικές περιοχές. Σκοπός της φάλαγγας, που ο οργανισμός της δημοσιεύθηκε στις 26 Ιουνίου του 1826, ήταν «η εις έν σώμα ένωσις των εις την ελευθέραν Ελλάδα ευρισκομένων και υπό διαφόρους αρχηγούς διεσπαρμένων Ιώνων κ.λπ., διά να κατασταθώσιν ούτω χρησιμώτεροι εις τον υπέρ της ελευθερίας ιερόν ελληνικόν αγώνα». Τέθηκε στη διάθεση του σώματος του Νικήτα Σταματελόπουλου (Νικηταρά) έχοντας ως επικεφαλής τον Μικρασιάτη Ιωάννη Καρόγλου. Πήρε μέρος σε διάφορες επιχειρήσεις, κυρίως στην εκστρατεία του 1826 στην Ανατολική Στερεά Ελλάδα και στην Ακρόπολη. Μετά την αποτυχημένη εκστρατεία του Γάλλου Φιλέλληνα Φαβιέρου, που ήταν

ο επικεφαλής του τακτικού σώματος για την απελευθέρωση της Χίου, η Ιώνιος Φάλαγξ διαλύθηκε και οι περισσότεροι άντρες της επέστρεψαν στο Ναύπλιο και εντάχθηκαν στα νέα σώματα που συγκροτήθηκαν όταν έφτασε ο κυβερνήτης Καποδίστριας στην Ελλάδα.

Συμπερασματικά, η συμμετοχή των Κυπρίων στην Επανάσταση του '21 αποτελεί ένα ακόμη αδιάσπαστο τεκμήριο της ελληνικότητας της Κύπρου. Οι Έλληνες της Κύπρου, μαζί με όλους τους άλλους Έλληνες, αντιλαμβάνονται τον Αγώνα της ανεξαρτησίας ως δικό τους αγώνα για αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού και αυτό θα επανεπιβεβαιωθεί τις επόμενες δεκαετίες όταν χιλιάδες Κύπριοι θα συμμετάσχουν σε όλους τους απελευθερωτικούς αγώνες της νεότερης Ελλάδας.

Αριστερά: ΓΑΚ, Αριστεία, φάκ. 213, έγγρ. 69: Ιωάννης Κύπριος προς Γραμματεία των Στρατιωτικών, 24 Δεκ. 1843.

Πηγή εικόνας: Ψηφιακή βάση Αρχαιομνήμων, <http://arxheimnimon.gak.gr/>

Δεξιά: ΕΒΕ, ΑΑ, κυτ. αρ. 101, φάκ. «Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος»: Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος προς τον Κύριον Πρόεδρον και τα μέλη της επί του Αγώνος Επιτροπής, Αθήνα, 22 Μαΐου 1865.

Πηγή εικόνων: Ψηφιακό Αρχείο 1821, <https://1821.digitalarchive.gr>.

Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος: ένας αντιπροσωπευτικός ελάσσων ετερόχθων οπλαρχηγός

**Σωτηρούλας Βασιλείου,
Διδάκτορος Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης**

Γέννημα θρέμμα της Κύπρου, άτακτος επαναστατικός οπλαρχηγός και υποχιλίας, Έλληνας πολίτης, Αθηναίος δημότης, «σύντροφος» και συστηνόμενος του Μακρυγιάννη, χάλκινος αριστειοφόρος, αργυρός ιππότης του Σωτήρος, καταγεγραμμένος στο Μητρώο Αγωνιστών ως αξιωματικός της έβδομης τάξης: αυτός ήταν συνοπτικά ο αγωνιστής και προϊόντος του χρόνου «αρχαίος αγωνιστής» Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος ή Κυπραίος¹.

Τα παραπάνω τεκμαίρονται τόσο από τις αναφορές τις οποίες απηύθυνε μετεπαναστατικά ο ίδιος ο Κύπριος σε υπουργεία και επιτροπές, ζητώντας την αναγνώριση και ανταμοιβή των εκδουλεύσεών του, όσο και από τα συνημμένα σε αυτές αντίγραφα πιστοποιητικών που εξασφάλισε από το 1824 έως το 1843.

Τα περισσότερα από αυτά είναι βεβαιώσεις συμμετοχής στον Αγώνα, συνταγμένες σύμφωνα με την τυπολογία της περιόδου και υπογεγραμμένες από επιφανείς οπλαρχηγούς και ακολούθως αξιωματούχους του ελληνικού κράτους. Στο παρόν σημείωμα θα σταθούμε σε δύο από τις αιτήσεις του Ι. Γ. Κυπρίου, χαρακτηριστικές της εποχής τους και της κοινωνικής θέσης του.

Η πρώτη υποβλήθηκε τον Δεκέμβριο του 1843, τρεις μήνες μετά το κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου, στο οποίο ο Κύπριος συμμετείχε ενεργά ως «σύντροφος»

1. Ο εν λόγω Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος ή Κυπραίος, ο οποίος με το πέρας των εργασιών της «επί των εκδουλεύσεων και θυσιών του Αγώνος Επιτροπής» καταγράφηκε στο νέο μητρώο Αγωνιστών ως αξιωματικός της έβδομης τάξης (ΑΜ. 1.760) δεν πρέπει να συγχέεται με τον Ιωάννη Κύπριο ή Κυπριώτη (Α.Μ. 761). Ο τελευταίος το 1838 ονομάστηκε υπολοχαγός της Φάλαγγας λαμβάνοντας προικοδοτικό γραμμάτιο 4.320 δρχ. (ΦΕΚ 18, 20 Μαΐου 1838). Τον Αύγουστο του 1844 προβιβάστηκε σε λοχαγό λαμβάνοντας, μάλιστα, συμπληρωματικό γραμμάτιο 2.160 δρχ. (ΦΕΚ 29, 5 Σεπτ. 1844). Τα μητρώα αξιωματικών, υπαξιωματικών, στρατιωτών, ναυτικών, πυρπολητών και πολιτικών του Αγώνα φυλάσσονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, στο Αρχείο Αγωνιστών (ΕΒΕ, ΑΑ).

του Μακρυγιάννη². Παραλήπτης της ανορθόγραφης αίτησης ήταν η «επί των Στρατιωτικών Σεβαστή Βασιλική Γραμματεία» και ζητούμενο η αντικατάσταση του χάλκινου αριστείου με το αργυρό. Επρόκειτο για μίαν από τις εκατοντάδες χιλιάδες αιτήσεις για παράσημα και άλλες παροχές που στάλθηκαν στις γραμματείες κατά τους μήνες που ακολούθησαν το κίνημα της Γ' Σεπτεμβρίου. Και αυτό διότι το κίνημα θεωρήθηκε επιστέγασμα της Επανάστασης του 1821 και αφετηρία διεργασιών για την απόδοση των ποικίλων δικαιωμάτων των αγωνιστών, ιδίως όσων είχαν λάβει μέρος και στα δύο «εθνοσωτήρια» γεγονότα³.

Η δεύτερη αίτηση -ορθογραφημένη και καλλιγραφημένη- υποβλήθηκε το 1865 με παραλήπτες τον «Κύριον Πρόεδρον και τα μέλη της επί του Αγώνος Επιτροπής» και αίτημα την απόδοση βαθμού και ανταμοιβής ανάλογων των προσωπικών εκδουλεύσεων⁴. Επρόκειτο για το 27μελές σώμα το οποίο συστάθηκε από την κυβέρνηση, με πρόεδρο τον Γενναίο Κολοκοτρώνη, μέλη επιφανείς παλαιούς πολιτικούς, πολεμάρχους και θαλασσομάχους και με εντολή την εξακρίβωση των δικαιωμάτων όλων των αγωνιστών, ώστε αυτά να αναγνωριστούν και να εξευρεθεί τρόπος απόδοσης.

Οι εργασίες της επιτροπής ολοκληρώθηκαν το 1877. Σύμφωνα με την απολογιστική της έκθεση, έπρεπε να καταβληθούν περίπου 45 εκατομμύρια δρχ. έναντι χρωστούμενων μισθών σε 25.700 περίπου αξιωματικούς, υπαξιωματικούς, στρατιώτες, πυροβολητές, ναύτες και πολιτικούς, οι οποίοι στο μητρώο που καταρτίστηκε τότε βαθμολογήθηκαν ή αναβαθμολογήθηκαν ισότιμα. Ελέω, όμως, κρατικής οικονομικής δυσπραγίας, για τους πλείστους δικαιούχους -μεταξύ των οποίων ήταν και 41 Κύπριοι- μόνο κέρδος από τη διαδικασία αυτή ήταν ο βαθμός⁵.

Αναφερόμενος, λοιπόν, στη Γραμματεία των Στρατιωτικών το 1843 ο Κύπριος

2. Αθηνά, αρ. 1055, 6 Οκτ. 1843, όπου περιγραφή των γεγονότων της 3ης Σεπτεμβρίου από τον Μακρυγιάννη. Σύμφωνα με αυτήν, το βράδυ της 2ας προς 3η Σεπτεμβρίου ο ίδιος βρισκόταν -λόγω των πληροφοριών για την ετοιμασία κινήματος- φρουρούμενος στην οικία του από χωροφύλακες και τακτικούς. Απελευθερώθηκε χάρη στην επέμβαση του συνταγματάρχη της Φάλαγγας Γιάννη Κώστα και των δεκάδων «γενναίων συντρόφων» που είχε υπό τις οδηγίες του. Μεταξύ αυτών ήταν και ο Ι. Γ. Κύπριος.

3. ΓΑΚ, Αριστεία, φάκ. 213, έγγρ. 69: Ιωάννης Κύπριος προς Γραμματεία των Στρατιωτικών, 24 Δεκ. 1843.

4. ΕΒΕ, ΑΑ, κυτ. αρ. 101, φάκ. «Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος»: Ιωάννης Κύπριος προς Επιτροπή Αγώνος, 22 Μαΐου 1865.

5. ΕΒΕ, ΑΑ: «Έκθεσις του πέρατος των εργασιών της επί των εκδουλεύσεων και θυσιών του Αγώνος Επιτροπής», *Πρακτικά Συνεδριάσεων Επιτροπής Ιερού Αγώνος (από 12.6.1872-2.3.1877)*, σ. 83-93.

εξήγησε πως με την έναρξη του «υπέρ ελευθερίας αγώνος» σχημάτισε δικό του στρατιωτικό σώμα, το οποίο ενσωματώθηκε στον «Εθνικόν Στρατόν». Καθ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα ο ίδιος και οι άνδρες του έδωσαν το παρόν σε πολλές πολιορκίες και λαμπρές μάχες υπό τις οδηγίες του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, του Νικήτα Σταματελόπουλου και του Χατζηχρήστου Βούλγαρη. Τοιουτοτρόπως αγωνιζόμενος υπέρ πατρίδος ο Κύπριος θυσιάσε όλη του τη χρηματική περιουσία και πληγώθηκε σοβαρά.

Απτή απόδειξη της αναγνώρισης της προσφοράς του και της αξίας του ήταν η απονομή σ' αυτόν το 1824 του βαθμού του υποχιλιάρχου. Προσκομίζοντας το σχετικό δίπλωμα το 1835 αιτήθηκε ένταξης στη Φάλαγγα, αλλά το αίτημα απορρίφθηκε. Δύο χρόνια αργότερα ο Κύπριος βίωσε δεύτερη απογοήτευση, αφού η κυβέρνηση του απένειμε το χάλκινο αριστείο των υπαξιωματικών, αντί του ζητούμενου αργυρού των αξιωματικών.

«Αλλά παρ' ελπίδα παρατηρώ άχρι την σήμερον, φευ! απροσδοκίτος πάσης ελπίδος αι τοσαύται εκδουλεύσεις μου προς την πατρίδα εματαιώθησαν! Μόλα ταύτα επαναλαμβάνω και αναφαίρω και ήδη προς την Σ. Γραμματείαν, καθικετεύων αυτήν ταπινώς, να λάβη υπ' όψιν τας τοσαύτας και τοιαύτας εκδουλεύσεις μου, περί των οποίων εσωκλείω εκ νέου προς δείγμα το επισυνημένον εφοδιαστικόν, να εγκρίνη το [...] αργυρούν εθνόσημον. Πεπισμένος εις τα λαμπρά εσθήματα και δικαιοσύνην της Σ. Γραμματείας ότι δεν θέλη παραβλέψη την δικαίαν μου αίτησιν, αλλά θέλει απονείμει το αργυρούν αριστείον εις εμέ ως εδικαίωσε και άλλους ομοίους συναδέλφους μου», έγραψε επί λέξει ο «ευπειθής, ευσεβάστος υποσημειούμενος Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος».

Σύμφωνα με το «εφοδιαστικόν», το οποίο φέρει τις υπογραφές των Σταματελόπουλου, Χατζηχρήστου, Παναγιώτη Αγαλόπουλου και Μακρυγιάννη, «ο Κύριος Ιωάννης Γεωργίου Κυπραίος, αρχηγός του υπέρ ανεξαρτησίας Ιερού Αγώνος υπηρέτησεν την πατρίδα πάντοτε υπό τας διαταγάς μας αξιωματικών, μπουλουξής με αρκετούς στρατιώτας υπό την οδηγίαν του και [...] επηρευρέθη εις αρκετάς μάχας, πολιορκίας και εκστρατείας κατά των εχθρών και [...] πάντοτε εφάνη γεναίος και ευπειθής εις τους ανωτέρους του⁶».

Παρά τη σύσταση, ο Κύπριος δεν έλαβε το ποθητό αργυρό αριστείο· έλαβε όμως, όπως και χιλιάδες άλλοι ελάσσονες αγωνιστές, τον αργυρό σταυρό των ιπποτών

6. ΓΑΚ, Αριστεία, φάκ. 213, έγγρ. 69: Πιστοποιητικό με ημερομηνία 14 Δεκ. 1843 (Σταματελόπουλος, Χατζηχρήστος, Αγαλόπουλος και Μακρυγιάννης).

του Τάγματος του Σωτήρος. Όπως ο ίδιος εξήγησε το 1865, αιτούμενος συνολική απόδοση των δικαιωμάτων του, «Την μόνην αμοιβήν, ήν η Ελληνική Κυβέρνησις μοι απέστειλε, είναι το χαλκούν αριστείον και το αργυρούν παράσημον. Ουδέν άλλο απήλαυσα μέχρι τούδε, ούτε βαθμού φαλαγγιτικού, ούτε γραμμάτιον παραχωρήσεως γαιών, ούτε δε και συντάξεως στρατιωτικής τινός έλαβον διά τας προς την πατρίδα πιστάς εκδουλεύσεις μου. Έκτοτε έμεινα και μένω αδικημένος, μη ανταμειφθείς διά τους στρατιωτικούς αγώνας. Τα παράπονα τούτα των απαιτήσεων μου εκθέτων διά της ταπεινής μου αυτής αναφοράς έχω σταθεράν την πεποίθησίν μου, ότι η Σ. αυτή επιτροπή θέλει με ανταμείψη και με δικαίωση αναλόγως της αναγνωρισμένης από το 1824 βαθμολογίας μου παρά της Διοικήσεως της Ελλάδος»⁷.

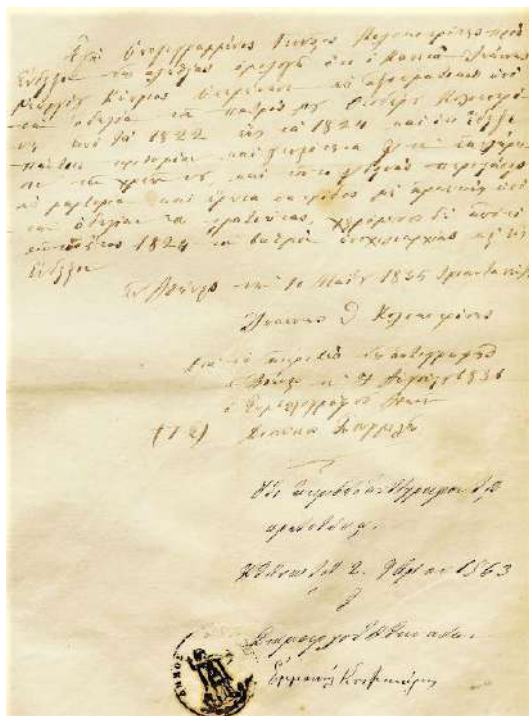
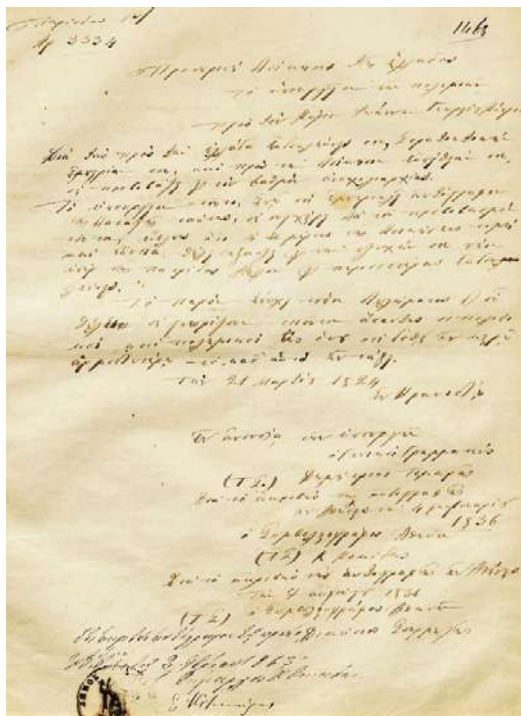
Μαζί με τα παράπονα και τις απαιτήσεις ο «ευπειθέστατος» «με βαθύ σέβας υποσημειούμενος» Κύπριος υπέβαλε στην Επιτροπή πιστοποιημένα αντίγραφα πιστοποιητικών περασμένων ετών⁸. Αυτά ήταν:

- Πιστοποιητικό της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδας, αναφορικά με τον προβιβασμό του σε υποχιλίαρχο, προς επιβράβευση των προηγούμενων εκδουλεύσεων του και επαύξησης του ζήλου για νέες (Μάρτιος 1824).
- Πιστοποιητικό Εντολής της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδος στο Υπουργείο Πολέμου για προβιβασμό του Ιωάννη Κυπρίου σε υποχιλίαρχο (Μάρτιος 1824).
- Πιστοποιητικό του οπλαρχηγού Πέτρου Μαρκέζη, διά του οποίου επιβεβαιώνεται η συμμετοχή του Κυπρίου και των συντρόφων του στις πολιορκίες της Τριπολιτσάς και της Κορίνθου (Μάιος 1835).
- Πιστοποιητικό του Γενναίου Κολοκοτρώνη (Μάιος 1835). Σύμφωνα με αυτό, την περίοδο 1822-1824 ο Κύπριος υπηρέτησε ως αξιωματικός υπό τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. «Έδειξε πάντοτε προθυμίαν και γενναιότητα εις την εκπλήρωσιν των χρεών του και τούτο εις δεινάς περιστάσεις [...] και έρωτα πατρίδος με αρκετούς υπό την οδηγίαν του στρατιώτας, χαϊρόμενος δε από το έτος 1824 του βαθμού υποχιλιαρχίας εις ένδειξιν».

7. ΕΒΕ, ΑΑ, κυτ. αρ. 101, φάκ. «Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος»: Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος προς τον Κύριον Πρόεδρον και τα μέλη της επί του Αγώνος Επιτροπής, Αθήνα, 22 Μαΐου 1865.

8. Για τα πιστοποιητικά βλ. ΕΒΕ, ΑΑ, κυτ. αρ. 101, φάκ. «Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος». Όλα τα έγγραφα φέρουν τη σφραγίδα του Δήμου Αθηναίων και την ενυπόγραφη διαβεβαίωση του δημάρχου Εμμανουήλ Κουτσικάρη πως πρόκειται για «ακριβές αντίγραφο του πρωτοτύπου».

- Πιστοποιητικό του Μακρυγιάννη, με το οποίο επιβεβαιώνεται η παρουσία του «τιμίου» πατριώτη Κυπρίου και των ανδρών του στη μάχη των Μύλων (1835).

Αριστερά: ΕΒΕ, ΑΑ, κυτ. αρ. 101, φάκ. «Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος»: Πιστοποιητικό της Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος αναφορικά με τον προβιβασμό του Ιωάννη Κυπρίου σε υποχιλίαρχο (21 Μαρτίου 1824).

Πηγή εικόνας: Ψηφιακό Αρχείο 1821, <https://1821.digitalarchive.gr>.

Δεξιά: ΕΒΕ, ΑΑ, κυτ. αρ. 101, φάκ. «Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος»: Πιστοποιητικό του Γενναίου Κολοκοτρώνη περί των εκδουλεύσεων του Ιωάννη Γεωργίου Κυπρίου (10 Μαΐου 1835).

Πηγή εικόνας: Ψηφιακό Αρχείο 1821, <https://1821.digitalarchive.gr>.

Κατόπιν εξέτασης της αίτησης και των συνημμένων πιστοποιητικών του «Ιωάννου Γεωργίου Κυπρίου, χρηματίσαντος κατά τον ιερόν αγώνα με τον βαθμό υποχιλιαρχίας, κατά τα ανά χείρας του αρχαία επίσημα έγγραφα της Κυβερνήσεως της Ελλάδος, εβδομηκονταετούς ήδη κατά την ηλικίαν γέροντος κατοίκου των Αθηνών, πληγωμένου εις την αριστεράν πλευρά του ποδός επί Δράμαλη εν Κορίνθω με Γεροκολοκοτρώνην και το 1826 εν Πειραιεί με Καραϊσκάκην

πληγωμένου εις την αριστεράν πλευράν του σώματός του» η Επιτροπή Αγώνος τον κατέταξε στην έβδομη τάξη των αξιωματικών.

Ο βαθμός αυτός σήμαινε πως το κράτος έπρεπε να καταβάλει στον αγωνιστή 3.456 δρχ. Ωστόσο, όπως ήδη σημειώθηκε, τα χρέη αυτά έμειναν ανεξόφλητα. Οι εκδουλεύσεις, οι αξιώσεις και εν γένει η επαναστατική και μετεπαναστατική πορεία του Ιωάννη Γεωργίου Κυπρίου είναι αντιπροσωπευτικές εκείνων των ελασσόνων οπλαρχηγών, των οποίων οι πατρίδες δεν περιλήφθηκαν στο ελληνικό βασίλειο⁹. Δρώντας και παραμένοντας μετά το τέλος του Αγώνα στην Ελλάδα, οι ίδιοι εξασφάλισαν την ελληνική ιθαγένεια, πολιτικά δικαιώματα, διπλώματα, πιστοποιητικά, συστατικές και διασυνδέσεις.

Καθώς -σε αντίθεση με άλλους συναγωνιστές τους, ανώτερους ή τυχερότερους- δεν αναγνωρίστηκαν ως αξιωματικοί από τις επιτροπές αξιολόγησης των ετών 1833-1835, οι πολεμιστές αυτοί δεν εντάχθηκαν στη Φάλαγγα και περιορίστηκαν στο χάλκινο ή το σιδερένιο αριστείο. Λόγω της αδυναμίας του κράτους να προσφέρει στο πλήθος των ολιγογράμμάτων ή αγράμματων αιτούντων σταθερό πόρο ζωής, αρκετοί εξαρτούσαν την επιβίωσή τους από περιστασιακά βοηθήματα και άτυπες υπηρεσίες σε παλαιούς αρχηγούς. Ελπίζοντας στην επαγγελλλόμενη βελτίωση της θέσης τους, συμμετείχαν στο κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 και ακολούθως πάσχισαν για την εκλογή των προστατών τους στη Συνέλευση και τη Βουλή. Με τη σειρά τους οι εθνικοί αντιπρόσωποι φρόντισαν για την παρασημοφόρηση των παλικαριών με αργυρά ή χάλκινα αριστεία και προωθούσαν τα αιτήματά τους για αποζημιώσεις.

Παρά τις επιτροπές που λειτούργησαν από το 1845 έως το 1877, η κατάληξη των αιτημάτων αυτών δεν ήταν ανάλογη εκείνων για παράσημα και βαθμούς. Συνεπώς, για τους περισσότερους ελάσσονες αγωνιστές το αριστείο και ο βαθμός ήταν οι μόνες απτές ανταμοιβές. Κατά τα γραφόμενά τους τα βραβεία αυτά ήταν πενιχρά και κατώτερα των θυσιών, των υποσχέσεων και των προσδοκιών.

9. Η διαπίστωση στηρίζεται: α') στην ενδελεχή μελέτη του νομοθετικού πλαισίου της αποκατάστασης των αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης από το 1821 έως και το 1927 και β') στην εξέταση χιλιάδων αιτήσεων αγωνιστών για βαθμούς, διορισμούς, εξοφλήσεις, συντάξεις, βοηθήματα και παράσημα με αποδέκτες τους φορείς της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας και ποικίλες επιτροπές από το 1821 έως και τις αρχές του εικοστού αιώνα. Για τα πλήρη συμπεράσματα της έρευνας βλ. Σωτηρούλα Βασιλείου, «Πολιτικές ανταμοιβές των αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης, 1828-1844», αδημ, διδ. διατριβή, ΑΠΘ 2019 και σε συντετμημένη μορφή: *Η ανταμοιβή των αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα: Παπαδόπουλος, 2021 (υπό έκδοση).

Η αξία αυτών των βραβείων (το αριστείο και ο βαθμός) ήταν αδιαμφισβήτητη. Τούτο επιβεβαιώνει ο αγώνας για την εξασφάλισή τους και οι αντιδράσεις όσων έμειναν αβαθμολόγητοι και απαρασημοφόρητοι.

Άλλωστε, αργυρό, χάλκινο ή σιδερένιο ακόμα, το αριστείο, το «ιερόν» παράσημο των αγωνιστών των ετών 1821-1829, συνεπαγόταν, πέραν από τις τιμές κατά τους δημοτικούς εορτασμούς, την απόλαυση πρακτικών προνομίων. Αυτά ήταν η ελεύθερη οπλοφορία, η απαλλαγή από τις αγγαρείες για τα διάφορα δημόσια έργα και η προτεραιότητα στις δημοτικές εκλογές έναντι των πολιτών, οι οποίοι πλήρωναν μεγαλύτερο φόρο. Μετάλλιο, προνόμια και βαθμοί υπενθύμιζαν στους παλαιότερους και γνωστοποιούσαν στους νεότερους συμπολίτες πως οι κάτοχοι αριστείων ήταν αξιοσέβαστοι και αξιομίμητοι συντελεστές του Αγώνος υπέρ της Ανεξαρτησίας της Ελλάδας και των Ελλήνων. Τέτοιος ήταν και ο Αθηναίος δημότης Ιωάννης Γεωργίου Κύπριος.

Ιωάννης Σταυριανός

Ιωάννης Σταυριανός

**Μαρίνου Παπαϊωακείμ,
υποψηφίου Διδάκτωρα Διπλωματίας και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου
Κύπρου**

Ο Ιωάννης Σταυριανός γεννήθηκε το 1804 στο χωρίο Λόφου της επαρχίας Λεμεσού. Ο Σταυριανός μορφώθηκε στη Λεμεσό και ασχολήθηκε από νεαρή ηλικία με τις εμπορικές δραστηριότητες. Ο νεαρός Λοφίτης μυήθηκε το 1820 στη Φιλική Εταιρεία σε ηλικία 16 ετών κατά τη διάρκεια ενός εμπορικού ταξιδιού με τον πατέρα του Χατζησταυριανό στην Αλεξανδρέττα. Όταν ο πατέρας του απεβίωσε το 1822, ο Σταυριανός αποφάσισε να εκποιήσει την περιουσία του πατέρα του και με τα χρήματα που συγκέντρωσε δημιούργησε και εξόπλισε μια ομάδα επτά αγωνιστών, τεσσάρων Κυπρίων και τριών Κρητικών, για να λάβει μέρος στην Ελληνική Επανάσταση.

Ο Σταυριανός αρχικά κατατάχτηκε με την υπόλοιπη ομάδα του στο σώμα του καπετάν Γιώργη Κυπρίου στο Ναύπλιο το 1823, όπου ο ίδιος ανέλαβε τα καθήκοντα του μπουλουκτσή (ομαδάρχης). Δύο χρόνια αργότερα κατατάχτηκε στον τακτικό στρατό. Έλαβε μέρος σε διάφορες μάχες, μεταξύ άλλων στο Χαϊδάρι, στο Καματερό, στον Πειραιά αλλά και στο Φάληρο υπό τις διαταγές του Γεωργίου Καραϊσκάκη. Ιδιαίτερα διαφωτιστικές είναι οι λεπτομερείς πληροφορίες που δίνει ο Σταυριανός μέσα από τα απομνημονεύματά του με τίτλο «Πραγματεία τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου μου καὶ συλλογὴ διαφόρων ἀντικειμένων ἀγνώστων ἔτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ» αναφορικά με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Αττική από τον Αύγουστο του 1826 μέχρι τον Μάιο του 1827.

Όπως με παραστατικότητα αναφέρει «Αδειάζουν οι Έλληνες τα όπλα των [...] τα ρίπτουν εις τη γην και παίρνουν τα πιστόλας [...] κενώνουν τας δύο πιστόλας των [...] οι εχθροὶ πίπτουν σωρηδόν [...] σύρουν τας μάχαιρας και αρχίζει διὰ των μαχαίρων κρεουργία. Με την εισβολή του ιππικού (του Κιουταχή) επυκνώθησαν εις τοιούτον τρόπον Έλληνες και Τούρκοι ώστε δεν εδοῦλε το γιαταγάνι. Κανείς ἀπὸ τη θέση του δεν μετατοπίσθη ἀλλ' ἔσφαζον και εσφάζοντο και πολλοὶ τούτων ἤρχοντο εις χεῖρας και εγρονθοκοποῦντο [...] εκατέρωθεν ἐμάχοντο μέχρι της τελευταίας αναπνοῆς».

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Εξαιρετικής ιστορικής σημασίας είναι τα απομνημονεύματά του και οι πληροφορίες που καταθέτει αναφορικά με τον θάνατο του Γεώργιου Καραϊσκάκη, αφού όπως υποστηρίζει ο Καραϊσκάκης δέχτηκε φίλια πυρά. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι «Ο τραυματισμός του Καραϊσκού εγένετο όχι πολύ μακράν από εμέ και του συντρόφου μου [...] Τούρκοι από τη μάνδρα δεν εξήλθαν και όχι μόνον αυτήν την φοράν αλλ' εικοσάκις προσβάλαμε την μάνδραν αυτήν. Οι Έλληνες ήσαν πάρα πολύ πλησίον της μάνδρας και ο Καραϊσκος ήτο εδώθεν της μάνδρας προς Πειραιάν. Ο Τούρκος που ευρέθη; Η φήμη εκυκλοφόρησεν αμέσως διά την δολοφονίαν και ήτο αλάνθαστος. Ο άραψ σείζης του Καραϊσκού, όστις παρακολουθεί τον Καραϊσκο, είδεν και ωφεληθείς από την περίσταση εφιππεύει και λιποταχτεί προς τους Τούρκους».

Κατά τη διάρκεια των μαχών της Αττικής ο Σταυριανός πιάστηκε αιχμάλωτος τον Απρίλιο του 1827 στην καταστροφική για τους Έλληνες ήττα στον Ανάλατο. Στα απομνημονεύματά του περιγράφει με ρεαλιστικό τρόπο τα βασανιστήρια και τις εκτελέσεις των συναγωνιστών του στο στρατόπεδο του Τούρκου στρατηγού

Κιουταχή. Ο Ιωάννης Σταυριανός ήταν ένας από τους ελάχιστους διασωθέντες της μάχης και γλίτωσε τον θάνατο εξαιτίας ενός Αρβανίτη αρχηγού της έφιππης σωματοφυλακής του Κιουταχή, του Χουσεΐν Ντούλλα, ο οποίος έψαχνε για υπηρέτη.

Όπως διηγείται ο Σταυριανός, κατάφερε να γλυτώσει εξαιτίας της γνώσης της τουρκικής γλώσσας αλλά και της ευφυΐας του. Ο Σταυριανός ισχυρίστηκε ότι δεν ήταν στρατιώτης αλλά υπηρέτης του αρχηγού του τακτικού στρατού, ενώ ταυτόχρονα αναφερόταν σε κολακευτικά σχόλια προς τον Κιουταχή. Χαρακτηριστικός είναι ο διάλογος του με τον Τούρκο στρατηγό, όπως παρατίθεται στο χειρόγραφό του:

«Τότε στρέφει προς εμέ και με ερωτά τουρκιστί από ποίαν πατρίδα είμαι. Εγώ δεν έχασα καιρόν διόλου να τον απαντήσω: «Βεζύρη μου είμαι από την Κύπρον» και να του διηγηθώ το ψεύδος, το οποίον την πρώτην φοράν με έσωσεν, με την προσθήκην ότι εγώ ήμην αιχμάλωτος του αρχηγού του τακτικού, και ότι ο θεός με αξίωσεν να τύχω εις χείρας ελεημόνου Σιρασκέρ Ρούμελη Βαλεσή. Τούτο μόνον παρέλειψα να τον ζητήσω, την ελευθερίαν μου πλήρες, και με την έδιδεν, διότι από τας τελευταίας φράσεις μου εκολακεύθη τόσο, ώστε είπε μειδιών εις τον οδηγόν μου «Αλ σικτίρ» και αποχαιρετήσας ο οδηγός μου και εγώ εξήλθομεν του πύργου». Η απόφασή του Κιουταχή ήταν αναπάντεχη, αφού είχε προαναγγείλει «ότι από 7 χρονών και πάνω δεν θα αφήσει ουδένα (αιχμάλωτο ζωντανό)».

Ο Σταυριανός, αφού κέρδισε την ελευθερία του, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και εντάχθηκε στην ελληνική χωροφυλακή αρχικά ως ενωμοτάρχης. Το 1839 προήχθη σε υπομοίραρχο, ενώ το 1844 σε αντιμοίραρχο και διορίστηκε στην Καλαμάτα.

Ο Κύπριος μαχητής παρέμεινε στην Ελλάδα και παντρεύτηκε την Ελέγκω Καλγάκη από τη Χίο, με την οποία απέκτησαν 8 παιδιά. Υπήρξε επίσης μέλος της αντιπολιτευόμενης παράταξης του Όθωνα και συμμετείχε το 1862 στη Ναυπλιακή Επανάσταση. Εξαιτίας της συμμετοχής του στο κίνημα τέθηκε σε αργία και εστάλη στην Αίγινα «δι' ασυμβίβαστον προς το επάγγελμα του αξιωματικού διαγωγής» μαζί με άλλους δεκαεπτά πρωτοστάτες του κινήματος. Μετά την εκδίωξη του Όθωνα, η Προσωρινή Κυβέρνηση του απένειμε τον βαθμό του ταγματάρχη και συνταξιοδοτήθηκε. Στη συνέχεια, ασχολήθηκε με το εμπόριο μέχρι και το τέλος της ζωής του.

Ο Ιωάννης Σταυριανός πέθανε σε ηλικία 83 ετών στις 2 Μαρτίου του 1887. Τα

απομνημονεύματα του Ιωάννη Σταυριανού, τα οποία δημοσιεύτηκαν το 1982 από την Εταιρεία Στερεοελλαδικών Μελετών, αποτελούν την πιο σημαντική πηγή πληροφοριών αναφορικά με τη ζωή και τη δράση του. Όπως σημειώνει ο Θ. Θεοδώρου, κάτοχος του αυθεντικού χειρόγραφου, η «διάσωση των απομνημονευμάτων του Ιωάννη Σταυριανού αποτελεί τη σημαντικότερη αλλά και τη μοναδική γραπτή μαρτυρία για τη συμμετοχή των Κυπρίων στην ελληνική επανάσταση του 1821». Η έκδοση της «Πραγματείας» του Σταυριανού, το 1982, είχε ως αποτέλεσμα την κινητοποίηση του «Συνδέσμου Αποδήμων Λόφου» για ανέγερση προτομής του ήρωα στο χωριό του και τη μετακομιδή των λειψάνων του Σταυριανού το 1998 από το Α΄ Νεκροταφείο Αθηνών στην ιδιαίτερή του πατρίδα.

Μνημείο με την προτομή του Ιωάννη Σταυριανού στη γενέτειρά του Λόφου, της Επαρχίας Λεμεσού.

Πηγές

- Επαμεινώνδας, Μ. *Ιωάννης Σταυριανός: Ένας ήρωας του 1821 από τη Λόφου*, Διαθέσιμο στο: <https://www.reporter.com.cy/local-news/article/49999/>
- Ηλεκτρονική Εγκυκλοπαίδεια Polignosi. Σταυριανός Ιωάννης, Διαθέσιμο στο: <http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=9953&-V=limmata>
- Θεοδώρου, Θ. *Ιωάννης Σταυριανός (1804-1887), ένας Κύπριος στην Ελληνική επανάσταση του 1821*, Μεταπτυχιακή Εργασία, 2014, Πανεπιστήμιο Νεάπολης.
- Μηχανή του Χρόνου. Ο Κύπριος Ιωάννης Σταυριανός που πολέμησε δίπλα στον Καραϊσκάκη και είδε το «πισώπλατο προδοτικό χτύπημα». Οι περιπέτειες του τρομερού αγωνιστή, Διαθέσιμο στο: <http://www.mixanitouxronou.com.cy/1821/o-kiprios-ioannis-stavrianos-pou-polemise-dipla-ston-kara%CE%90skaki-ke-ide-to-pisoplato-prodotiko-htipima-i-peripeties-tou-tromerou-agonisti/>
- Παπαπολυβίου, Π. Ένας αγωνιστής του 1821 από τη Λόφου, Διαθέσιμο στο: <https://parapolyviou.com/2018/09/08/enas-agonistis-tou-1821-aro-ti-lofou/>

Ιωάννης Καρατζάς

Η Κύπρος στα επαναστατικά σχέδια του Ρήγα και της Φιλικής Εταιρείας. Ο Ιωάννης Καρατζάς

**Τάσου Χατζηαναστασίου,
Διδάκτορα Ιστορίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης**

**Διά σας ηρώων κοπάδια,
δεν φθάνει η Χίος, η Κύπρος·
των Κυδωνίων δεν φθάνουσιν,
της Κάσου και της Κρήτης
οι κατοικίαι.**

Ανδρέα Κάλβου, Ηφαίστεια, Λυρικά

Ιωάννης Καρατζάς, διαφωτιστής και επαναστάτης

Απ' όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, ο Ρήγας Φεραίος δεν συμπεριέλαβε την Κύπρο στα επαναστατικά του σχέδια. Η Κύπρος, ωστόσο, είναι κι εδώ παρούσα, καθώς ανάμεσα στους πολύ στενούς συντρόφους και συνεργάτες του, που έμειναν και εκτελέστηκαν μαζί του στο Βελιγράδι το 1798, μετέχει και ο Ιωάννης Καρατζάς, λόγιος «εκ Λευκωσίας».

Ο Καρατζάς γεννήθηκε στον Στρόβολο το 1767 και δεν γνωρίζουμε πότε ακριβώς έφυγε από την Κύπρο. Σε νεαρή ηλικία βρέθηκε στην Πέστη της Ουγγαρίας, που τότε ανήκε στην Αυστρία, ως νεωκόρος της ελληνικής εκκλησίας της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Ήταν εξαιρετικά μορφωμένος, και το πνευματικό του έργο φανερώνει άνθρωπο με ευρύτητα πνεύματος, οπότε δίκαια συγκαταλέγεται στους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Το 1792, σε ηλικία 25 ετών, εξέδωσε με τον συνομήλικό του Αθανάσιο Ψαλίδα την «Εισαγωγή Λογική» του Γιαννιώτη Γεωργίου Σουγδουρή, που ήταν μία εισαγωγή στην αριστοτελική λογική. Με το έργο αυτό επιδίωκε, όπως αναφέρει στον πρόλογο, την εισαγωγή των επιστημών στην Παιδεία του γένους. Το βιβλίο γνώρισε και δεύτερη έκδοση, στον πρόλογο της οποίας ο εκδότης αναφέρεται στην αξία της κλασικής παιδείας αλλά και της δημοτικής γλώσσας. Δεν ήταν όμως μόνον άνθρωπος των γραμμάτων ο Καρατζάς.

Ήταν και φλογερός πατριώτης και επαναστάτης. Στη «Λογική» καλεί τους αναγνώστες να στηρίζουν το εγχείρημά του, για να μπορέσει να προχωρήσει και σε άλλες εκδόσεις, ενώ παράλληλα θρηνεί για την κατάσταση του γένους που στερείται «παντός κάλλους» εξαιτίας της τυραννίας του βάρβαρου οθωμανικού ζυγού. Η δε συμμετοχή του στον στενό πυρήνα των συντρόφων του Ρήγα είναι αδιαμφισβήτητη. Το ότι ήταν περήφανος για την ιδιαίτερη καταγωγή του φαίνεται από την ένδειξη στο εξώφυλλο του βιβλίου του: *«τύποις δέ έκδοθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Καρατζᾶ, τοῦ ἐκ Λευκωσίας τῆς Κύπρου, ἐν Βιέννῃ 1792, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τοῦ Βαουμαϊστέρου»*.

Γνωστότερο ἔργο του εἶναι το *«Ἐρωτος αποτελέσματα»*, που περιλαμβάνει τρία αφηγήματα καθὼς και 135 στιχουργήματα. Θεωροῦνται ὡς τα πρῶτα διηγήματα τῆς κυπριακῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Ο Καρατζᾶς πραγματοποίησε κι ἄλλες εκδόσεις, ὅπως ἡ *«Ιερά Ιστορία τῆς Παλαιάς καὶ Νέας Διαθήκης»* (1795), ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργο *«Κέβητος τοῦ Θηβαίου Πλατωνικοῦ Φιλοσόφου, Πίναξ»*, σε δική του μετάφραση στα νέα ελληνικά (1792). Επιχείρησε, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴ σύλληψή του, νὰ ανατυπώσει στὴν Πέστη τὴν Επαναστατικὴ Προκήρυξη τοῦ Ρήγα, τὸ Σύνταγμα καὶ τὸν Θούριο, ἀλλὰ τελικὰ συνελήφθη, χωρὶς νὰ πραγματοποιήσει τὰ σχέδιά του.

Μάλιστα, κατὰ τὶς ἀνακρίσεις του ἀπὸ τὶς αὐστριακὲς ἀρχές, φαίνεται πὼς προσπάθησε νὰ παραπλανήσει τοὺς ἀνακριτές, προσποιούμενος ὅτι πρώτη φορὰ ἐβλεπε τὴν Προκήρυξη καὶ ὅτι ζήτησε νὰ τὴ δει ἀπὸ συγκρατούμενό του ἀπὸ ἀπλή περιέργεια. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔπεισε τοὺς Αὐστριακοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν κράτησαν μαζί με τοὺς υπόλοιπους τουρκικῆς υπηκοότητος συντρόφους τοῦ Ρήγα. Οἱ Αὐστριακοὶ γινώριζαν ὅτι εἶχε ζητήσει ἄδεια νὰ ανατυπώσει τὴν Προκήρυξη, ὁπότε ἦταν βέβαιοι γιὰ τὴ συμμετοχή του στὸν στενὸ πυρῆνα τῶν επαναστατῶν.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ, οἱ αὐστριακὲς ἀρχές στὶς 10 Μαΐου 1798 παρέδωσαν τὸν Ρήγα, τὸν Καρατζᾶ καὶ τοὺς υπόλοιπους συντρόφους τοὺς, τοὺς Ευστράτιο Ἀργέντη καὶ Ἀντώνιο Κορωνιὸ ἀπὸ τὴ Χίο, τὸν Δημήτριο Νικολίδη ἀπὸ τὴν Ἑπειρο, τὸν Θεοχάρη Τουρουντζία ἀπὸ τὴ Σιάτιστα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Ἰωάννη καὶ Παναγιώτη Εμμανουήλ ἀπὸ τὴν Καστοριά, στὶς οθωμανικὲς ἀρχές τοῦ Βελιγραδίου. Ἡ καταγωγή τῶν συντρόφων τοῦ Ρήγα ἀπὸ τόσο διαφορετικὰ μέρη τοῦ ευρύτερου Ἑλληνισμοῦ καταδεικνύει με τὸν πιο καταφανή τρόπο τὸν πανεθνικὸ χαρακτήρα τοῦ εγχειρήματος τοῦ Ρήγα. Ἐνα εγχείρημα στὸ ὁποῖο ἔχει καὶ ἡ Κύπρος με τὸν Ἰωάννη Καρατζᾶ περίοπτη θέση.

Ο Σουλτάνος διέταξε την εκτέλεση των συλληφθέντων, οι οποίοι στις 24 Ιουνίου 1798 στραγγαλίστηκαν και ρίχτηκαν στον παραπόταμο Σάβα του Δούναβη. Έχει υποστηριχτεί πως οι οθωμανικές αρχές ανακοίνωσαν ότι οι κρατούμενοι είχαν επιχειρήσει να δραπετεύσουν και πως τάχα πνίγηκαν κατά την απόδρασή τους.

Φιλική Εταιρεία και Κύπρος

Οι Έλληνες, ωστόσο, δεν εγκατέλειψαν τα σχέδιά τους για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Μετά τον θάνατο του πρωτομάρτυρα Ρήγα, δημιουργήθηκαν κι άλλες οργανώσεις εμπόρων και λογίων μεταξύ των Ελλήνων του εξωτερικού, με γνωστότερη τη Φιλική Εταιρεία, που ιδρύθηκε στην Οδησό το 1814.

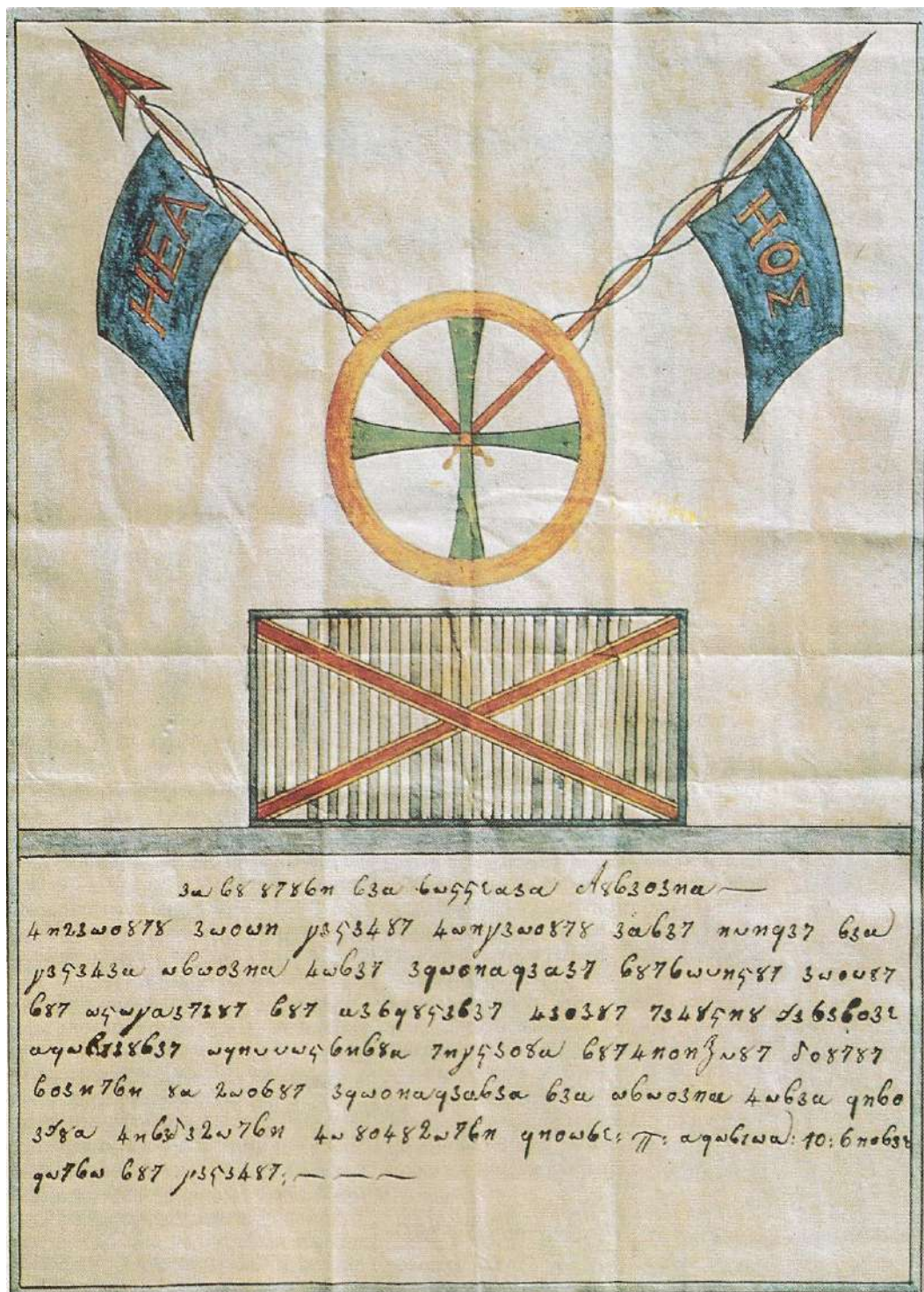
Η συμμετοχή Κυπρίων στη Φιλική Εταιρεία ήταν εξ αρχής δεδομένη. Ο Δημήτριος Ύπατρος από το Μέτσοβο είχε έρθει το 1819 σε επαφή με τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, ζητώντας τη συνδρομή του στην υλοποίηση των επαναστατικών σχεδίων της Εταιρείας. Τον επόμενο χρόνο ανάλογες επαφές με επιφανείς Κυπρίους πραγματοποίησε ο Αντώνιος Πελοπίδας από τη Γορτυνία Αρκαδίας, που ήταν απόστολος της Εταιρείας στην Αίγυπτο.

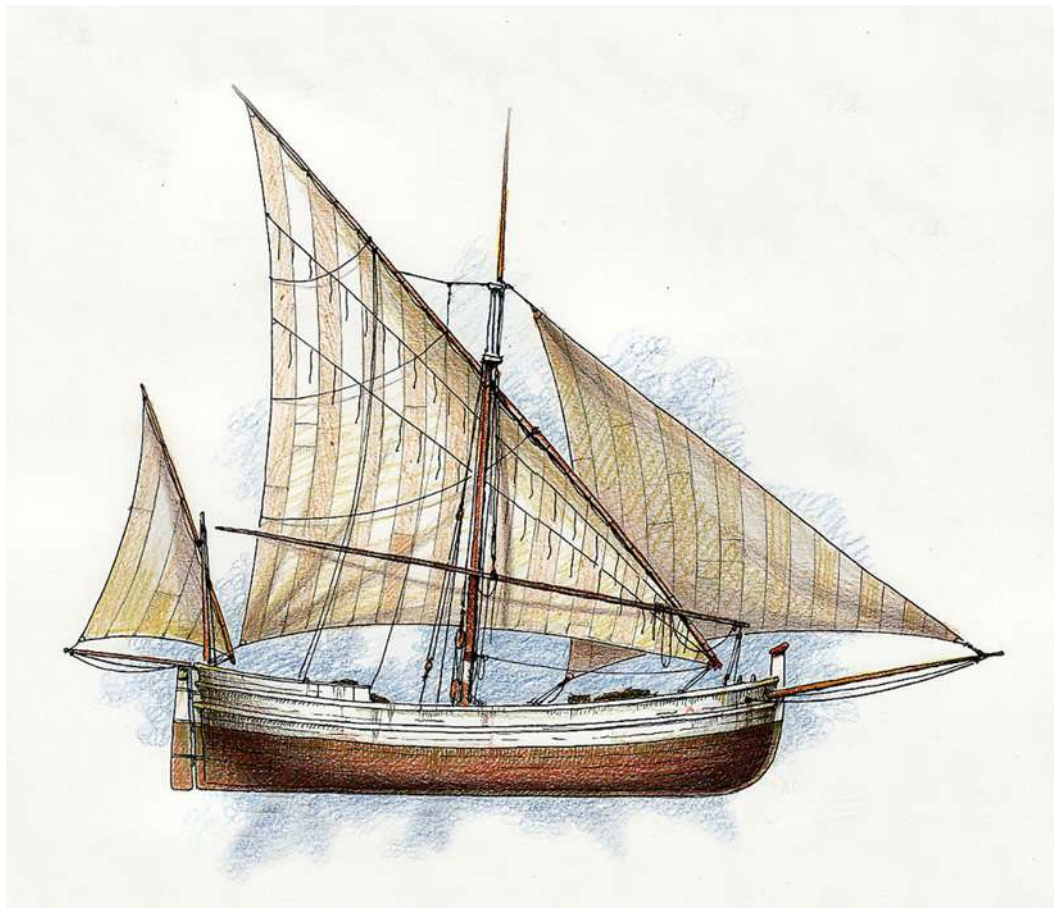
Ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρος Υψηλάντης απέστειλε επιστολή στον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό τον Οκτώβριο του 1820, ζητώντας, για να παραπλανήσει τις αρχές, να συνδράμει στην ίδρυση σχολείου στην Πελοπόννησο, αφού στην πραγματικότητα αποσκοπούσε στην ενίσχυση της προετοιμασίας του Αγώνα. Κέντρο της δραστηριότητας των Φιλικών στην Κύπρο αναδείχθηκε η Λάρνακα, όπου δραστηριοποιούνταν έμποροι κυρίως από τα Επτάνησα.

Η επιστολή του Υψηλάντη, του «Καλού» της Φιλικής Εταιρείας, προς τον Αρχιεπίσκοπο στάλθηκε μετά την κατάρτιση του «Σχεδίου Γενικού» στις αρχές του ίδιου μήνα στο Ισμαήλιο της Βεσσαραβίας, μίαν πόλη που τότε ανήκε στη Ρωσία και σήμερα στην Ουκρανία. «Το Σχέδιον» περιέχει αναλυτικές οδηγίες και σχέδια για την πραγματοποίηση της Επανάστασης. Σε ό,τι αφορά τα νησιά γίνεται ρητή αναφορά μόνο στην Κύπρο. Συγκεκριμένα στο άρθρο ΙΕ΄ γράφονται τα εξής.

«Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Κυπριανός υπεσχέθη να συνεισφέρει χρήματα ή τροφάς, όσας δυνηθή. Λοιπόν ο Καλός πρέπει να γράψη προς την Μακαριότητά του προτρεπτικά δηλοποιών των πραγμάτων την κατάστασιν, διά να φιλοτιμηθή να βοηθήση αναλόγως τη φήμη της νήσου εκείνης, την οποίαν έχουν το προνόμιον οι Κύπριοι να διοικούν αυτοί σχεδόν τοσούτους χρόνους. Ταύτα δε τα γράμματα ο ρηθείς Πελοπίδας, ή προτού, ή επιστρέφων εξ Αιγύπτου, να περάση εις Κύπρον και να εγχειρίση τη αυτού Μακαριότητι, διά να εμβάση τα χρήματα ο άγιος Κύπρου εις Κωνσταντινούπολιν, ή να στείλη τας τροφάς, όπου διορισθή· και τέλος να σκεφθή, πώς να διαφυλάξη το ποίμνιόν του από τους κατοίκους εκεί εχθρούς».

Όπως συμπεραίνουμε, η Κύπρος ανέλαβε τον κρίσιμο ρόλο της ενίσχυσης του Αγώνα σε «χρήματα και τροφάς», ενώ είναι σίγουρο ότι η ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας είχε πλήρη επίγνωση των κινδύνων που διέτρεχαν ο Αρχιεπίσκοπος και οι Έλληνες της Κύπρου. Η Κύπρος είναι διαρκώς παρούσα στα επαναστατικά σχέδια και η συνεισφορά της στην εθνική παλιγγενεσία είναι αδιαμφισβήτητη.

Τυπικό *mistico* των αρχών του 19ου αιώνα.

Τρομπόνι ναυτικό (μηχανισμού *flintlock*),
από το αρχείο του Γιάννη Ιωάννου.

Κύπρος και 1821: Όψεις του ναυτικού πολέμου, η δράση των mistico και η μάχη της Αγίας Νάπας

Γιάννη Ιωάννου,
Διεθνολόγου, συνιδρυτή του Geopolitical Cyprus και δημιουργού του
armsof1821 (Twitter)

Η συμβολή των Ελλήνων της Κύπρου στα γεγονότα του πολέμου για την Ελληνική Ανεξαρτησία (1821-1829) είναι δεδομένη. Παραμένει ωστόσο ένα κοπιώδες έργο ως προς την καταγραφή και καταλογογράφησή τους για μια σειρά λόγων, όπως η απουσία αρκετά μεγάλου αριθμού πρωτογενών πηγών και η επικέντρωση, συνήθως, στα γεγονότα της 9ης Ιουλίου –ενώ η Ελληνική Επανάσταση σε επίπεδο τουλάχιστον στρατιωτικών επιχειρήσεων συνεχίστηκε για σχεδόν μια δεκαετία.

Στην καταλογογράφηση, ασφαλώς, προκύπτει δυσκολία και από την ονοματοδοσία των Κυπρίων αγωνιστών, επί ελληνικού εδάφους, λόγω της τοπωνυμικής τους εγγραφής σε διάφορα αρχεία –κατά τη διάρκεια ή αμέσως μετά το πέρας της Ελληνικής Επανάστασης, ως «Κύπριος», «Κυπριώτης», «Κυπραίος» κ.ο.κ. Ωστόσο πολύτιμες πληροφορίες για την Κύπρο και το 1821 αντλούμε και από το «αρχείο Ροδίωνος Π. Γεωργιάδη» και το έργο του Ελλαδίτη ιστορικού Βασίλειου Σφυρόερα από τη Νάξο, ο οποίος το 1991 έφερε στο φως ακόμη μιαν πτυχή της σύνδεσης του 1821 με την Κύπρο, όπως αυτή εκτίθεται στη συνέχεια. Εκείνο που δεν μπορεί να αποκλειστεί, και που συχνά ξεχνιέται στη δημόσια συζήτηση, ακόμη και σήμερα, είναι η νησιωτική διάσταση της Κύπρου. Εξ' ορισμού η γεωγραφική θέση και η σημασία της μεγαλονήσου μπορεί να μη συνδέθηκε με τον ελλαδικό χώρο ως προς την εξάπλωση των επαναστατικών γεγονότων του 1821, ωστόσο η κυπριακή ναυτοσύνη –και δη στην πολεμική της διάσταση– πρέπει να θεωρείται δεδομένη από τα τέλη του 17ου αιώνα λόγω της άνθησης της πειρατείας στην Ανατολική Μεσόγειο. Η πειρατεία ως πρακτική διεξαγωγής πολέμων διά αντιπροσώπων ή ως μιας μορφής «κλεφτουριάς στη θάλασσα» συνδέθηκε άρρηκτα με τον ιστορικό χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, των ελληνικών νησιωτικών πληθυσμών της περιοχής (Σπέτσες, Ύδρα, Ψαρά, Χίος, Πάτμος, Μύκονος κτλ) αλλά και περιοχών όπως η Μάνη, τα ανατολικά παράλια της Πελοποννήσου και η Κύπρος.

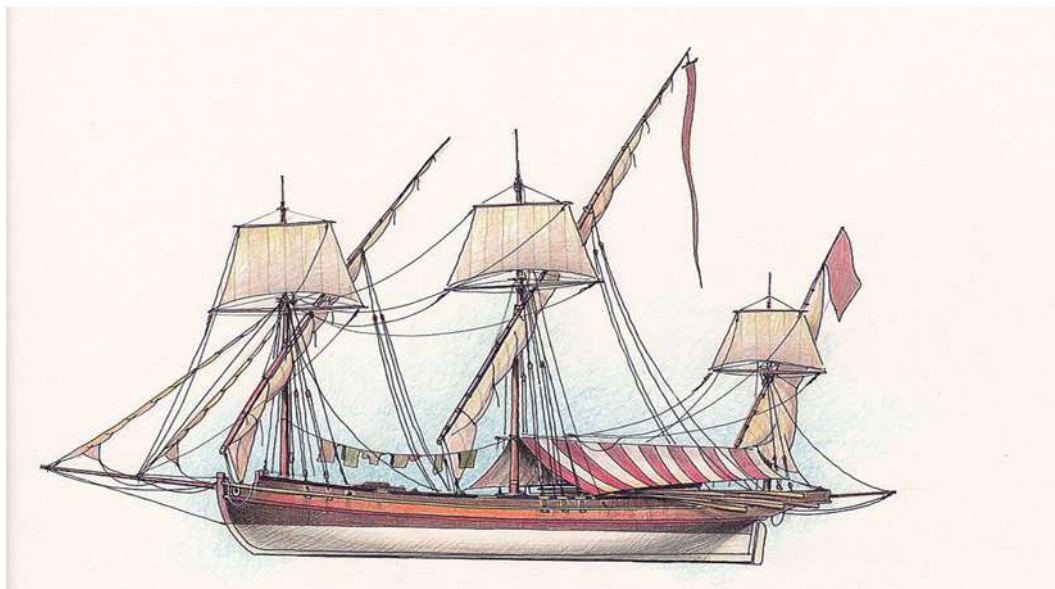
Η ετυμολογία λέξεων όπως το «Σεφερλής» (τουρκ. Sefer=πολεμιστής), «Μελάχης» (αραβ. Melah=ναύτης) και «Γεμιτζής» (τουρκ. Gemi=πλοίο) καταδεικνύει και

τη σημασία των ελληνικών πληρωμάτων –ως επαγγελματίες- στα πλοία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πρακτική που ιδίως ο καπουδάν πασάς Χουσεΐν (1773-1786) ευνόησε στους ναυτικούς πολέμους των Οθωμανών εναντίον της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και των Ενετών. Στα έγγραφα του Υπουργείου Ναυτικών, που αποδελτίωσε ο Ροδίων Γεωργιάδης και δημοσιεύει ο Γ. Χατζηκωστής, υπάρχουν λίγες πληροφορίες για Κυπρίους ναυτικούς. Ο **Κωνσταντής Κυπριώτης** πολέμησε σε σπετσιώτικα πλοία και «υστερήθη την [δεξιάν] χέραν» σε ναυμαχία τον Φεβρουάριο του 1822. Ανάμεσα στους άνδρες του «ηφαιστίου» (πυρπολικού), που υπό τον Λέκα Ματρώζο έκαψαν τον Αύγουστο του 1824 μian εχθρική φρεγάτα στη Σάμο, ήταν και ο **Σάββας Κυπριώτης**. Την ίδια εποχή σε κατάλογο τριάντα ανδρών που υπηρετούσαν υπό τον μπουρλοτιέρη *Κωνσταντή Κανάριο* (όπως υπογράφει), εντοπίζεται και ο **Μανώλης Κωνσταντή Κυπριώτης**. Ένα γεγονός που προκαλεί εντύπωση είναι ότι ανάμεσα στα πλοία των επαναστατημένων Ελλήνων (1824-1827) φιγουράρουν η λεύκα «Λευκωσία», η γολέττα «Κυπρία» και το «πολεμικόν πλοίον θρίκιον Κύπρις». Εντοπίζεται και ένας Κύπριος καπετάνιος, ο **Ιωάννης Κύπριος**, του μύστικου «Ο Ποσειδών», που ανέλαβε αποστολές στα νερά του Αργολικού κατά το 1825 (Παπαπολυβίου, 2020).

Η πιο πάνω καταγραφή καταδεικνύει τη νησιωτική διάσταση και τη ναυτοσύνη των Ελλήνων-Κυπρίων στις γραμμές του 1821 -πρακτική που πρέπει να αναζητηθεί και να τεκμηριωθεί και στην προεπαναστατική περίοδο ως μορφή επαγγελματικής διεξόδου των ελληνικών πληθυσμών της μεγαλονήσου.

Η δράση των *mistico*

Τα πλοία τύπου *mistico* άνθισαν στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου ως συγκεκαλυμμένα πειρατικά. Εξ όψεως έμοιαζαν με εμπορικά –επακριβή της φελούκας του 18ου και 19ου αιώνα-, στην ουσία όμως επρόκειτο για οπλισμένα σκάφη. Ήταν ιστιοφόρα πλοία με βάρος που κυμαινόταν από 40 έως 80 τόνους, έχοντας καταστρώματα με μακριές, χαμηλές γάστρες και δύο ιστούς στη μέση, που μετέφεραν δύο πανιά και φλόκο. Χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρον από Έλληνες ναυτικούς για πειρατεία (σε αντίθεση με άλλους πειρατικούς λαούς της περιοχής) με πλήρωμα από 5 έως 9 ένοπλους άνδρες. Ο συνηθισμένος οπλισμός ενός *mistico* ήταν ένα ή δύο κανόνια τύπου «καρονάδας» (βραχύκαννα) ή κανονέτα («καβαλέτα»), τα οποία εκτόξευαν από κοντινή απόσταση διάφορους τύπους πυρομαχικών, όπως οι μπόμπες (εκρηκτικό βλήμα με θρυαλλίδα) και οι βολίδες (τα λεγόμενα «μακάσια», δηλαδή στρογγυλές μπάλες συσκευασμένες

Mistico 40 τόνων τύπου «φελούκας» από την Ανατολική Μεσόγειο (ιταλικό).

σε σάκο από μουσακά, που εκτοξεύονταν λίγο πριν το ρεσάλτο του κούρσου, προκειμένου να κυριευθεί το εχθρικό πλοίο, στη συνέχεια, με μάχη εκ του συστάδην). Το πλήρωμα που επάνδρωνε τα mistico εκτός από αγχέμαχα όπλα (ξίφη και μαχαίρια) έφερε ναυτικά τρομπόνια και πιστόλες -τον κύριο οπλισμό των ναυτικών πληρωμάτων της περιόδου.

Το «Ποσειδών» του Ιωάννη Κυπρίου, αν κρίνει κανείς από τις πληροφορίες για το συγκείμενο της δράσης του στον Αργολικό Κόλπο το 1825, πρέπει να προσέβαλλε μικρά και μεσαία τουρκικά σκάφη σε υποστηρικτικό ρόλο άλλων επαναστατικών ελληνικών πλοίων ή να δρούσε, λόγω και της μυστικής ταυτότητας των mistico, σε ανεξάρτητο ρόλο ή σε ρόλο συλλογής πληροφοριών/ καταγραφής των κινήσεων του τουρκικού στόλου. Την περίοδο 1825-1826 πλοία mistico συγκρούστηκαν με το βρετανικό ναυτικό στις θάλασσες της Τήνου, σε μια από τις πρώιμες αντιπειρατικές επιχειρήσεις του δευτέρου (δράση της φρεγάτας HMS Cambrian) στην ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου Πελάγους, των αιγυπτιακών και συριακών ακτών.

Πιστόλα (μηχανισμού flintlock) του βρετανικού ναυτικού υποδείγματος 1801 με σφραγίδες κατασκευής από την περιοχή του Μπέρμιγχαμ (προεπαναστατική περίοδος του 1821) (από το αρχείο του Γιάννη Ιωάννου).

Η απόβαση στην Αγία Νάπα

Ο Ελλαδίτης Βασίλης Σφυροέρας, σε διάλεξη τον Μάρτιο του 1991 στη Λευκωσία που οργάνωσε το Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τράπεζας Κύπρου, αποκάλυψε τη νικηφόρα μάχη Ελλήνων επαναστατών επί κυπριακού εδάφους. Πρόκειται αναμφίβολα για απόβαση πληρώματος ελληνικού πλοίου για σκοπούς ανεφοδιασμού, το οποίο ήρθε σε σύγκρουση με την οθωμανική φρουρά της Αμμοχώστου σε περιοχή που εκτείνεται σήμερα εντός των ορίων της Αγίας Νάπας στην ελεύθερη επαρχία Αμμοχώστου. Ο κ. Σφυροέρας είχε αναφέρει ότι την πληροφορία αυτή την είχε αντλήσει σε γραπτή έκθεση-ντοκουμέντο του Ολλανδού προξένου στην Κύπρο το 1826, του Μάρκου-Αντώνιου Σαντ. Σύμφωνα με τα γεγονότα στολίσκος 10 πολεμικών πλοίων των Ελλήνων προσάραξε στην Αγία Νάπα σε αναζήτηση εφοδίων και νερού, με αποτέλεσμα να κινητοποιηθεί δύναμη 200 ανδρών από την οθωμανική φρουρά της Αμμοχώστου. Η σύγκρουση τοποθετείται σε ημιορεινή περιοχή της Αγίας Νάπας στις 17 Μαρτίου του 1826, από την οποία προέκυψαν απώλειες 15 ανδρών για τους Οθωμανούς και άτακτη υποχώρησή τους. Αν και δεν καταγράφεται η ύπαρξη Κυπρίων μεταξύ των πληρωμάτων του στολίσκου, η ύπαρξη ωστόσο μεταξύ του στολίσκου πλοίων τύπου *mistico* μπορεί να υποτεθεί πως μεταξύ τους βρίσκονταν και το «Ποσειδών» ή μέλη πληρωμάτων, λογικά Κύπριοι, που γνώριζαν τη γεωγραφία των ακτών της περιοχής και οδήγησαν τον στόλο σε ασφαλή ανεφοδιασμό.

Καταληκτικά

Σε μian εποχή κρίσιμη για την Ανατολική Μεσόγειο αλλά και λόγω των έκνομων ενεργειών της Τουρκίας στην κυπριακή ΑΟΖ, το παράδειγμα της ναυτοσύνης των Ελλήνων-Κυπρίων το 1821 πρέπει όχι μόνον να ερευνηθεί περαιτέρω –με αφορμή και τα 200χρονα από την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης- αλλά και να αποτελέσει μια διαρκή υπενθύμιση της νησιωτικής διάστασης της Κυπριακής Δημοκρατίας και της ανάγκης για περαιτέρω εκσυγχρονισμό και αναβάθμιση των ναυτικών δυνατοτήτων της Εθνικής Φρουράς. Καλά τα καριοφίλια και οι πάλες, αλλά το Όπλο που σημάδεψε όχι μόνον την κυριαρχία της Ελληνικής Επανάστασης αλλά έκρινε και την έκβασή της στο Ναβαρίνο, με την επέμβαση των στόλων των μεγάλων δυνάμεων, είναι το Πολεμικό Ναυτικό. Κι αυτό είναι το σημαντικότερο, σε επίπεδο Στρατιωτικής Ιστορίας, μάθημα από τον Πόλεμο για την Ελληνική Ανεξαρτησία, αλλά ταυτόχρονα και η αφετηρία για τη διεξαγωγή ενός σοβαρού δημόσιου διαλόγου για το μέλλον του Ναυτικού της Εθνικής Φρουράς και των σύγχρονων προκλήσεων για το Όπλο, που πέραν της

αποτροπής, σε μια ημικατεχόμενη πατρίδα, εδράζονται σε έναν μεγάλο αριθμό αποστολών, από την έρευνα και τη διάσωση μέχρι τη συμμετοχή σε διεθνείς και περιφερειακές ειρηνευτικές αποστολές.

Πηγές

- Elgood R, *The Arms of Greece and Her Balkan Neighbours in the Ottoman Period*, London: Thames & Hudson, 2009.
- Folkard H C, *THE SAILING BOAT: A TREATISE ON ENGLISH AND FOREIGN BOATS AND YACHTS; DESCRIPTIVE ALSO OF THE VARIOUS FORMS AND PECULIARITIES OF SAILS, RIGS AND OF THE VESSELS OF EVERY NATION; WITH PRACTICAL DIRECTIONS FOR SAILING AND MANAGEMENT*, London: Longmans, Green & Co, 1870.
- Manucy A, *Artillery through the Ages: Field Cannons - Ships Cannons - Siege Cannons Garrison Cannons*, London: Create Space Independent Publishing Platform, 2013.
- Μεταλληνός Κ, *Ο Ναυτικός Πόλεμος Κατά την Ελληνική Επανάσταση*, Αθήνα: Εκδόσεις Andy's Publisher, 2016.
- Παπαπολυβίου Π, *Κύπριοι αγωνιστές του 1821*, 2020.
<https://papapolyviou.com/2020/03/25/kiprioi-agonistes-tou-1821/>

Η Εθνική Παλιγγενεσία του 1821 και η Υπέρμαχος Στρατηγός Θεοτόκος Μαρία

**Πρωτοπρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Χριστοδούλου,
Διευθυντή Διεύθυνσης Θρησκευτικού**

Η συμπλήρωση φέτος διακοσίων χρόνων από την επίσημη έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, 25η Μαρτίου 1821 - 25η Μαρτίου 2021, μας δίνει την ευκαιρία να ψηλαφίσουμε πτυχές του σημαντικότερου γεγονότος της νεοελληνικής ιστορίας, του αγώνα της Εθνικής Παλιγγενεσίας.

Η Ελληνική Επανάσταση δεν μοιάζει με καμιάν άλλη επανάσταση της εποχής. Είναι επανάσταση με εθνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα. Έχει ως κίνητρο την απελευθέρωση των Ελλήνων από τους Οθωμανούς. Έχει ως πνευματικό στήριγμα την πίστη στον Τριαδικό Θεό, την αγάπη προς την πατρίδα και τον σεβασμό προς τους πολυάριθμους Νεομάρτυρες, οι οποίοι οδηγήθηκαν στον θάνατο ομολογώντας την πίστη τους στον Χριστό.

«Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος», έγραφε στην προκήρυξη της 24ης Φεβρουαρίου 1821 στο Ιάσιο, της σημερινής Ρουμανίας, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.

Το βαριά δοκιμαζόμενο Ελληνικό Γένος στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς, παρά τις αντιξοότητες, δεν έχασε το κουράγιο του. Αντίθετα, υπέμεινε τον οθωμανικό ζυγό και προσπάθησε με όλες του τις δυνάμεις να διατηρήσει το εθνικό του φρόνημα, τη γλώσσα του, την πίστη στον Τριαδικό Θεό και γενικότερα τον πολιτισμό του.

Αρκετές ήταν οι φορές που οι καταδυναστευόμενοι Έλληνες ξεσηκώθηκαν για να αποτινάξουν τη σκλαβιά και να κερδίσουν την ελευθερία τους. Αν και όλες οι προσπάθειες ήταν αποτυχημένες, η καθεμιά από μόνη της αποτελούσε μια δροσερή σταγόνα που πότισε τις ρίζες του δέντρου των εθνικών αγώνων, οι οποίες κορυφώθηκαν με τον μεγάλο ξεσηκωμό του 1821.

Οι σκλαβωμένοι Έλληνες, κατά την Τουρκοκρατία, μοιράζονταν με την Παναγία,

την Υπέρμαχο Στρατηγό, τη θλίψη και την ελπίδα τους για λευτεριά. Στις γιορτές της Παναγίας συγκεντρώνονταν σε εξωκκλήσια και μοναστήρια ψέλνοντας το τροπάριο «Τη Υπερμάχω Στρατηγώ τα νικητήρια», τονώνοντας το ηθικό τους, ανανεώνοντας την ελπίδα τους και αναζωπυρώνοντας την ορθόδοξη πίστη τους.

Ο μέγας εθνομάρτυρας και διδάσκαλος του Γένους, ο Άγιος Κοσμάς Αιτωλός, δεν παρέλειπε να μιλά στους υπόδουλους Έλληνες για την Παναγία και τους προέτρεπε να απευθύνονται σ' Αυτή για να Της πουν τα βάσανά τους και να ζητήσουν τη βοήθεια και την προστασία Της.

Οι οπλαρχηγοί και οι καπεταναίοι του Αγώνα πολλές φορές προσέτρεχαν στη Χάρη και στην προστασία της Παναγίας, όπως μαρτυρούν πλήθος αναφορών στα απομνημονεύματα πολλών από αυτούς. Για τους αγωνιζόμενους Έλληνες η Παναγία υπήρξε πηγή εμψύχωσης και θάρρους στις κρίσιμες στιγμές. Οι σχετικές ιστορίες και μαρτυρίες είναι αναρίθμητες, από τις οποίες ξεχωρίζουν οι ακόλουθες:

Κάποια στιγμή που κλονιζόταν η Επανάσταση στην Πελοπόννησο, διότι αποσύρθηκαν οι άλλοι οπλαρχηγοί, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατέφυγε στο εκκλησάκι της Παναγίας στο Χρυσοβίτσι και την παρακάλεσε θερμά, λέγοντας:

«Παναγία μου, βοήθησε τούτη τη φορά τους Έλληνες να ψυχωθούν».

Έπειτα βγήκε από τον ιερό Ναό και βροντοφώναξε στα παλληκάρια του:

«Ο Θεός υπέγραψε τη λευτεριά της Ελλάδος και δεν θα πάρει πίσω την υπογραφή Του».

Ο θεοσεβούμενος στρατηγός Μακρυγιάννης στα Απομνημονεύματά του δεν φείδεται αναφορών στη Μεγαλόχαρη. Ειδικότερα, στα «Οράματα και θάματα» προσεύχεται στον Θεό, τον Χριστό, την Αγία Τριάδα και τη Θεοτόκο να βοηθήσουν τον αγώνα των Ελλήνων:

«Δόξα σε, Κύριε Χριστέ, σταυρωμένε, λαμπρέ και αναστημένε, τρισυπόστατε Θεέ, Αγία Τριάδα, ... Κύριε άπλωσε το λαμπρό σου και ευλογημένο σου χέρι και βγάλε μας από το σκότος το βαθύ, όπου είμαστε πεσμένοι και χαμένοι και πνιγμένοι τόσους αιώνες... σώσε, Κύριε, όλους, δώσε, Θεοτόκε, την υγείαν, όσοι παθόντες έρχονται εις την Χάρη σου, Βαγγελίστρα μου, διά να δοξαστεί ο Πανάγαθος Θεός

και η Βασιλεία Του, να πιστέψουν οι τύραγνοι, οι άπιστοι και οι άδικοι και να ιδούνε τι εστί Θεός παντουργός και η Βασιλεία Του...».

Ο Κωνσταντίνος Κανάρης, ο ξακουστός πυρπολητής, την Παναγία επικαλέστηκε να χαρίσει στους Έλληνες το τρόπαιο, όταν έπλεε στη Χίο να ανατινάξει την τουρκική ναυαρχίδα του Καρά Αλή. Ο ποιητής Γεώργιος Δροσίνης αποτυπώνει την ευλάβεια και την ευγνωμοσύνη του Κανάρη στην Παναγία με το ακόλουθο ποίημα:

«Μεσάνυκτα ο πυρπολητής εγύρισε
και πήδησε απ' γρήγορο καϊκι,
πιστός να φέρη με τα πόδια ολόγυμνα
στην εκκλησιά το τάμα για τη νίκη.
Το χέρι που άτρεμο έσπειρε το θάνατο
με το δαυλό – το φοβερό χέρι –
τώρα ταπεινωμένο και τρεμάμενο
στην Παναγιά ανάβει έν' αγιοκέρι».

Το σημαντικότερο ορθόδοξο προσκύνημα στην Ελλάδα, αυτό στον ιερό Ναό της Ευαγγελίστριας στην Τήνο, συνδέεται με την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Η εκκλησία κτίστηκε στο σημείο που βρέθηκε η εικόνα της Παναγίας μετά από όραμα της μοναχής Πελαγίας το 1823, ενώ ο αγώνας για την ανεξαρτησία του Έθνους κορυφωνόταν. Η εύρεσή Της θεωρήθηκε καλός οιωνός από τους αγωνιζόμενους Έλληνες.

Σπουδαίο ρόλο στα προεπαναστατικά χρόνια αλλά και κατά την Επανάσταση του 1821 διαδραμάτισε η Ιερά Μονή της Παναγίας της Προυσιώτισσας στο Καρπενήσι. Η μονή υπήρξε καταφύγιο για πολλούς κλέφτες και αρματωλούς, όπως ο Λάμπρος Κατσαντώνης, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης και ο Μάρκος Μπότσαρης. Ο κορυφαίος οπλαρχηγός της Ρούμελης Γεώργιος Καραϊσκάκης δώρισε την αργυρόχρυση επένδυση της εικόνας της Παναγίας -έργο του χρυσοχόου Γεώργιου Καρανίκα- ως ένδειξη ευγνωμοσύνης, επειδή γιατρεύτηκε από τη θέρμη κατά την παραμονή του στο μοναστήρι. Πάνω από τον δεξιό ώμο της Παναγίας υπάρχει, ως δείγμα της ευλάβειας και της βαθύτατης αγάπης του Καραϊσκάκη για την Παναγία, η ανάγλυφη επιγραφή:

«Η Παντάνασσα. Δί' εξόδων του γενναιοτάτου στρατηγού Γεωργίου Καραϊσκάκη, χειρί Γεωργίου Καρανίκα, 1824».

Επίσης, δώρισε τα τρία παράσημά του, ασημένια αστέρια, όλα μέρος του τάματος που είχε κάνει στην Παναγία. Η ιδιαίτερη σχέση του Καραϊσκάκη με τη μονή της Προυσιώτισσας και την Παναγία σφυρηλατήθηκε καθ' όλη τη δράση του και την παραμονή του στην περιοχή των Αγράφων. Δεν είναι τυχαίο ότι είναι το σκευοφυλάκιο της Μονής το οποίο επιλέχθηκε για να φυλαχθούν τα ιερά όπλα του ήρωα του '21, όπου βρίσκονται ως σήμερα. Λίγο πιο πέρα από τη Μονή σώζονται και οι Πύργοι του Καραϊσκάκη.

Δεν είναι λίγα, άλλωστε, τα μοναστήρια στον Μωριά, τη Ρούμελη, αλλά και τη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Μακεδονία που διατηρούν ως σήμερα τάματα αγωνιστών και οπλαρχηγών του 1821.

Οι γενίτσαροι, εξαγριωμένοι για τον ξεσηκωμό των Ελλήνων, έστρεψαν το μένος τους σε πολλές εκκλησίες και μοναστήρια. Από την εκδικητική τους μανία δεν ξέφυγε ούτε η ξακουστή εκκλησία της Παναγιάς της Μπαλουκλιώτισσας, που την κατέστρεψαν το 1825.

Είναι φανερό λοιπόν από τα παραπάνω ότι το θρησκευτικό συναίσθημα αλλά και η στοργή που ένιωθαν οι αγωνιστές του 1821 για την Παναγία ήταν πολύ μεγάλη και αποτελούσε το αποκούμπι τους κατά τις κρίσιμες και δύσκολες στιγμές του τιτάνιου αγώνα τους. Η Θεοτόκος, ως η κατ' εξοχήν διάκονος του μυστηρίου της Ενανθρωπήσεως του Υιού του Θεού, μετέχει στη διπλή δραστικότητα του Υιού της:

«Καταλάμπει» τους πιστούς και «καταπλήττει» τους εχθρούς.

Και μόνο το γεγονός ότι καθορίστηκε η έναρξη της Επαναστάσεως την ημέρα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου φανερώνει πόσο οι σκλαβωμένοι Έλληνες στήριζαν τις ελπίδες τους στην Κυρία Θεοτόκο.

«Πάσα διάνοια πιστών παρέμενε εστραμμένη προς την Υπέρμαχον της Ορθοδοξίας Στρατηγόν», σημειώνει ο εθνικός μας ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος.

Κι η Παναγία, η Μανούλα, θέριευε την αποσταμένη ελπίδα των ραγιάδων, τους έδινε κουράγιο να αντέξουν τις απάνθρωπες πιέσεις των Τούρκων, τους βίαιους εξισλαμισμούς, τα μαρτύρια! Τους στήριζε να μείνουν όρθιοι, Χριστιανοί, Έλληνες!

Κι όταν μια χούφτα άνθρωποι πήραν τα όπλα να πολεμήσουν «για του Χριστού την πίστη την αγία και της Πατρίδος την ελευθερία», στην Παναγία κατέφυγαν οι οπλαρχηγοί και οι καπεταναίοι να ζητήσουν τη Χάρη Της.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι στο θαύμα αυτό της εξέγερσης του έθνους θαυμαστή και μοναδική ήταν η συμβολή της Εκκλησίας. Τα σύμβολα της Αυτοκρατορίας, αμέσως μετά την υποδούλωση, τα κράτησε η Εκκλησία και τα διατήρησε, με κάθε θυσία, μέσα στους μαύρους αιώνες της σκλαβιάς. Μέσα στους φοβερούς και ασέληνους αυτούς αιώνες αυτή στάθηκε το πνευματικό και εθνικό κέντρο της μαρτυρικής φυλής. Ενάντια στους αρχηγούς της Εκκλησίας ξεσπούσε κάθε επίθεση των Τούρκων. Κι έχει λεχθεί χαρακτηριστικά πως, σε πολλές κρίσιμες ώρες στους χρόνους της δουλείας, στο Ράσο στάθηκε η εθνική σημαία της Ελλάδας.

Αν υπάρχουμε σήμερα ως Ελληνική Φυλή είναι γιατί κρατηθήκαμε από το άμφιο της Εκκλησίας όλα αυτά τα χρόνια. Δεν θα βρίσκαμε αρχή και τέλος, αν θέλαμε να μετρήσουμε και να αξιολογήσουμε τους εθνικούς ήρωες της Εκκλησίας μας, όσους μαρτύρησαν πριν και μετά την άλωση μέχρι τον πατριάρχη Γρηγόριο Ε' και τον αρχιεπίσκοπο Κύπρου Κυπριανό. Η Ιστορία μας είναι γεμάτη από αιματωμένα άμφια, εμπρησμένες και κατεδαφισμένες εκκλησίες, από κατασπασμένα εικονίσματα. Για τους υπόδουλους Έλληνες η Ορθοδοξία ήταν κάτι παραπάνω από θρησκευτικό δόγμα.

Αλήθεια! Τί θα' ταν το '21 χωρίς την Εκκλησία, χωρίς το Κρυφό Σχολειό, χωρίς το Ράσο και την αδιάκοπη λειτουργική ζωή; Αναμφισβήτητα δεν θα υπήρχε το '21. Κι από την άλλη, ο ηρωισμός και η αυτοθυσία που επέδειξαν οι αγωνιστές του '21 οφείλονταν σε δύο κυρίως ελατήρια: την αγάπη προς την Πατρίδα και την αγάπη προς την Ορθόδοξη Πίστη.

Συμπερασματικά, η συμμετοχή του Ράσου στους εθνικούς μας αγώνες δεν είναι ασφαλώς ο μοναδικός λόγος της παρουσίας του Κλήρου στην κοινωνία μας. Κύρια αποστολή του Ράσου είναι το έργο του ιατρού στο «Πνευματικόν Ιατρείον» της Εκκλησίας για την πνευματική και υπαρκτική αποκατάσταση του ανθρώπου μέσα στο Σώμα του Χριστού. Η Εκκλησία δεν μπορεί ποτέ να θεωρείται ως ένας συμβατικός θεσμός, κοινωνικού χαρακτήρα, μέσα στον υπόλοιπο κρατικό και εθνικό βίο, με σκοπό να σώζει απλώς την ιστορική διάσταση.

Εν τούτοις η Ορθόδοξη Εκκλησία, και μάλιστα η Ελλαδική, πρωτοστατεί σ' όλους

τους απελευθερωτικούς μας αγώνες. Γιατί; Διότι τούτο απορρέει από την πίστη της για τον κόσμο και τον άνθρωπο. Η Ορθοδοξία βλέπει την ελευθερία ως το φυσικό κλίμα αναπτύξεως και πραγματώσεως του ανθρώπινου προσώπου. Πραγματική δε ελευθερία είναι η δυνατότητα κοινωνίας του ανθρώπου με τον Θεό και τους συνανθρώπους του σε βαθμό γνησιότητας, πληρότητας και αυθεντικότητας, έξω δηλαδή από κάθε αναγκαστικότητα. Η ανθρώπινη ελευθερία εντάσσεται στα πλαίσια του θελήματος του Θεού και είναι (και ως εθνική-κοινωνική) έννοια καθαρά θεολογική – εκκλησιαστική.

Ο Ορθόδοξος Κλήρος δεν μπορεί να μη συμμετάσχει στους εθνικούς – απελευθερωτικούς αγώνες, διότι το έργο του και στην περίοδο της ειρήνης είναι απελευθερωτικό. Αγώνας για την καταξίωση του Ρωμιού ως απελευθέρωση από τα δεσμά της εσωτερικής δουλείας, της αμαρτίας. Η εσωτερική δε δουλεία κατά κύριο λόγο επιφέρει και την εξωτερική. Διότι δουλεία δεν είναι, κυρίως, η αναγκαστική υποταγή, αλλά η εσωτερική υποταγή και ταύτιση με τον κατακτητή, η νέκρωση του πνεύματος αντιστάσεως και του ψυχικού δυναμισμού. Γι' αυτό και πιστεύουμε ότι η σημαντικότερη προσφορά του Ράσου στο Έθνος μας δεν ήταν τόσο η συμμετοχή του Κλήρου στις ένοπλες εξεγέρσεις και τις συγκρούσεις όσο η συμβολή του Ράσου στη συντήρηση του ελληνορθοδόξου φρονήματος του Γένους και της αγάπης του προς την ελευθερία. Χωρίς αυτές τις προϋποθέσεις δεν θα μπορούσε να υπάρξει Εικοσιένα.

Απ' εκείνο το μεγάλο εθνικό πανηγύρι δεν ήταν ποτέ δυνατό να απουσιάσουν οι Έλληνες της Κύπρου. Δήλωσαν έμπρακτα το παρόν τους με την ίδια θερμή πίστη στον Θεό, την ίδια αγάπη προς την Πατρίδα, με το ίδιο πάθος για την Ελευθερία. Είναι μακρύς ο κατάλογος των Κυπρίων που πήραν μέρος στον αγώνα της Εθνικής Παλιγγενεσίας. «Στα ελληνικά αρχεία καταγράφονται πέραν των 580 νέων που έσπευσαν στην επαναστατημένη Ελλάδα για να πολεμήσουν, έχοντας μάλιστα ως όραμά τους τη Μεγάλη Ελλάδα».

Ενδεικτικά αναφέρουμε, προεπαναστατικά, τον λόγιο Ιωάννη Καρατζά από τη Λευκωσία, ο οποίος υπήρξε από τους σημαντικότερους συντρόφους του Ρήγα Βελεστινλή, ο οποίος τον ακολούθησε στη θυσία. Πολλοί Κύπριοι εντάχθηκαν στη Φιλική Εταιρεία και συμμετείχαν στην Επανάσταση με διάφορους τρόπους. Την ειδική αποστολή για τη μύηση των ιεραρχών και των προκρίτων του νησιού ανέλαβε με επιτυχία ο Δημήτριος Ύπατρος από το Μέτσοβο, ο οποίος πήρε (1819) ξεκάθαρες εγγυήσεις για παροχή υλικής βοήθειας ενόψει της έναρξης του Αγώνα.

Η έναρξη των ένοπλων συγκρούσεων βρήκε και Κύπριους εθελοντές να πολεμούν με τον Ιερό Λόχο στο πλευρό του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Λίγο αργότερα ο Κύπριος **Ζήνων Αγγελής** έπεσε νεκρός μαζί με τον Γεωργάκη Ολύμπιο στην πολιορκία της Μονής του Σέκου στη Μολδαβία. Είναι επίσης γνωστή η Φάλαγγα των Κυπρίων με αρχηγό τον στρατηγό Χατζηπέτρο, της οποίας το λάβαρο βρίσκεται στο Εθνικό και Ιστορικό Μουσείο των Αθηνών, με την επιγραφή στο πάνω μέρος: «ΣΗΜΕΑ ΕΛΛΗΝΗΚΙ ΠΑΤΡΗΣ ΚΗΠΡΟΥ».

Ο στρατηγός Μακρυγιάννης αναφέρει στα απομνημονεύματά του για τον ηρωικό θάνατο Κυπρίου εθελοντή στους Μύλους. Επίσης διηγείται, όταν πολεμούσαν στο Νιόκαστρο της Πύλου: *«εκεί που ριχτήκαμεν στο γιουρούσι, μου πληγώθηκε βαρέως και ύστερα απέθανε ο καλός και γενναίος πατριώτης ο Μιχάλης Κυπραίος απούστειλα και πήγεν εις την αγγλικήν φρεγάταν όταν κιντυνεύαμεν εις το Νιόκαστρο».*

Ο Μακεδόνας αγωνιστής Νικόλαος Κασομούλης, που είχε λάβει μέρος στην Έξοδο του Μεσολογγίου, γράφει στα «Στρατιωτικά ενθυμήματα» του ότι μαζί του πολεμούσε στο Μεσολόγγι κατά τη διάρκεια της πολιορκίας και ο «εφτάψυχος» Κύπριος αγωνιστής **Νικόλας Χατζησάββας**.

Αποκορύφωμα της συμμετοχής της Κύπρου στον εθνικό αγώνα του 1821 αποτελεί η θυσία του αρχιεπισκόπου Κυπριανού στις 9 Ιουλίου 1821 και των άλλων μητροπολιτών, μοναχών και άλλων κληρικών και των προκρίτων του νησιού.

Το ελληνορθόδοξο έθνος μας και οι ένοπλες δυνάμεις του τιμούν τη Θεοτόκο ως Υπέρμαχο Στρατηγό, επειδή σε αμέτρητες περιπτώσεις αποδείχθηκε Προστάτης και Σωτήρας Μας. Το γνωστό κοντάκιο του Ακαθίστου Ύμνου, αλλά και πλήθος αφιερωμάτων σε εικόνες της Παναγίας, που βρίσκονται σε μοναστήρια, ξωκκλήσια και προσκυνήματα, είναι αδιάψευστοι μάρτυρες αυτού του γεγονότος. Αξίζει ειδικά να τονίσουμε πως και αυτό ακόμη το λάβαρο της Επανάστασης, που υψώθηκε στην Αγία Λαύρα το 1821, δεν ήταν τίποτε άλλο παρά κεντητή εικόνα της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Για να δηλώνει ασφαλώς ότι όπως εκείνη η Κοίμηση προμήνυε την αληθινή ζωή, έτσι και το υπόδοιλο έθνος θα αποκτούσε την ελευθερία του. Ας μην παύσουμε προσευχόμενοι προς την Παναγία μας για να γινόμαστε, στην προσωπική μας ζωή αλλά και ως κοινωνία και έθνος, δέκτες απείρων δωρεών Της.

Εμείς οι Έλληνες χρόνια μετά μπορούμε να δούμε την προσφορά Της τόσο στο

Έθνος όσο και στον λαό, με τα μύρια θαύματα και ιάσεις που δίδει δωρεάν στους πιστούς που Την επικαλούνται.

1821/1823 - Η εύρεσή Της ατσαλώνει το Γένος, στεριώνει τη λευτεριά.

1912/1913 - Το θωρηκτό Αβέρωφ ξεκινά τον θρίαμβό του κατά του τουρκικού στόλου, αφού πρώτα η εικόνα της Μεγαλόχαρης κατεβαίνει από τον Ναό, ανεβαίνει και αγιάζει το πλοίο, που θωρακίζεται πλέον ουράνια! Ήταν ανήμερα της 25ης Μαρτίου 1912, ημερομηνία που συνέπιπτε τότε με το Πάσχα και πραγματοποιήθηκε η προφητεία του Πατρο-Κοσμά για το Ποθούμενο στην Ήπειρο, που τους είχε πει πως θα έρθει όταν έρθουν δύο πασχαλιές μαζί! Και πράγματι τότε ήταν που διπλασιάστηκε η Ελλάδα και ελευθερώθηκαν η Μακεδονία, η Θράκη (δεν αποδόθηκε τότε στην Ελλάδα), η Ήπειρος -η Βόρεια Ήπειρος δεν αποδόθηκε- και τα Νησιά του ΒΑ Αιγαίου! Ένα ολόκληρο νέο έπος! Ένα δεύτερο '21!

1940 - Ο ύπουλος τορπιλισμός της Έλλης στην εορτή της σήμανε την αρχή της καταδίκης των Ιταλών και της θριαμβευτικής νίκης των Ελλήνων, για την οποία μιλά όλος ο κόσμος! Ακόμα και ξένες εφημερίδες, ακόμα και αναφορές ξένων πρεσβευτών περιγράφουν με ενθουσιασμό για το θαύμα της Μεγαλόχαρης! Για τα θαύματα της Ευαγγελίστριας που πρωτοφανερώθηκε στην Τήνο το άγιο 1821!

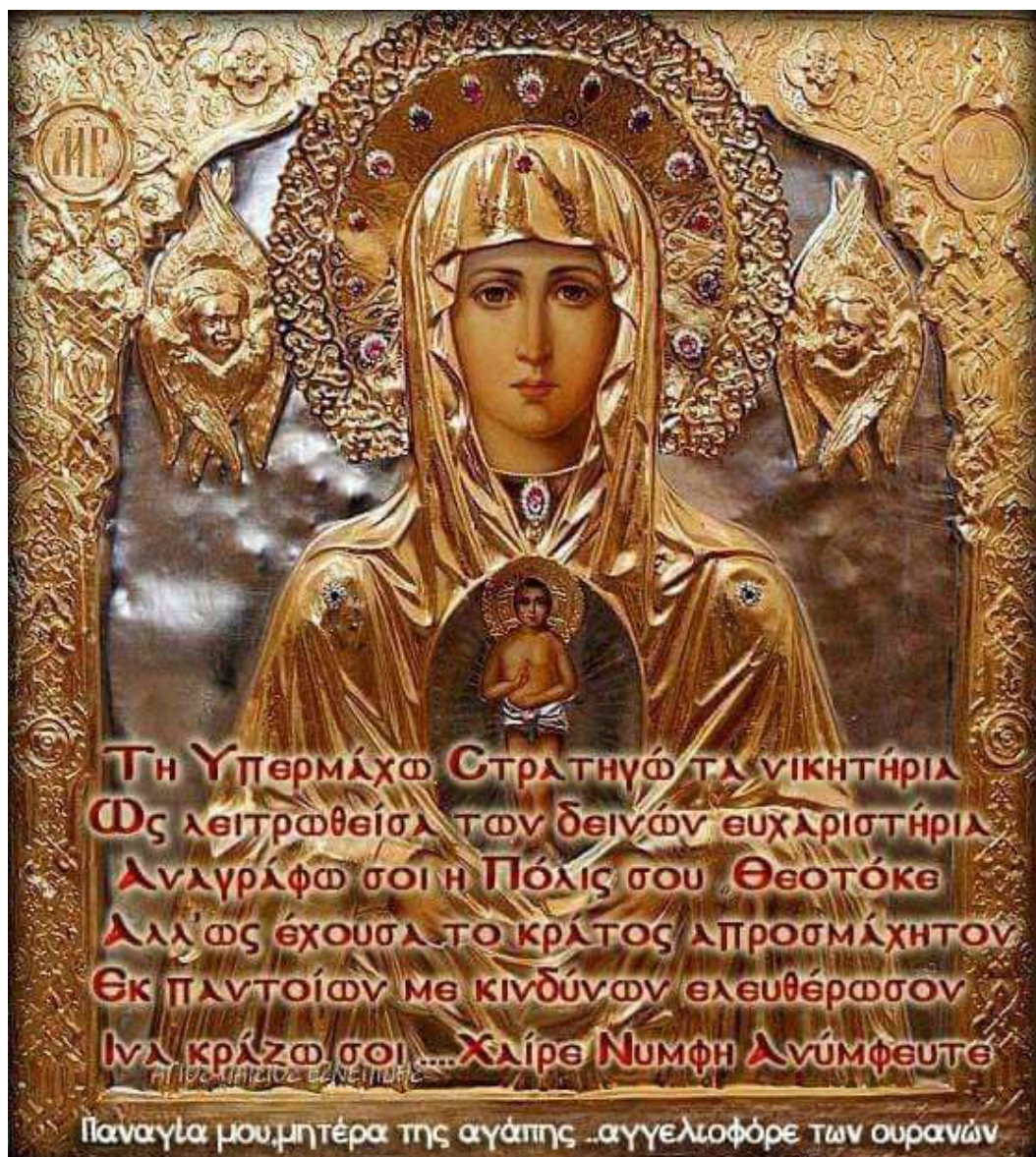
1940 - Στα βουνά της Πίνδου κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο η παρουσία της Υπερμάχου Στρατηγού Υπεραγίας Θεοτόκου με θαυματουργικό τρόπο προστάτευε τους Έλληνες αγωνιστές, όπως καταμαρτυρούν οι ίδιοι οι στρατιώτες που βίωσαν τα γεγονότα της προστασίας της Παναγίας μας.

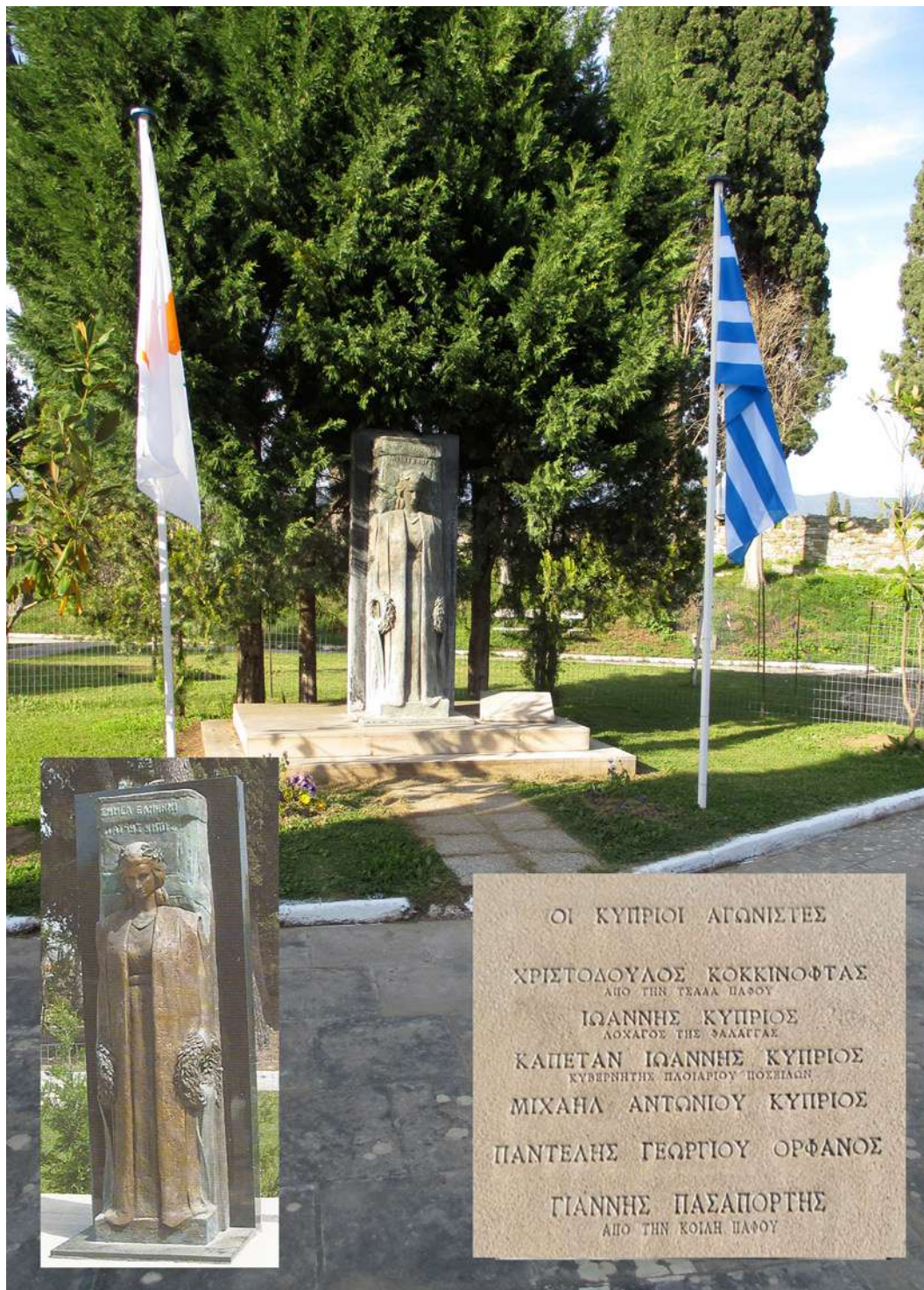
Να καταφεύγουμε κι εμείς στην Παναγία μας. Γνωρίζουμε σε πόσο δεινή θέση βρίσκεται η Πατρίδα μας. Όχι μόνο από την πανδημία και την οικονομική κρίση που ταλανίζουν τον τόπο μας, αλλά κυρίως από την ηθική παραλυσία, τη διχόνοια και τον εγωκεντρισμό μας.

Αν και βρισκόμαστε στο μάτι του κυκλώνα, έχουμε τη βεβαιότητα πως αν εκδηλώσουμε πραγματική μετάνοια ως Έθνος και ως λαός και ζητήσουμε με ταπείνωση την άμαχη προστασία της Παναγίας, η Υπέρμαχος Στρατηγός θα κάνει πάλι το θαύμα Της. Θα προστατεύσει την Πατρίδα μας από τα έθνη «τα τους πολέμους θέλοντα». Θα τη βοηθήσει να μείνει ψηλά κι ολόρθη. Θα φέρει το ποθούμενο και στις αλύτρωτες πατρίδες μας. Οπότε θα ψάλλουμε περιχαρείς

και συγκινημένοι οι πιστοί τον Ακάθιστο Ύμνο. Θα της αποδώσουμε τα νικητήρια ψάλλοντας με ιερό ενθουσιασμό:

Χαίρε, Νύμφη Ανύμφευτε!

ΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΦΤΑΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΡΑΛΛΗ ΠΑΡΟΥ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΥΠΡΙΟΣ
ΛΟΧΑΓΟΣ ΤΗΣ ΦΑΛΑΓΓΑΣ
ΚΑΠΕΤΑΝ ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΥΠΡΙΟΣ
ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΠΛΟΙΑΡΙΟΥ ΠΟΡΕΙΑΣ
ΜΙΧΑΗΛ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΥΠΡΙΟΣ
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΟΡΦΑΝΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΣΑΠΟΡΤΗΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΛΗ ΠΑΡΟΥ

Κύπριοι Αγωνιστές στις Πολιορκίες της Ιεράς Πόλεως του Μεσολογγίου

Κωστή Κοκκινόφτα,
Ερευνητή Κέντρου Μελετών της Ιεράς Μονής Κύκκου

Η συστηματική μελέτη των πηγών που αναφέρονται στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, όπως των εγγράφων που σώζονται στο «Αρχείο Αγώνος» της Βουλής των Ελλήνων και αλλού καθώς και των απομνημονευμάτων των οπλαρχηγών, έχει καταδείξει ότι σε αυτή συμμετείχε ένας σημαντικός αριθμός Κυπρίων αγωνιστών. Παλαιότερα είχε υποστηριχθεί ότι ανέρχονταν σε 580 περίπου, χωρίς, όμως, να παρατίθενται ιστορικά τεκμήρια, που να επιβεβαιώνουν τον αριθμό αυτό¹. Σε νεότερες μελέτες γίνεται αναφορά σε 200 επώνυμους Κύπριους εθελοντές, ενώ ο συνολικός αριθμός τους εκτιμάται στους 300 με 400². Ωστόσο ο εντοπισμός καινούργιων μαρτυριών επιτρέπει να θεωρηθεί ότι ανέρχονταν, κατά τους μετριοτέρους υπολογισμούς, σε 500³, χωρίς να αποκλείεται να φθάνουν και τους 1000⁴.

Πρόκειται για αρκετά μεγάλο αριθμό αγωνιστών, εάν συγκριθεί με το σύνολο των κατοίκων της Κύπρου της ίδιας περιόδου, που υπολογίζεται στις 40 με 60 χιλιάδες, περιλαμβανομένων και των γερόντων και των γυναικοπαίδων. Ο αριθμός αυτός των κατοίκων του νησιού μαρτυρείται από την επίσημη οθωμανική απογραφή του 1831, όπου καταδεικνύεται ότι διέμεναν τότε στο νησί 29,110 άρρενες Χριστιανοί. Κατά συνέπεια, εάν θεωρήσουμε ότι στον αριθμό αυτό αντιστοιχεί ίσος αριθμός γυναικών, τότε συμπεραίνεται ότι οι Έλληνες κάτοικοι ανέρχονταν στις 60 περίπου χιλιάδες⁵. Ωστόσο, κατά τα αμέσως προηγούμενα

1. Φάνη Μιχαλόπουλου, «Αγώνες και Δίκαια των Κυπρίων», *Νέα Εστία* 59 (1954) 25· Παναγιώτη Περισιάνη, «Κύπριοι αγωνιστές του 1821», *Φιλολογική Κύπρος* (1967-1968) 150· Βάσο Χριστοδούλου, «Το Εικοσιένα στην Κύπρο», *Φιλολογική Κύπρος* (1969) 186.

2. Άντρου Παυλίδη, «Η Κύπρος στον Αγώνα του 1821», *Χρονικό* (εφημ. Πολίτης), 23 Μαρτίου 2008 (τχ 6, σ. 9)· Του ιδίου, *Οι Κύπριοι στους αγώνες του 1821*, Λευκωσία 2011, σ. 7-8, αντιστοίχως.

3. Γιώργου Γεωργή, «Η συμβολή της Κύπρου στην Επανάσταση του 1821», *Περγαμηνή* 5 (2010) 34-35.

4. Νίκου Κονομή, «Το Εικοσιένα και η Κύπρος», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 66 (1991) 131· Πέτρου Πίτσιακκα, *Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 και η Κύπρος*, Ναύπακτος 2001, σ. 27· Πέτρου Παπαπολυβίου, «Κύπριοι εθελοντές στην Επανάσταση του 1821», *Χρονικό* (εφημ. Πολίτης), 22 Μαρτίου 2009 (τχ 57, σ. 10).

5. Ιωάννη Θεοχαρίδη - Andreev Stefan, *Τραγωδία 1821 συνέχεια. Οθωμανική πηγή για την Κύπρο, 1822-1832*, Λευκωσία 1996, σσ.197-198.

χρόνια, ο αριθμός αυτός ήταν κατά πολύ μικρότερος, αφού αρκετοί Κύπριοι είχαν εγκαταλείψει την ιδιαίτερή τους πατρίδα, εξαιτίας των όσων διαδραματίστηκαν το καλοκαίρι του 1821 με τις σφαγές των αρχιερέων και των προκρίτων, και τις διώξεις που ακολούθησαν. Είναι χαρακτηριστικό της κατάστασης αυτής ότι το 1825 οι άρρενες Χριστιανοί κάτοικοι, οι οποίοι πλήρωναν κεφαλικό φόρο, ανέρχονταν σε μόλις 13.141 άτομα, αριθμός που αντιστοιχεί σε περίπου 40.000 συνολικό χριστιανικό πληθυσμό⁶. Γι' αυτό και είχε καταβληθεί σημαντική προσπάθεια από την Κυπριακή Εκκλησία και τις τοπικές Αρχές, ώστε να πειστούν όσοι είχαν εγκαταλείψει το νησί, καταφεύγοντας σε γειτονικές χώρες, να επιστρέψουν στην Κύπρο με κίνητρο την εξασφάλιση κάποιων προνομιακών ρυθμίσεων σε φορολογικά και άλλα ζητήματα⁷.

Ανάμεσα στους Κύπριους αγωνιστές που συμμετείχαν στην Ελληνική Επανάσταση περιλαμβάνονται και ορισμένοι οι οποίοι πολέμησαν στο Μεσολόγγι και ενίσχυσαν τις ελληνικές δυνάμεις στην πρώτη και τη δεύτερη πολιορκία του από τις υπέρτερες τουρκικές. Πρόκειται για τους λοχαγό της Φάλαγγας Ιωάννη Κύπριο, Παντελή Γεωργίου Ορφανού, καπετάν Ιωάννη Κύπριο, Μιχαήλ Αντωνίου, Αρχιμανδρίτη Θεόφιλο Θησέα, Νικόλαο Χατζησάββα, Χατζηχριστόδουλο Κοκκινόφτα και Γιάννη Πασαπόρτη.

Ο πρώτος από τους ανωτέρω, ο λοχαγός της Φάλαγγας **Ιωάννης Κύπριος**, υπήρξε ένας από τους πιο σημαντικούς Κύπριους αγωνιστές. Όπως αναφέρεται σε σχετικά έγγραφα, που διαφυλάχθηκαν στο «Αρχείο Αγώνος» της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος, ο Κύπριος λοχαγός συμμετείχε σε αμφότερες τις πολιορκίες του Μεσολογγίου, το 1822 και το 1825-26, όπου και τραυματίστηκε. Για τη δράση του σώζονται πιστοποιητικά Ελλήνων οπλαρχηγών, οι οποίοι βεβαιώνουν ότι προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες, ώστε η πόλη να παραμείνει ελεύθερη. Για παράδειγμα, ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μαρτυρεί ότι ο λοχαγός Ιωάννης υπηρέτησε με αυτοθυσία την ιδέα της ελευθερίας από την έναρξη του Αγώνα τόσο στην ξηρά όσο και στη θάλασσα. Προσθέτει ακόμη ότι πολέμησε «ως αξιωματικός εξαιρετικώς εις το Μεσολόγγιον, το 1822 έτος, όπου και εις μίαν πεισματώδη έξοδον επληγώθη εις τον πόδα τον αριστερόν».

Παρόμοια μαρτυρία δίνει και ο συνταγματάρχης Θεοδωράκης Γρίβας, ο οποίος σημειώνει ότι ο Κύπριος αγωνιστής πολέμησε υπό τις διαταγές του με γενναιότητα

6. Theodoros Papadopoulos, *Social and Historical data on population (1570-1878)*, Nicosia 1965, σ. 160.

7. Περισσότερα για το ζήτημα αυτό βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, *Κύπρος και 1821*, Λευκωσία 2021, σσ. 473-476.

στην πεισμώνδη μάχη στον «Λινόν του Σαΐταγα», όπως και σε πολλές άλλες. Ακόμη πιστοποιεί ότι «επαρευρέθη εις την πρώτην πολιορκίαν του Μεσολογγίου» και «έλαβεν ατρομήτως καιρίαν πληγήν εις τον αριστερόν του πόδα».

Επίσης, ο συνταγματάρχης Νικήτας Σταματελόπουλος - Νικηταράς αναφέρει ότι ο εν λόγω αγωνιστής υπηρέτησε στο σώμα του «εις την δευτέραν πολιορκίαν του Μεσολογγίου, κατά το 1825, εις την οποίαν επληγώθη καιρίως εις την αριστεράν του χείρα». Ο ίδιος αγωνιστής προσθέτει ότι ο Κύπριος εθελοντής συμμετείχε και σε άλλες μάχες, που καθόρισαν την πορεία της Επανάστασης, όπως στις πολιορκίες της Τριπολιτσάς, το 1821, και του Ναυπλίου, το αμέσως επόμενο έτος, όπου πολέμησε κάτω από τις διαταγές του πεσόντος στη μάχη αδελφού του Νικόλαου Σταματελόπουλου⁸.

Ας σημειωθεί ότι ο Ιωάννης Κύπριος αναφέρεται και ο ίδιος στη δράση του κατά τις πολιορκίες του Μεσολογγίου σε έκθεσή του προς το Εκτελεστικό Σώμα τον Σεπτέμβριο του 1825, όπως μαρτυρείται σε δύο σχετικά έγγραφα. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται σε αυτά, η συμμετοχή του στις πολιορκίες του Μεσολογγίου και ο σοβαρός τραυματισμός του στα χέρια και στα πόδια βεβαιωνόταν, ανάμεσα σε άλλους, και από πρόκριτους της πόλης⁹.

Στις μάχες στο Μεσολόγγι πληγώθηκε ακόμη ένας Κύπριος αγωνιστής, ο **Παντελής Γεωργίου Ορφανός**, όπως βεβαιώνεται σε έγγραφο που υπογράφεται από τον προαναφερθέντα οπλαρχηγό Νικήτα Νικηταρά και άλλους αγωνιστές. Σύμφωνα με όσα αναφέρουν, ο Ορφανός είχε συμμετάσχει και σε πολλές άλλες μάχες, όπως σε αυτήν του Φραγκοκάστρου στην Κρήτη. Προστίθεται επίσης ότι «επληγώθη δις, οίον εις την πολιορκίαν του Μεσολογγίου εις το χέρι», μάλλον στη δεύτερη πολιορκία της πόλης. Ο Νικηταράς, σε δεύτερο ξεχωριστό έγγραφο, αναφέρει ακόμη ότι ο Ορφανός είχε επιδείξει αξιοζήλευτο πατριωτισμό και σε πολλές άλλες μάχες, στις οποίες έλαβε μέρος, όπως στην πολιορκία του Ναυπλίου και στα Δερβενάκια¹⁰.

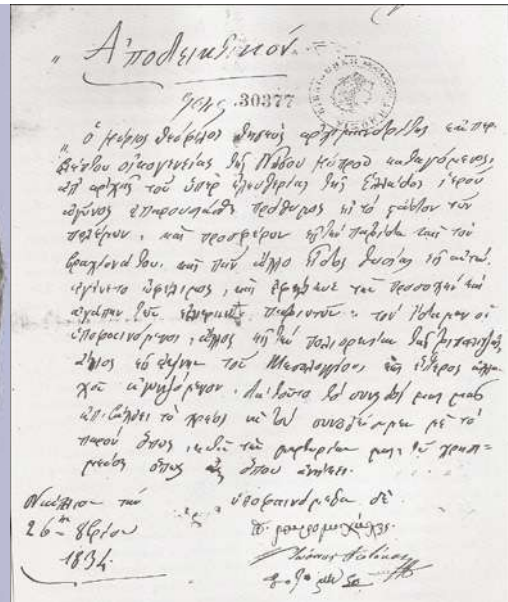
Σημαντική υπήρξε η συμβολή στους αγώνες των κατοίκων του Μεσολογγίου για ελευθερία και του καπετάν **Ιωάννη Κυπρίου**, ο οποίος μυήθηκε στην προετοιμασία της Επανάστασης στην Τήνο. Όπως πιστοποιείται από διάφορα έγγραφα, κατά τη διάρκεια του Αγώνα κυβέρνησε τα πλοίαρια «Ποσειδών» και

8. Για τα σχετικά έγγραφα βλ. Λοΐζου Φιλίππου, *Κύπριοι Αγωνισταί*, Λευκωσία 1953, σσ. 99-101.

9. Τα δύο αυτά έγγραφα δημοσιεύτηκαν από τον Γεώργιο Χατζηκωστή, *Αρχείον Ροδίωνος Π. Γεωργιάδη*, τ. Γ', Λευκωσία 2008, σσ. 84, 91.

10. Λ. Φιλίππου, *Κύπριοι Αγωνισταί*, ό.π., σσ. 27-28, 79.

«Αθηνά» και προσέφερε τις υπηρεσίες του κατά την πολιορκία από τους Έλληνες των φρουρίων της Μεσσηνίας και αλλού, ενώ έλαβε μέρος και σε ναυμαχίες¹¹. Μαρτυρείται επίσης από τους Δήμο Τσέλιο (Δημοτσέλιο) και Γ.Λ. Ζέρβα ότι «ο Καπετάν Ιωάννης Κύπριος ευρέθη εις τον ιερόν αγώνα και την Δυτικήν Ελλάδα εις όλας τας εν Μεσολογγίω μάχας και εξαιρέτως το 1826 ευρέθη με εν πλοίον του μύστικον να πολιορκή το Μεσολόγγι και Π. Πάτρας, εμποδίζοντας την μετακόμισιν των ζωοτροφών των εχθρών»¹².

Επίσης, στις μάχες του Μεσολογγίου συμμετείχε και ο αρχιμανδρίτης **Θεοφύλακτος** (ή **Θεόφιλος**, όπως αναφέρεται σε άλλες πηγές) **Θησέας**, όπου έχασε το ένα του χέρι, όπως βεβαιώνει έγγραφο, που υπογράφεται από τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και άλλους οπλαρχηγούς. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται σε αυτό, ο Κύπριος αρχιμανδρίτης «απ' αρχής του υπέρ ελευθερίας της Ελλάδος ιερού αγώνος επαρουσιάσθη πρόθυμος εις το στάδιον των πολέμων», και «τον είδαμεν οι υποφαινόμενοι, άλλος εις την πολιορκίαν της Τριπολιτζάς, άλλος εις εκείνην του Μεσολογγίου, και έτερος αλλαχού αγωνιζόμενον». Για τη συμβολή του μάλιστα στους αγώνες αυτούς η προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδας

11. Λ. Φιλίππου, *Κύπριοι Αγωνισταί*, ό.π., σσ. 101-106. Ας σημειωθεί ότι στην έκδοση αυτή τα έγγραφα, που αφορούν στον λοχαγό της Φάλαγγας Ιωάννη Κύπριο και στον καπετάν Ιωάννη Κύπριο, δημοσιεύονται κάτω από μίαν ενότητα, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση για ταύτιση των δύο.

12. Λ. Φιλίππου, *Κύπριοι Αγωνισταί*, ό.π., σσ. 101.

τον προήγαγε, το 1825, στον βαθμό της αντιστρατηγίας¹³. Είναι μάλιστα από τους ελάχιστους Κύπριους κληρικούς της εποχής, και ένας από τους δύο αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης, του οποίου σώζεται προσωπογραφία. Αυτή απεικονίζεται σε μινιατούρα που σήμερα φυλάσσεται στο Μουσείο Μπενάκη¹⁴.

Ας σημειωθεί ότι ο δεύτερος αγωνιστής, του οποίου σώζεται προσωπογραφία, είναι ο Ιωάννης Σταυριανός (1804-1887) από τη Λόφου, ο οποίος είναι και ο μόνος από τους Κύπριους αγωνιστές που άφησε απομνημονεύματα. Σε αυτά αναφέρει, ανάμεσα σε άλλα, ότι μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία στην Αλεξανδρέττα της Συρίας και ακολούθως μετέβη το 1822 στην επαναστατημένη Ελλάδα από την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, αφού τέθηκε επικεφαλής τεσσάρων Κυπρίων και τριών Κρητικών, τους οποίους εξόπλισε ο ίδιος, ενώ δίνει και πολλές άλλες πληροφορίες για τη συμβολή του στην Επανάσταση¹⁵.

Στη δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου, εκτός από τους ανωτέρω αγωνιστές, πιθανόν να συμμετείχε ακόμα ένας Κύπριος, ο υπαξιωματικός **Νικόλαος Χατζησάββας**, αν ταυτιστεί με τον αναφερόμενο στα απομνημονεύματα του Νικόλαου Κασομούλη, αλλά χωρίς δήλωση τόπου καταγωγής και αναγραφή του μικρού του ονόματος, επίσης «υπαξιωματικού Χατζησάββα», ο οποίος «επτά πληγιάς είχε λάβει... και μ' έλεγεν (ακόμη) ο δυστυχής ότι «θά βαστάξω»¹⁶.

Ο Νικόλαος Χατζησάββας επέστρεψε ύστερα από τη λήξη του Αγώνα στην Κύπρο, όπου δημιούργησε οικογένεια και απέκτησε δέκα παιδιά. Αντιμετωπίζοντας πολλές οικονομικές δυσκολίες, όταν πληροφορήθηκε την έκδοση εγκυκλίου από την Ελληνική Κυβέρνηση, στις 22 Φεβρουαρίου 1865, για την παροχή

13. Λοΐζου Φιλίππου, «Δύο Κύπριοι αγωνισταί. Επτά ανέκδοτα έγγραφα», *Κυπριακαί Σπουδαί* 2 (1938) 61-63· Εμμανουήλ Πρωτοψάλτη, *Η Κύπρος εις τον Αγώνα του 1821*, Αθήνα 1971, σ. 44-45· Δημήτριου Πανόπουλου, *Ο κλήρος στην Εθνεγερσία του 1821. Από ανέκδοτα έγγραφα της Εθνικής Βιβλιοθήκης*, Πάτρα 2001, σσ. 144-147.

14. Αριστεΐδη Κουδουνάρη, «Η προσωπογραφία του Αρχιμανδρίτου Θεοφυλάκτου Θησέως», *Κυπριακαί Σπουδαί* 44 (1980) 119-130.

15. Βλ. Ελένης Αγγελολάτη-Τσουγκάρη (επιμ.), *Ιωάννου Σταυριανού (1804-1887). Πραγματεία των περιπετειών του βίου μου και συλλογή διαφόρων αντικειμένων αγνώστων έτι εν τη ελληνική ιστορία*, Αθήνα 1982, σ. 153 (για τη μύσή του στη Φιλική Εταιρεία και την κάθοδό του στην Ελλάδα), σ. 53-210 (για τη δράση του), σ. 209 (για τη δολοφονία του Καραϊσκάκη). Επίσης βλ. Άκη Θεοδώρου, *Ιωάννης Σταυριανός Σταυριανός, Ένας Κύπριος στην Ελληνική Επανάσταση του 1821*, Κύπρος 2018, σσ. 52-234.

16. Ιωάννη Βλαχογιάννη (επιμ.), *Αρχεία της Νεωτέρας Ελληνικής Ιστορίας. Δ'. Νικολάου Κασομούλη, Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων, 1821-1833. Προτάσσεται ιστορία του Αρματωλισμού*, τ. Β', Αθήνα 1941, σ. 272. Επίσης, για τον ίδιο αγωνιστή βλ. Ό.π., σσ. 229-230, 232, 432, 460.

οικονομικής στήριξης στους παλαιούς αγωνιστές, υπέβαλε σχετική αναφορά στο Ελληνικό Προξενείο, μαζί με βεβαιωτικό έγγραφο που αναφερόταν στην πενταετή υπηρεσία του «διά την ανάγκην της πατρίδος του» κατά τη διάρκεια του Αγώνα¹⁷. Επίσης, στις μάχες, που διεξήχθησαν για την απελευθέρωση του Μεσολογγίου συνδέεται ακόμη ένας Κύπριος αγωνιστής, ο **Μιχαήλ Αντωνίου**, ο οποίος, όπως μαρτυρείται σε σχετικό έγγραφο που υπογράφεται από τον Βασιλικό Πολεμικό Διοικητή Ναυπλίου, συμμετείχε επιβαίνοντας σε δίκροτο σε εκστρατεία για την απελευθέρωση της πόλης το 1829, μάλλον αυτήν της άνοιξης του ίδιου έτους. Στο έγγραφο προστίθεται ότι ο Αντωνίου είχε καταταγεί στα επαναστατικά σώματα σε ηλικία 20 ετών, το 1828, και ότι συμμετείχε επίσης στην εκστρατεία της Ναυπάκτου έχοντας τον βαθμό του λοχία¹⁸.

Σύμφωνα με ισχυρή προφορική παράδοση, στο Μεσολόγγι πολέμησαν ακόμη δύο Κύπριοι αγωνιστές, οι **Χατζηχριστόδουλος Κοκκινόφτας** και **Γιάννης Πασαπόρτης** από τα χωριά Τσάδα και Κοίλη της επαρχίας Πάφου αντιστοίχως¹⁹. Οι Κοκκινόφτας και Πασαπόρτης, όπως και πολλοί άλλοι Κύπριοι αγωνιστές, ύστερα από τη λήξη του Αγώνα επέστρεψαν στην τουρκοκρατούμενη Κύπρο και έζησαν στην αφάνεια, με αποτέλεσμα να μη διασωθούν έγγραφα τεκμήρια της επαναστατικής τους δράσης.

Το γεγονός αυτό συνέτεινε ώστε η ανάμνηση της συμμετοχής τους στον Αγώνα να διατηρηθεί σε τοπικό επίπεδο και να μαρτυρείται μόνο από κειμήλια που διαφυλάχθηκαν από μέλη των οικογενειών τους. Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται και ένας χειρόμυλος, που ο Πασαπόρτης είχε στην κατοχή του για να αλέθει πυρίτιδα, και τον οποίο η απόγονός του Κλεοπάτρα Σοφιανού παραχώρησε για να εκτίθεται στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο του Βυζαντινού Μουσείου του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' για την κυπριακή συμβολή στους αγώνες του Ελληνισμού το 1821 και το 1940²⁰.

Δημοσιογράφος της εφημερίδας «Πάφος», πιθανόν ο λόγιος διευθυντής της, διακεκριμένος δικηγόρος και σπουδαίος ιστορικός Λοΐζος Φιλίππου, κατέγραψε το 1940, εκατόν και πλέον χρόνια ύστερα από την επιστροφή του Πασαπόρτη στην Κύπρο, την ακόλουθη σχετική παράδοση για τη συμμετοχή του στην πολιορκία

17. Λ. Φιλίππου, *Κύπριοι Αγωνισταί*, ό.π., σσ. 77-79.

18. Λ. Φιλίππου, *Κύπριοι Αγωνισταί*, ό.π., σ. 48.

19. Για τη συμμετοχή των Κοκκινόφτα και Πασαπόρτη στην Έξοδο του Μεσολογγίου βλ. Λ. Φιλίππου, *Κύπριοι Αγωνισταί*, ό.π., σσ. 138-139.

20. Πέτρου Παπαπολυβίου, «Η Κύπρος και η Ελληνική Επανάσταση του 1821», *Ο Φιλελεύθερος*, 25.3.2018.

και την έξοδο του Μεσολογγίου: «Κατά τον αγώνα της Ελληνικής ανεξαρτησίας ένας εκ των κατοίκων του χωρίου, ο Γιαννής Πασαπορτής, έφυγεν εκ της νήσου και επήγεν εις την επαναστατημένην Ελλάδα, για να αγωνισθή υπέρ της ελληνικής ελευθερίας. Έλαβε μέρος εις την πολιορκίαν και έξοδον του ηρωϊκού Μεσολογγίου. Όταν επανήλθεν, φορών την φουστανέλλαν και τα τσαρούχια του, απετέλει το αντικείμενον του θαυμασμού των συγχωρίων του, εις τους οποίους διηγείτο με εύλογον υπερηφάνειαν τας θυσίας και τους αγώνας του. Τους έκαμε λόγον για την φοβεράν πείναν, από την οποίαν υπέφεραν κατά την πολιορκίαν, πως ετρέφοντο για μέρες από τα υπολείμματα ενός γαϊδάρου και πως, εν τέλει, διέφυγαν ξιφήρεις κατά την τραγικήν έξοδον»²¹.

Ο Δήμος Μεσολογγίου, σε συνεργασία με την Πρεσβεία της Κύπρου στην Αθήνα και την Ομοσπονδία Κυπριακών Οργανώσεων Ελλάδας, τιμώντας τη συμμετοχή αυτή των Κυπρίων αγωνιστών στις πολιορκίες της πόλης, μερίμνησε για την κατασκευή στον «Κήπο των Ηρώων» της Ιεράς Πόλης ειδικού Μνημείου, που φιλοτέχνησε ο Κύπριος γλύπτης Νίκος Κοτζιαμάνης και τα αποκαλυπτήρια του οποίου έγιναν στις 18 Ιουνίου 2006²².

Στο Μνημείο αναγράφονται τα ονόματα έξι Κυπρίων αγωνιστών, οι οποίοι ήταν μέχρι τότε γνωστό ότι πολέμησαν στο Μεσολόγγι, δηλαδή των λοχαγού της Φάλαγγας Ιωάννη Κύπριου, Παντελή Γεωργίου Ορφανού, καπετάν Ιωάννη Κυπρίου, Μιχαήλ Αντωνίου, Χατζηχριστόδουλου Κοκκινόφτα και Γιάννη Πασαπόρτη. Σε αυτά επιβάλλεται, όποτε καταστεί δυνατόν, να προστεθούν και τα ονόματα των άλλων δύο Κυπρίων αγωνιστών, των Θεοφύλακτου Θησέα και Νικόλαου Χατζησάββα, οι οποίοι επίσης πολέμησαν για την ελευθερία της πόλης²³.

21. Βλ. «Η Κοίλη», *Πάφος*, 3.10.1940. Για τον Πασαπόρτη βλ. Συνδέσμου Αποδήμων Κοίλης (έκδ.), *Η Κοίλη του χθες και του σήμερα*, Λευκωσία 2010, σσ. 31-32.

22. «Αποκαλυπτήρια του μνημείου των Κυπρίων αγωνιστών στο Μεσολόγγι», *Η Φωνή της Μόρφου* 30 (2006) 19-20.

23. Για τις σχέσεις της Κύπρου με την Ιερά Πόλη του Μεσολογγίου βλ. Κ. Κοκκινόφτα, *Κύπρος και 1821*, ό.π., σσ. 305-321.

Η Κύπρος και η Επανάσταση του 1821

Μάριου Κουκκίδη
Φιλολόγου, τέως γυμνασιάρχη

Η μεγαλόνησος Κύπρος, που είχε τότε 80.000 Έλληνες κατοίκους και 20.000 Τούρκους, πλήρωσε και αυτή ακριβά την ελληνικότητά της. Η εκδικητική μανία του σουλτάνου εναντίον του Ελληνισμού και ο υπερβολικός φόβος του ότι ήταν δυνατόν να επαναστατήσουν οι ελληνικοί πληθυσμοί και εκεί όπου από τα πράγματα η Επανάσταση ήταν αδύνατη, αλλά και η αρπακτική διάθεση των Τούρκων ηγετών της Κύπρου, είχαν ως αποτέλεσμα να επεκταθούν οι διωγμοί και στη μακρινή και ήσυχη μεγαλόνησο και να εξοντωθούν οι Έλληνες κάτοικοί της, όσοι διακρίνονταν για πλούτο, παιδεία ή επιρροή, έστω μικρή, στους ομοεθνείς τους.

Η έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 συνέπεσε με την αρχιερατεία του Κυπριανού, που διαδέχτηκε στο αρχιεπισκοπικό αξίωμα (1810) τον Χρύσανθο μετά την εξορία του. Ο Κυπριανός γεννήθηκε στον Στρόβολο το 1756, πήρε δε την πρώτη του μόρφωση στο μοναστήρι του Μαχαιρά. Το 1783 μετέβη στη Βλαχία για συλλογή εράνων υπέρ της Μονής, γνωρίστηκε δε με τον βοεβόδα Μιχαήλ Σούτσο, που εκτιμώντας τις πολλαπλές του ικανότητες τον κράτησε για σπουδές. Επέστρεψε στην Κύπρο το 1802, του προσφέρθηκε αμέσως η διεύθυνση του μετοχίου του Μαχαιρά στον Στρόβολο κι αργότερα διετέλεσε οικονόμος της αρχιεπισκοπής.

Άνθρωπος με μεγάλη μόρφωση, φρόντισε να καταπολεμήσει την αγραμματοσύνη. Πρώτο του δε έργο όταν ανέλαβε τον αρχιεπισκοπικό θρόνο ήταν η ανέγερση ελληνικής σχολής απέναντι από την αρχιεπισκοπή, στην οποία να διδάσκονται τα κλασσικά γράμματα. Η σχολή ήταν έτοιμη το 1812 και αφιερώθηκε στην Αγία Τριάδα. Στη θέση της ανεγέρθηκε το 1893 το Παγκύπριο Γυμνάσιο.

Το 1818 ο Σέργιος Χατζηκώστας και ο Δημήτριος Ύπατρος, και οι δύο αξιωματούχοι της Φιλικής Εταιρείας, έφτασαν στην Κύπρο για να μυσήσουν στην Εταιρεία τον αρχιεπίσκοπο, τους αρχιερείς και αριθμό προκρίτων, πράγμα το οποίο φαίνεται ότι το πέτυχαν. Ο αρχιεπίσκοπος πρόβαλε τους εξής ισχυρούς λόγους για τους

οποίους η Κύπρος δεν θα έπρεπε να επαναστατήσει:

- Η Κύπρος βρισκόταν πολύ κοντά στα τουρκικά παράλια, μικρασιατικά και συριακά, και σε μεγάλη απόσταση από την Ελλάδα. Η γεωγραφική αυτή θέση θα επέτρεπε στους Τούρκους να μεταφέρουν εύκολα και γρήγορα στρατεύματα, για να καταπνίξουν την Επανάσταση, γεγονός που θα είχε ολέθριες συνέπειες για τον πληθυσμό.
- Το νησί δεν διέθετε ναυτικό και επιπλέον οι κάτοικοι στερούνταν πολεμικής πείρας και επαρκούς εξοπλισμού.

Γι' αυτούς τους λόγους ο αρχιεπίσκοπος, όπως αναφέρεται στο 15ο άρθρο του σχεδίου της Φιλικής, υποσχέθηκε «να προσφέρει χρήματα ή τροφάς, όσας δυνηθεί». Τις απόψεις αυτές του αρχιεπισκόπου δέχτηκε το συνέδριο των Φιλικών που έγινε στο Ισμαήλιο της Βεσσαραβίας υπό την προεδρία του Υψηλάντη. Εκεί αποφασίστηκε η συνεισφορά της Κύπρου στην Επανάσταση να περιοριστεί μόνο σε οικονομική και υλική βοήθεια.

Παρά την απόφαση αυτή, δύο ενθουσιώδεις Κύπριοι αδελφοί εγκατεστημένοι στη Γαλλία, μέλη της Φιλικής Εταιρείας, ο Νικόλαος και ο αρχιμανδρίτης Θεόφιλος Θησεύς, αποφάσισαν να ξεσηκώσουν την Κύπρο εναντίον των Τούρκων. Τον Απρίλιο του 1821 έφτασε στο νησί ο Θεόφιλος φέρνοντας επιστολές και προκηρύξεις, μερικές από τις οποίες όμως έπεσαν στα χέρια των Τούρκων, που τον κυνήγησαν για να τον συλλάβουν. Μπόρεσε να σωθεί και κατέφυγε στην Ελλάδα, όπου διακρίθηκε με τον αδελφό του Νικόλαο, φτάνοντας στον βαθμό του αντιστρατήγου. Στον αδελφό του είχε ανατεθεί η αρχηγία των ξένων εθελοντών που έρχονταν χωρίς αρχηγό για να βοηθήσουν την Ελληνική Επανάσταση.

Η ανακάλυψη των επαναστατικών προκηρύξεων ήταν φυσικό να προκαλέσει ανησυχίες στον κυβερνήτη Κουτσούκ Μεχμέτ, ο οποίος βρήκε τότε την ευκαιρία να εξουδετερώσει τη δύναμη του αρχιεπισκόπου και των επισκόπων που τόσο τη φοβόταν. Ζήτησε αμέσως από τον σουλτάνο Μαχμούτ Β' στρατιωτικές ενισχύσεις και την έγκριση να θανατώσει 486 αξιωματούχους της Εκκλησίας και πρόκριτους, που ο πλούτος και οι σχέσεις τους με πρόσωπα έσω και έξω από την Κύπρο τους καθιστούσε επικίνδυνους. Ανταποκρίθηκε πρόθυμα ο σουλτάνος και στις δύο εκκλήσεις του κυβερνήτη, που ήθελε με μιαν επιτυχία στην Κύπρο να αναστηλώσει το ηθικό των Τούρκων που υφίσταντο συντριπτικές ήττες στην Πελοπόννησο.

Η Επανάσταση στη Μολδοβλαχία υπό τον Αλέξανδρο Υψηλάντη και στη συνέχεια η Επανάσταση στην κυρίως Ελλάδα ανησύχησαν τους Τούρκους μήπως το επαναστατικό κίνημα μεταδιδόταν και στην Κύπρο. Έτσι λοιπόν ο σουλτάνος και τον κατάλογο των προγραφών ενέκρινε και στρατιωτική δύναμη (4.000 ανδρών) έστειλε από την Πτολεμαΐδα στην Κύπρο.

Έτσι αποβιβάστηκαν στην Κύπρο, στις 3 Μαΐου 1821, 4.000 Τούρκοι στρατιώτες από τη Συρία και την Παλαιστίνη. Στο μεταξύ πραγματοποιήθηκε ο αφοπλισμός των Κυπρίων κατά διαταγή του σουλτάνου, όπως είχε συμβεί και σ' όλη την οθωμανική επικράτεια. Οι Κύπριοι μάλιστα κατέβαλαν στον Τούρκο διοικητή το ποσό 100.000 γροσιών, για να μεσολαβήσει στο σουλτάνο, ώστε να απαλλαγούν από μελλοντικές ενοχλήσεις. Παρόλ' αυτά ακολούθησαν στη συνέχεια, με προμελετημένο σκοπό, καταγγελίες εναντίον προσώπων, κοινοτήτων και μονών. Διενεργήθηκαν ακόμα έρευνες, καταδιώξεις και φυλακίσεις σε έκταση, αλλά ούτε κρυμμένα όπλα βρέθηκαν ούτε συνεννοήσεις με την Ύδρα και τις Σπέτσες διαπιστώθηκαν.

Έπειτα και από αυτά, ο κυβερνήτης της Κύπρου Κουτσοúk Μεχμέτ ανέφερε στην κυβέρνησή του ότι ο αφοπλισμός των Ελλήνων πραγματοποιήθηκε με ησυχία. Υπέβαλε όμως και ονομαστικό κατάλογο 486 προσώπων, που περιλάμβανε τον αρχιεπίσκοπο Κύπρου, τους τρεις μητροπολίτες, τους ηγουμένους και προηγούμενους όλων των μονών, τους επισήμους από τους κληρικούς και όλους τους προεστώτες και προκρίτους των επαρχιών του νησιού, και συνόδευσε τον κατάλογο με την παρατήρηση *«ότι κατ' ουδέν ωφελεί ο αφοπλισμός, εν όσω μένουν εν τη ζωή οι εν τω καταλόγω αναφερόμενοι, ότε και πλούσιοι και ισχυροί όντες ούτοι, και σχέσεις πολλές εν τη Ευρώπη και ταις ναυτικαίς νήσοις έχοντες, ευκόλως δύνανται πάσαν προμήθειαν έξωθεν όπλων και εφοδίων, πάσαν εκάστοτε πρόσλησιν πλοίων και πάσαν επί τέλους κίνησιν εις τα όπλα της όλης νήσου»*, όπως γράφει ο Φιλήμων.

Η τουρκική κυβέρνηση απάντησε χωρίς άλλη εξέταση και διέταξε τη σφαγή όλων που περιέχονταν στον κατάλογο, τη δήμευση της περιουσίας τους και τον εξανδραποδισμό των γυναικών και των παιδιών τους, εκτός αν δέχονταν να εξισλαμισθούν. Ο Κουτσοúk Μεχμέτ, εφοδιασμένος με την κυβερνητική διαταγή, συγκάλεσε τους αγάδες του νησιού, ώστε να καταστούν συνυπεύθυνοι, και υποκρίθηκε κατά το συμβούλιο τον μετριοπαθή, προτείνοντας να περιοριστεί η σφαγή. Εκείνοι όμως αντιπρότειναν να επεκταθεί και πέραν από τον κατάλογο, αποβλέποντας και αυτοί, όπως και ο μουτεσελλίμης, στη δημιουργία ευκαιρίας

πλουτισμού τους από την αγορά σε μικρή τιμή των περιουσιών που θα δημεύονταν.

Ο Κουτσούκ Μεχμέτ τότε μεθόδευσε πονηρά την εκτέλεση της διαταγής και πέτυχε με δόλιο τρόπο να εξαπατηθούν και να συγκεντρωθούν στη Λευκωσία όλοι όσοι λάμβαναν μέρος στις κανονικές συνελεύσεις. Τους άλλους, που αναφέρονταν στον κατάλογο και η πρόσκλησή τους στη Λευκωσία θα δημιουργούσε υπόνοιες, επειδή ήταν ιδιώτες, διέταξε και τους συνέλαβαν στους τόπους διαμονής τους στις 12 Ιουνίου, ημέρα Κυριακή, μέσα στις εκκλησίες κατά την ώρα της λειτουργίας. Από τον συνολικό αριθμό των 486 μόνο 16 διέφυγαν τη σύλληψη, οι υπόλοιποι 470 ρίχθηκαν στις φυλακές, για να θανατωθούν σε λίγες μέρες.

Ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός κρεμάστηκε από μια συκαμινιά στην πλατεία του Σεραγίου, σε πλάτανο δε απέναντι του ο αρχιδιάκονος κι ο γραμματέας του Μελετίος. Άρχισε ταυτόχρονα και συνεχίστηκε ως τις 14 Ιουλίου ο αποκεφαλισμός των μητροπολιτών Χρυσάνθου της Πάφου, Μελετίου του Κιτίου και Λαυρεντίου της Κερύνειας, των ηγουμένων των μονών του Κύκκου και του Αγίου Χρυσοστόμου και άλλων προκρίτων, συνολικά 470 προσώπων, οι οποίοι ήταν λιγότεροι από τον κατάλογο των προγραφών, επειδή μερικοί κατόρθωσαν να διαφύγουν με τη βοήθεια των προξένων ξένων δυνάμεων στο εξωτερικό. Μεταξύ τούτων και ο μητροπολίτης Τριμιθούνας Σπυρίδων και ο Σαρίπολος με τον τετράχρονο γιο του Νικόλαο. Ο τελευταίος -ο Νικόλαος Σαρίπολος- διακρίθηκε τον 19ο αιώνα ως καθηγητής της Νομικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Τα σώματα του αρχιεπισκόπου και των άλλων μητροπολιτών, κληρικών και λαϊκών που σφαγιάστηκαν την πρώτη μέρα τάφηκαν στον περίβολο του ναού της Φανερωμένης. Όταν δε το 1872 έγινε επέκταση του ναού, τα οστά μεταφέρθηκαν και τάφηκαν στο ιερό δεξιά της Αγίας Τράπεζας. Στον περίβολο του ναού στήθηκε μεγαλοπρεπές κενotάφιο με τα ονόματα του αρχιεπισκόπου, των μητροπολιτών και των δώδεκα λαϊκών και κληρικών που τάφηκαν μαζί τους. Στον περίβολο της αρχιεπισκοπής στήθηκε, επίσης, η προτομή του Εθνομάρτυρα Κυπριανού. Το δράμα της 9ης Ιουλίου απathanάτισε ο εθνικός ποιητής της Κύπρου Βασίλης Μιχαηλίδης, που σε γνήσια κυπριακή διάλεκτο περιγράφει το υψηλό φρόνημα όλων, αλλά πιο πολύ του αρχιεπισκόπου, που όταν του δόθηκε η ευκαιρία να δραπετεύσει αρνήθηκε, για να μη χυθεί άδικο αίμα αθώων πολιτών, με τη μνημειώδη φράση «παρά το γαίμαν των πολλών κάλλιον του Επισκόπου», δικαιώνοντας έτσι τις εθνικές μας παραδόσεις.

Ο φόρος αίματος που πλήρωσε η Κύπρος δεν ήταν η μοναδική της συμβολή στον αγώνα του 1821. Πρόσφερε ακόμη υλική βοήθεια και ηθική υποστήριξη στους επαναστάτες. Επίσης πάρα πολλοί Κύπριοι έλαβαν ενεργό μέρος στην Επανάσταση, όπως οι αδελφοί Νικόλαος και Θεόφιλος Θησεύς, ο Μιχαήλ Κυπραίος, ο Ιωάννης Φραγκούδης, ο Γεώργιος Φιλίππου και ο Χαράλαμπος Μάλης. Άλλωστε, λίγα χρόνια πριν (1798) ο Κύπριος λόγιος Ιωάννης Καρατζάς ήταν ανάμεσα στους συνεργάτες του Ρήγα που θανατώθηκαν μαζί του.

Αμέσως μετά τη θανάτωση των αρχιερέων αναγορεύτηκαν ως διάδοχοί τους τέσσερις κληρικοί αξιωματούχοι που κρατούνταν ως όμηροι από τους Τούρκους. Από αυτούς ο μοναχός Ιωακείμ, οικονόμος του μοναστηριού του Αποστόλου Βαρνάβα, ανακηρύχτηκε νέος αρχιεπίσκοπος.

Μερικοί Κύπριοι κληρικοί και λαϊκοί κατόρθωσαν να φύγουν κρυφά, κυρίως με τη βοήθεια ξένων προξένων της Λάρνακας, και να διαφύγουν σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις. Συγκέντρωση κληρικών και λαϊκών, που πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη στις 6 Δεκεμβρίου 1821, εξέδωσε μian προκήρυξη με την οποία καταδικάζονταν οι τουρκικές βιαιότητες στην Κύπρο και διακηρυσσόταν η απόφασή τους ν' αγωνιστούν για την ελευθερία της Κύπρου. Αργότερα, Έλληνες Κύπριοι, λαϊκοί και κληρικοί, απέστειλαν από την Κύπρο επιστολές προς τον Καποδίστρια με τις οποίες ζητούσαν να περιληφθεί και η Κύπρος στο ελληνικό κράτος. Τότε, ως γνωστό, διεξάγονταν διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία ελληνικού κράτους και τον καθορισμό των συνόρων του. Στη μέχρι το 1878 περίοδο καλλιεργούνταν σταδιακά στενότεροι δεσμοί με την Ελλάδα και καθετί το ελληνικό. Πρωταρχικό ρόλο στην τόνωση του εθνικού φρονήματος και την προβολή του ενωτικού ιδεώδους έπαιξε η Εκκλησία.

Το έμβλημα της Εκκλησίας της Κύπρου

Δικέφαλος αετός που κρατά ποιμαντορική ράβδο (πατερίτσα) και το αυτοκρατορικό σκήπτρο δηλωτικό των προνομίων που χορήγησε ο αυτοκράτορας Ζήνων στον εκάστοτε Αρχιεπίσκοπο Κύπρου.

Η εικόνα ανακτήθηκε από τον ιστότοπο:

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%9A%CF%8D%CF%80%CF%81%CE%B-%CF%85 [τ.π. 31Μαρτίου 2021]

Πτυχές από τη συμβολή της Εκκλησίας της Κύπρου στην Επανάσταση του 1821

**Ιωάννη Ε. Καστανά,
Μεταδιδακτορικού Ερευνητή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας**

Φέτος συμπληρώνονται 200 έτη από την Εθνική Παλιγγενεσία του 1821. Στον αγώνα αυτό του Γένους για ελευθερία η μαρτυρική Κύπρος συνέβαλε τόσο με τη συμμετοχή Κυπρίων εθελοντών στα επαναστατικά σώματα όσο και με την προσφορά του οβολού τους για την ενίσχυση του Αγώνα. Η παλαιότατος Εκκλησία της Κύπρου¹ δεν ήταν δυνατόν να μείνει αμέτοχη σε αυτήν την κοινή προσπάθεια. Η πολυεπίπεδη συμβολή της Κυπριακής Εκκλησίας έφθασε έως του μαρτυρίου του αίματος του προκαθημένου της αρχιεπισκόπου Κυπριανού και των συν αυτώ αρχιερέων και των λοιπών κληρικών μαζί με τους προκρίτους του νησιού. Το πολυεπίπεδο της συμβολής έγκειται αφενός στην οικονομική ενίσχυση του Αγώνα και αφετέρου στη διαφύλαξη των κατοίκων από τα αντίποινα της Υψηλής Πύλης όσο μαινόταν η Επανάσταση στην ηπειρωτική Ελλάδα.

Στις παραγράφους που ακολουθούν θα παρουσιασθούν αδρομερώς απόψεις της προσπάθειας του αρχιεπισκόπου Εθνομάρτυρα Κυπριανού να εξισορροπήσει σε αυτή τη διπλή απαίτηση της αρχιεπισκοπείας του: την οικονομική ενίσχυση της Ελληνικής Επανάστασης διαφυλάσσοντας, ταυτόχρονα, το ποίμνιό του. Η κατανόηση της δράσης του όμως διέρχεται από την κατανόηση του εθναρχικού ρόλου του αρχιεπισκόπου της Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Κύπρου, χάρη στον οποίο ο Κυπριανός οδηγήθηκε στο μαρτύριο.

Με τον όρο «εθναρχούσα Εκκλησία»² ορίζεται η εκκλησιαστική δομή και οργάνωση η οποία θεσπίσθηκε από τους Οθωμανούς κατά την κατάκτηση εδαφών και γενικεύθηκε αμέσως μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Κορυφή αυτής της διοικητικής και οργανωτικής πυραμίδας είναι ο οικουμενικός πατριάρχης και η περί αυτόν ιεραρχία που έχει τη διοικητική και πνευματική ευθύνη της διαβιώσεως ανεξαρτήτως γλώσσας και φυλετικής προελεύσεως του συνόλου των ορθοδόξων χριστιανών του Ρουμ μιλέτ, των Ρωμιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

1. Για την Εκκλησία της Κύπρου και το δίκαιό της βλ. ΚΟΝΙΔΑΡΗ-ΑΙΜΙΛΙΑΝΙΔΗ, 248 επ.

2. ΝΑΝΑΚΗΣ, 221.

Η Εκκλησία της Κύπρου, η οποία ανέκαθεν ήταν διοικητικώς αυτόνομη, δηλ. αυτοκέφαλη³ [ρητώς από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο του 431 μ.Χ. (Η' κανόνας)], ο ρόλος του εθνάρχη ανατίθεται στον εκάστοτε αρχιεπίσκοπο Κύπρου. Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου το Κοράνι αποτελεί την έννομη τάξη, είναι δηλαδή θεοκρατικό κράτος, οι επικεφαλής των μιλετιών είχαν την ευθύνη των ομόθρησκών τους και ήταν υπόλογοι για τις πράξεις και τα έργα τους προς την Υψηλή Πύλη⁴. Επιπλέον, ήταν υπεύθυνοι με τη ζωή τους για τη συλλογή των φόρων των υπόδουλων Ρωμιών. Παράλληλα, διευθετούσαν, σύμφωνα με τα ιερά τους κείμενα, ζητήματα υιοθεσίας, κληρονομιών, διαθηκών, εκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά θέματα. Αυτή η βαριά ευθύνη ήταν το αντάλλαγμα για τα προνόμια τα οποία χορήγησε ο σουλτάνος Μεχμέτ Β' ο Πορθητής στον πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο⁵. Το καθεστώς αυτό εφαρμόστηκε από την Υψηλή Πύλη όχι μόνο για το Ρουμ μιλέτ των Ορθοδόξων αλλά και τα μιλέτια των Αρμενίων και των Εβραίων.

Από τις ιστορικές πηγές μαρτυρείται η δυσχερέστατη θέση στην οποία περιήλθε η εθναρχούσα Κυπριακή Εκκλησία μετά την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας το 1814⁶. Ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός, μνημένος στην Εταιρεία⁷, θεώρησε σάφρον ένεκα της γεωστρατηγικής θέσεως της μεγαλονήσου τη μη εξέγερση των υπόδουλων ραγιάδων της Κύπρου αλλά την υλική ενίσχυση του Αγώνα στην ηπειρωτική Ελλάδα.

Εξαιτίας της εμπειρίας του είχε κατανοήσει την αδήριτη ανάγκη τήρησης λεπτών ισορροπιών και χρήσης της διπλωματίας, ώστε να μη διακινδυνεύσει τους χριστιανούς που είχε υπό την ευθύνη του από τυχόν αντίποινα της Υψηλής Πύλης. Η ανάγκη αυτή πολλαπλασιάσθηκε ιδίως μετά την κήρυξη της Επανάστασης στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη τον Φεβρουάριο του 1821 και αργότερα στη Ρούμελη και στον Μοριά.

Έκτοτε ο βίος του αρχιεπισκόπου Κυπριανού είναι παράλληλος με εκείνο του οικουμενικού πατριάρχη Γρηγορίου Ε', το μαρτύριο του οποίου δεν θα ήταν υπερβολή να λεχθεί ότι αποτέλεσε οδοδείκτη για τη στάση του Κυπριανού.

3. ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΣ, 1-11.

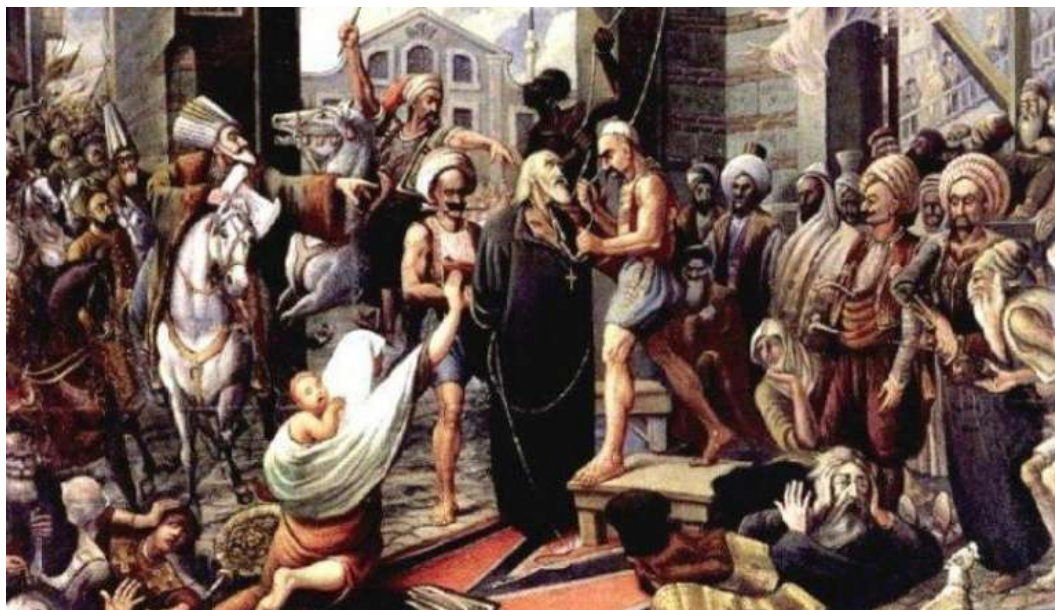
4. ΝΑΝΑΚΗΣ, 222.

5. ΠΑΝΩΤΗΣ 345 επ.

6. ΕΓΓΛΕΖΑΚΗΣ, 401.

7. Εν αντιθέσει με τον οικουμενικό πατριάρχη Γρηγόριο Ε' ο οποίος θεωρούσε τα καθήκοντά του ασυμβίβαστα με την ιδιότητα του φιλικού, βλ. Τ. Κ. ΚΟΝΔΗΛΩΡΟΥ, Ιστορία του Εθνομάρτυρος Γρηγορίου του Ε', Αθήναι 1909, σς. 123-134, Ε. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ, Η Κύπρος εις τον αγώνα του 1821, Αθήναι 1971, σσ.11-15.

Υπό τα δεδομένα αυτά, κατανοείται και εξηγείται η εξαπόλυση της γνωστής αρχιεπισκοπικής εγκυκλίου της 22ης Απριλίου 1821 και του εγκυκλίου γράμματος της 16ης Μαΐου 1821, το οποίο φέρεται να είναι και το τελευταίο⁸ γνωστό έγγραφο του αρχιεπισκόπου.

Ο απαγχονισμός του Πατριάρχη Γρηγόριου Ε'.

Η είδηση του απαγχονισμού του πατριάρχη Γρηγόριου Ε' (10 Απριλίου 1821) έφθασε στην Κύπρο περίπου στις 21 Απριλίου. Την ίδια περίοδο εκδόθηκε σουλτανικό φερμάνι με το οποίο διατάχθηκε ο αφοπλισμός των χριστιανών υπηκόων της αυτοκρατορίας στην Κύπρο. Σε εκτέλεση αυτού, διεκπεραιώθηκαν από την Πτολεμαΐδα περίπου 4.000 στρατιώτες, προκαλώντας αναβρασμό στην τοπική κοινωνία. Προς κατευνασμό του ποιμνίου εκδόθηκε το πρώτο από τα προμνημονευθέντα έγγραφα προς τους κατοίκους της Λευκωσίας, το οποίο παρείχε διαβεβαιώσεις περί των αγαθών προθέσεων της τουρκικής Διοικήσεως και παραινούσε τους κατοίκους να παραδώσουν τα όπλα με ηρεμία υπακούοντας τις τουρκικές αρχές. Η πρώτη ανάγνωσή του θεωρείται οξύμωρη, αν αναλογισθεί κανείς ότι εκδόθηκε από Φιλικό. Ρεαλιστική αντιμετώπιση του ζητήματος, όμως, πείθει ότι πρόκειται για ένα ευφύες στρατήγημα, το οποίο διασφαλίζει το μείζον: την προστασία του άμαχου πληθυσμού. Αντίστοιχη φύση έχει και ο «αφορισμός» του πατριάρχη Γρηγορίου Ε' προς τους επαναστατημένους Ρωμιούς. Στην ίδια

8. ΕΓΓΛΕΖΑΚΗΣ, 395-414.

ακολουθία πρέπει να τοποθετηθεί και το έγγραφο της 16ης Μαΐου 1821, η Προσταγή του Κιουτσούκ Μεχμέτ όπως την ονομάζει ο ίδιος ο Κυπριανός. Αν και ρητοί αποδέκτες είναι οι χριστιανοί του κατηληκίου της Κυθραίας, οι ερευνητές τη θεωρούν καθολική εγκύκλιο. Όπως σημειώνει ο Βενέδικτος Εγγλεζάκης⁹ «Αι εκκλήσεις προς ευπείθειαν και προσευχάς υπέρ κράτους του σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1785-1839), καταστροφής δε των εναντιουμένων εις αυτόν, ενθυμίζουν τας ομοίας συμβουλάς του ιερομάρτυρος Γρηγορίου Ε'. Και ενώ αι μεν πρώται έχουν βιβλικόν το έρεισμα (Ρωμ. 13:1-7, Α' Τιμ.2:1-4), αι δεύτεραι (τρόμον δε και καταστροφήν των εναντίων) εάν αποδεικνύουν τι δεν είναι την καταδίκην της Επαναστάσεως -την οποίαν χρηματικώς μεγάλως εβοήθησεν ο αοίδιμος- αλλά την φρικαλεότητα της οθωμανικής στρατιωτικής απολυταρχίας, εξ ενός, και την αναπόδραστον ανάγκην επιφάσεως, εξ ετέρου, προς αποφυγήν μειζόνων διά το πολυπαθές Γένος κακών. Αι τελευταίαι προειδοποιήσεις ομιλούν αφ' εαυτών: απροσεξία και εις λόγον έτι τιμωρείται διά θανάτου. Προσταγή του αυθέντου είναι, ίνα οι χριστιανοί, πενθηφορούντες, περιβληθούν μέλαν ένδυμα, υπόδημα και επίβλημα της κεφαλής.».

Η συνέχεια είναι προδιαγεγραμμένη και ο Κυπριανός, ενώ έχει τη δυνατότητα διαφυγής, παραμένει στη θέση του, συλλαμβάνεται και μαζί με τους αρχιερείς, κληρικούς και προκρίτους οδηγούνται σε βίαιο μαρτυρικό θάνατο.

Συνήθως, αναφερόμενοι στη συμβολή της Εκκλησίας της Κύπρου στεκόμαστε στην οικονομική ενίσχυση του Αγώνα και τη θυσία της 9ης Ιουλίου 1821. Στη συμβολή αυτή πρέπει να ενσωματωθεί όμως και το διαρκές μαρτύριο του εθνάρχη αρχιεπισκόπου Κυπριανού να τηρήσει την *“παλίντονο αρμονία”* της ενεργού συμμετοχής στην Εθνεγερσία και τη διαφύλαξη του ποιμνίου του.

Το παράδειγμα του ενέπνευσε. Ακολούθησε ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος το 1922 και στα ίχνη του βάδισε και ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών Χρύσανθος, αρνούμενος το 1941 να ορκίσει την κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου. Διακόσια χρόνια μετά το εκούσιο μαρτύριο του εθνάρχη αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυπριανού η θυσία του δεν μπορεί παρά αποτελεί οδοδείκτη για το Γένος.

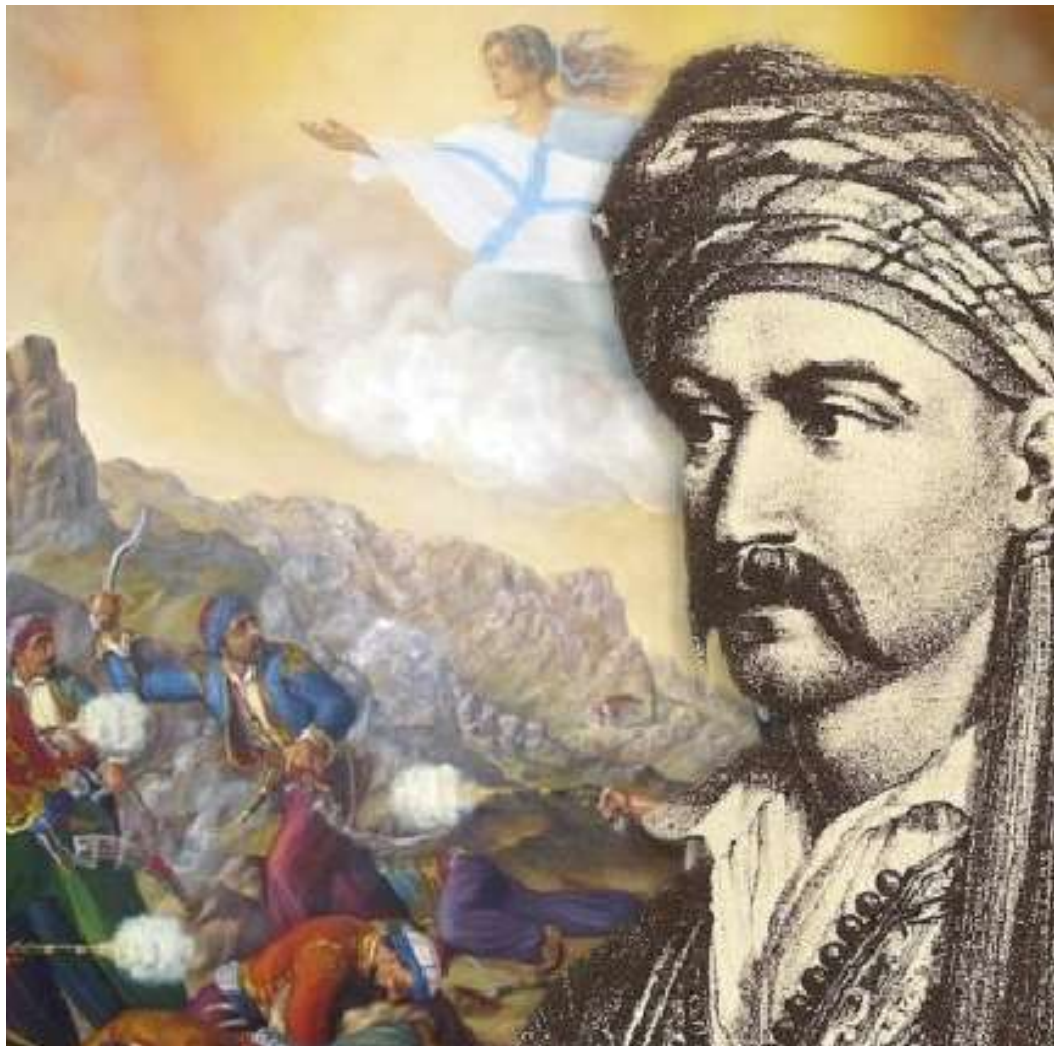
9. ΕΓΓΛΕΖΑΚΗΣ, 408

Βραχυγραφημένη Βιβλιογραφία

- ΕΓΓΛΕΖΑΚΗΣ: Β. ΕΓΓΛΕΖΑΚΗ (Αρχιμ. Παύλου) Είκοσι μελέται διά την Εκκλησίαν της Κύπρου (4ος έως 20ός αιών), Αθήναι 1996.
- ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ-ΑΙΜΙΛΙΑΝΙΔΗΣ, Ι.Μ ΚΟΝΙΔΑΡΗ- Α.Κ. ΑΙΜΙΛΙΑΝΙΔΗ, Στοιχεία Ελληνικού και Κυπριακού Εκκλησιαστικού Δικαίου, Αθήνα, 2016.
- ΜΥΡΙΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ: Κ. ΜΥΡΙΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, «Σπουδαίον έγγραφον του εθνομάρτυρος αρχιεπισκόπου Κυπριανού», Απόστολος Βαρνάβας, β' περ., Β' (1930), σς. 440-441.
- ΝΑΝΑΚΗΣ: Α. ΝΑΝΑΚΗ, (Μητροπολίτου Αρκαλοχωρίου), Το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην ύστερη Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από το Γένος και την Εθναρχία στο Έθνος, Θεσσαλονίκη, 2013.
- ΠΑΝΩΤΗΣ: Α. ΠΑΝΩΤΗ, Το Συνοδικόν της εν Ελλάδι Εκκλησίας, Αθήνησι, 2008.
ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΣ: Β. Β. ΤΖΩΡΤΖΑΤΟΥ [Μητροπολίτη Κίτρους], Το Αυτοκέφαλον της Εκκλησίας της Κύπρου, Αθήναι, 1976.

Λοιπή Βιβλιογραφία

- ΚΟΝΔΗΛΩΡΟΥ Τ. Κ. Ιστορία του Εθνομάρτυρος Γρηγορίου του Ε', Αθήναι 1909, σς. 123-134.
- ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ Ε. Η Κύπρος εις τον αγώνα του 1821, Αθήναι 1971, σς. 11-15.

Ο Σμυρνιός Ιωάννης (Γιαννακός) Καρόγλου συγκροτεί στις 26 Ιουνίου 1826, στο Ναύπλιο, την Ιώνιο Φάλαγγα, ένα στρατιωτικό σώμα στο οποίο συμμετείχαν πολλοί Μικρασιάτες αλλά και Κύπριοι αγωνιστές. Η Ιωνική φάλαγγα από την αρχή της συγκρότησής της τέθηκε υπό την αρχηγία του Νικηταρά.

Πηγή: <https://cognoscoteam.gr>

1826 - 1828: Η συμμετοχή των Κυπρίων στην Ιώνιο Φάλαγγα κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης

**Δρα Μάριου Σιαμμά,
Διδάκτορα Ιστορίας του King's College London**

Η ιστορία της Κύπρου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ευρύτερη ιστορία της Ανατολικής Μεσογείου. Ως εκ τούτου, η στρατιωτική ιστορία του νησιού δεν θα μπορούσε να μην έχει άμεσες επιρροές τόσο από την Ελλάδα όσο και από τους ποικιλόμορφους επιδρομείς που κατά περιόδους το κατέκτησαν. Είτε αυτό αφορά τον οπλισμό που υπήρχε στο νησί και τα διάφορα οχυρωματικά έργα, πολλά από τα οποία διασώζονται μέχρι σήμερα, είτε ακόμη και την παρακαταθήκη η οποία αποτυπώνεται στη συλλογική μνήμη και περνά από γενιά σε γενιά. Την ίδια στιγμή ωστόσο, αν και η επικρατούσα αντίληψη αναφέρει ότι ανά τους αιώνες οι Κύπριοι δεν είχαν στρατιωτικό ένστικτο και παράλληλα δεν ήταν πρόθυμοι να συμμετέχουν στρατιωτικά σε κινήματα ή διαδικασίες, τα στοιχεία οδηγούν σε μια διαφορετική προσέγγιση.

Έχοντας ως σημείο αναφοράς την Ελληνική Επανάσταση, που αποτελεί ίσως την πρώτη ενεργό συμμετοχή Κυπρίων εθελοντών σε οργανωμένη πολεμική διαδικασία, δύο αιώνες μετά μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η επικρατούσα αντίληψη, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, χρήζει αναθεώρησης. Όχι γιατί αποδεικνύεται ότι οι Κύπριοι είναι πολεμοχαρείς, αλλά γιατί εκ του αποτελέσματος καταδεικνύεται ότι η εθελοντική συμμετοχή Κυπρίων σε επαναστάσεις, πολέμους και εξεγέρσεις δεν είναι αμελητέα. Τουναντίον, με εκατοντάδες Κυπρίων να έχουν χάσει τη ζωή τους στα πεδία των μαχών σε παγκόσμια κλίμακα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η συνεισφορά της Κύπρου σε εθνικούς και άλλους αγώνες με ένοπλο χαρακτήρα δεν είναι αμελητέα: Η Ελληνική Επανάσταση του 1821, ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, ο Μακεδονικός Αγώνας του 1904-1908, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918), η Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922), ο Ισπανικός Εμφύλιος (1936-1939), ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1939-1945), η Ελληνική Αντίσταση (1941-1944), ο Ελληνικός Εμφύλιος (1946-1949), η ΕΟΚΑ (1955-1959) και η Τουρκική Εισβολή του 1974. Όλα τα πιο πάνω γεγονότα, πέρα από τη σημαντικότητά τους -το καθένα στο μέτρο που του αναλογεί- στην παγκόσμια στρατιωτική και όχι μόνο ιστορία, φέρουν τη σφραγίδα της συμμετοχής και της θυσίας Κυπρίων εθελοντών.

Αδιαμφισβήτητο παράδειγμα τέτοιας προσφοράς αποτελεί η συμμετοχή των Κυπρίων στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία που υπάρχουν διαθέσιμα περίπου 1000 είχαν συμμετάσχει ενεργά στην προσπάθεια των Ελλήνων για απελευθέρωση από την οθωμανική κυριαρχία. Αν και οι προσπάθειες για άμεση εμπλοκή της Κύπρου στην επαναστατική διαδικασία ήταν εξ αρχής καταδικασμένες να αποτύχουν τόσο λόγω της απόστασης από την Ελλάδα όσο και λόγω εσωτερικών ζητημάτων, αυτό δεν εμπόδισε Κυπρίους αγωνιστές να μεταβούν στην επαναστατημένη Ελλάδα και να συμμετάσχουν στην προσπάθεια για απελευθέρωση της χώρας.

Παρατηρείται ότι τα επώνυμα τόσο των Κυπρίων όσο και των αγωνιστών από άλλες περιοχές (π.χ. Μικρά Ασία) είχαν στην πορεία αντικατασταθεί με χαρακτηριστικά της προέλευσής τους -Κύπρος: Κυπραίος, Κύπριος, Κυπριώτης, Λαπηθιώτης και Μικρά Ασία: Σμυρναίος, Σμυρλής, Αϊβαλιώτης κ.ο.κ. Αυτή η πρακτική ήταν συνήθης εκείνη την εποχή για δύο λόγους. Ο πρώτος αναφέρεται στην πιο εύκολη καταγραφή του αγωνιστή από το Υπουργείο Πολέμου και ο δεύτερος για την αποφυγή πραγματοποίησης αντιποίνων από οθωμανικής πλευράς στις οικογένειες των αγωνιστών. Εάν στην περίπτωση που κατάλογος με αγωνιστές έπεφτε στα χέρια του εχθρού, η ονομασία π.χ. Γιώργος Κυπραίος θα ήταν γενική και δεν θα οδηγούσε σε ασφαλή συμπεράσματα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της οργανωμένης συμμετοχής των Κυπρίων, και συγκεκριμένα ως μέρος της Ιωνίου Φάλαγγος/ Ιωνικής Φάλαγγας, είναι το γνωστό λάβαρο με τον κυανό σταυρό στη μέση και την επιγραφή στην πάνω αριστερή πλευρά του: «ΣΗΜΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΙ ΠΑΤΡΙΗΣ ΚΗΠΡΟΥ». Αυτό ήταν και το λάβαρο το οποίο σηματοδότησε την ξεχωριστή και οργανωμένη συμμετοχή Κυπρίων εθελοντών στην Ελληνική Επανάσταση και πιο συγκεκριμένα στη στρατιωτική μονάδα της Ιωνίου Φάλαγγος.

Ίδρυση και δράση - Οι Κύπριοι αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος της μονάδας

Η «Ιώνιος Φάλαγξ» ιδρύθηκε κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και αποτέλεσε τη στρατιωτική στέγη για εκατοντάδες Μικρασιάτες, οι οποίοι ακολούθως πολέμησαν σε διάφορες μάχες, κυρίως στην Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα. Η συγκεκριμένη μονάδα ιδρύθηκε στο Ναύπλιο, το οποίο αποτέλεσε για μεγάλο χρονικό διάστημα προσωρινή έδρα της Ελληνικής Διοίκησης της Επανάστασης. Και η ίδρυσή της τοποθετείται χρονικά στο 1826, λίγο μετά την έξοδο του Μεσολογγίου. Επικεφαλής της μονάδας ορίστηκε ο οπλαρχηγός

Γιαννακός Καρόγλου, και η φάλαγγα τέθηκε υπό τη γενική καθοδήγηση του στρατηγού Νικήτα Σταματελόπουλου - Νικηταρά.

«Υπό τον άριστον στρατηγόν Νικήταν εκστράτευσεν προ ημερών και η Ιώνιος Φάλαγξ, συνισταμένη μέχρι τούδε από 300 και επέκεινα καλών στρατιωτών υπό ίδιον αυτής αρχηγόν, τον Κύριον Ιωάννην Καρόγλου. Η Ιώνιος Φάλαγξ ευστάθη προ μηνός σχεδόν εις Ναύπλιον. Όσοι εκ των παραλίων της Ιωνίας, των ενδοτέρων τόπων της μικράς Ασίας και των παρακειμένων αυτή νήσων κάτοικοι Έλληνες, μη υποφέροντες την σκληροτάτην τουρκικήν τυραννίαν, ηναγκάσθησαν να καταφύγωσιν εις την ελευθέραν Ελλάδα, ηνώθησαν εις την σύστασιν αυτής. Και όσοι μεν αυτών (ήσαν) ικανοί να φέρωσιν όπλα κατεγράφησαν εις αυτήν ως απλοί στρατιώται, όσοι δε εις ταύτα ανίκανοι, συνεισέφεραν χρήματα εις οπλισμόν των αόπλων και εις εξοικονόμησιν άλλων αναγκαίων πραγμάτων. Η Ιώνιος Φάλαγξ έχει και οργανισμόν ιδιαίτερον, όστις επαρουσιάσθη και εις την Διοίκησιν. Κατά τον οργανισμόν αυτόν εκστρατεύει η Ιώνιος Φάλαγξ όπου διαταχθή παρά της Διοικήσεως. Ο δε σκοπός της συστάσεως της φάλαγγος αυτής είναι η εις το σώμα ένωσις των εις την ελευθέραν Ελλάδα ευρισκομένων και υπό διαφόρους αρχηγούς διεσπαρμένων Ιώνων κ.λ., διά να κατασταθώσιν ούτοι χρησιμώτεροι εις τον υπέρ ελευθερίας ιερόν Ελληνικόν αγώνα».

Σημείο αναφοράς για την ίδρυση της συγκεκριμένης μονάδας αποτελεί το γεγονός ότι σε αυτή, πέρα από τους Μικρασιάτες – Ίωνες, εντάχθηκαν και πολεμιστές με διαφορετική καταγωγή, όπως τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου καθώς και (τουλάχιστον) 19 Κύπριοι. Το σώμα κατά την ίδρυσή του δεν ξεπερνούσε τους 400 ενόπλους, με τους Κυπρίους να αποτελούν το 5% περίπου του συνολικού αριθμού. Η ίδρυση μονάδας που αποτελείτο από μαχητές με την ίδια καταγωγή δεν ήταν πρωτόγνωρη τακτική, καθώς, μετά την έξοδο του Μεσολογγίου και την πτώση της πόλης, παρόμοιες μονάδες δημιουργήθηκαν επίσης από Επτανησίους, Ηπειρώτες και Μακεδόνες.

Η στρατιωτική δράση της Ιωνίου Φάλαγγος καταγράφεται αρχικά σε μάχες ενάντια στα στρατεύματα του Ιμπραήμ, οι οποίες γεωγραφικά τοποθετούνται στην Τριπολιτσά και στη συνέχεια στο Άστρος της Κυνουρίας, τη Σπάρτη και τον Μυστρά. Μετά το πέρας των μαχών στην Πελοπόννησο, η Ιώνιος Φάλαγξ επέστρεψε στο Ναύπλιο. Δυστυχώς, οι συνεχιζόμενες αντιπαλότητες μεταξύ των οπλαρχηγών για ένα εύρος ζητημάτων, τα οποία μεταξύ άλλων αφορούσαν τον διαμοιρασμό των λαφύρων και την κατανομή της εξουσίας, άφησαν τη μονάδα για μεγάλο χρονικό διάστημα ανενεργή. Τον Οκτώβριο του 1826, και

μετά από αίτημα των μαχητών της φάλαγγος, η διοίκηση της μονάδας ζήτησε να της ανατεθεί αποστολή. Τότε, με τη σύμφωνη γνώμη της Κυβέρνησης, η Ιώνιος Φάλαγξ εκστράτευσε στη Στερεά Ελλάδα με κατεύθυνση την Αττική και το στρατόπεδο των Αθηνών.

Η κύρια αποστολή της, στα αρχικά στάδια, ήταν η αποκοπή της ανεφοδιαστικής αλυσίδας των δυνάμεων του Κιουταχί. Κατά την προέλαση της δύναμης, με επικεφαλής τον Γεώργιο Καραϊσκάκη, διεξήχθη η αιματηρή μάχη της Αράχοβας, κατά την οποία οι ελληνικές δυνάμεις πραγματοποίησαν θριαμβευτική νίκη απέναντι στα πολυάριθμα στρατεύματα των Μουσταμπεη και Καχαγιάμπεη. Πριν την άφιξη της μονάδας στην Αθήνα, προηγήθηκαν οι μάχες στο Δίστομο, το Τουρκοχώρι και τη Φοντάτα. Τους πρώτους μήνες του 1827 η Ιώνιος Φάλαγξ συμμετείχε στις επιχειρήσεις εναντίον του Κιουταχί, ο οποίος πολιορκούσε την Ακρόπολη των Αθηνών, και στην καταστροφική για τους Έλληνες μάχη του Φαλήρου. Η τελική πράξη για τη Φάλαγγα γράφτηκε μετά την αποτυχημένη εκστρατεία του Φαβιέρου για απελευθέρωση της Χίου τον Ιανουάριο του 1828. Τότε η μονάδα διαλύθηκε και το μεγαλύτερο μέρος της εντάχθηκε πλέον στον τακτικό στρατό του νεοορυσταθέντος ελληνικού κράτους.

Πιο κάτω παρατίθενται τα 19 ονόματα και οι αριθμοί μητρώου των μελών της Ιωνίου Φάλαγγος με καταγωγή την Κύπρο (ονόματα για τα οποία δεν υπάρχουν επιπλέον στοιχεία δεν παρατίθενται στον παρόντα κατάλογο):

Μιχάλης Κυπραίος (αρ. 142), Κωνσταντής Κυπραίος (αρ. 143), Γεώργιος Κυπραίος (αρ. 144), Κυριάκος Κυπραίος (αρ. 154), Σταύρος Κυπραίος (αρ. 155), Γαβριήλ Κυπραίος (αρ. 156), Ελευθέριος Κυπραίος (αρ. 160), Αβράμης Κυπραίος (αρ. 197), Κυριάκος Κυπραίος (αρ. 216), Σάββας Κυπραίος (αρ. 223), Χατζη-Αυγουστής Κυπραίος (αρ. 224), Δημήτριος Κυπραίος (αρ. 229), Φίλιππας Κυπραίος (αρ. 289), Κυριάκος Κυπραίος (αρ. 306), Χατζη-Πέτρος Κυπραίος (αρ. 331), Βασίλειος Κυπραίος (αρ. 343), Γιακουμής Κυπραίος (αρ. 344), Παρασκευάς Κυπραίος (αρ. 354) και Χριστοφής Κυπραίος (αρ. 355).

Πρωτογενείς πηγές

- Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, 1826, 1827, 1828.

Δευτερογενείς Πηγές

- *Κύπριοι Αγωνισταί* (Λευκωσία: Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, 1953).
- Κασομούλης Νικόλαος, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων 1821-1833*, Τόμοι 1-3 (Αθήνα: Πάγκειος Επιτροπή, 1940).
- Κοκκινόφτας Κωστής, *Κύπρος και 1821*, (Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, 2021).
- Παπαπολυβίου, Πέτρος, *200 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Το Τίμημα και η Συμβολή της Κύπρου*, τχ. 2 (Λευκωσία: Φιλελεύθερος, 2021), σσ. 11-37.
- Παυλίδης, Άντρος, *Ιστορία της νήσου Κύπρου* (Λευκωσία: Επιφανίου, 2013).
- Σπανός Γιάννης, *Οι Κύπριοι εθελοντές στους Εθνικούς Αγώνες – Οι Κύπριοι στην Επανάσταση του 1821* (Λευκωσία: Ιωνικές Εκδόσεις, 2008).
- Σαλκιτζόγλου Τάκης, *Η Μικρά Ασία στην Επανάσταση του 1821* (Αθήνα: ΙΜΕ, 2010).
- Claude Deleval Cobham, *Excerpta Cypria* (Cambridge: University Press, 1908).

Η Κύπρος ως ελληνική εθνική διεκδίκηση: οι ενέργειες των Κυπρίων και η συμβολή του Ιωάννη Καποδίστρια

Ανδρέα Χριστοφή,
υποψηφίου Διδάκτορα Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κύπρου

Η κυπριακή συμβολή στην Ελληνική Επανάσταση υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική τόσο σε οικονομικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο ΙΕ' στο «Σχέδιον Γενικόν» της Φιλικής Εταιρείας, που συντάχθηκε τον Οκτώβριο του 1820 στο Ισμαήλιο της Βεσσαραβίας:

«Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Κυπριανός υπεσχέθη να συνεισφέρει χρήματα ή τροφάς, όσας δυνηθή. Λοιπόν ο Καλός [*ο Αλέξανδρος Υψηλάντης*] πρέπει να γράψη προς την Μακαριότητά του προτρεπτικά δηλοποιών των πραγμάτων την κατάστασιν, διά να φιλοτιμηθή να βοηθήση αναλόγως τη φήμη της νήσου εκείνης, την οποίαν έχουν το προνόμιον οι Κύπριοι να διοικούν αυτοί σχεδόν τοσούτους χρόνους. Ταύτα δε τα γράμματα ο ρηθείς Πελοπίδας [*ο φιλικός Αντώνιος Πελοπίδας*], η προτού, ή επιστρέφων εξ Αιγύπτου, να περάση εις Κύπρον και να εγχειρίση τη αυτού Μακαριότητι, διά να εμβάση τα χρήματα ο άγιος Κύπρου εις Κωνσταντινούπολιν, ή να στείλει τας τροφάς, όπου διορισθή και τέλος να σκεφθή, πως να διαφυλάξη το ποίμνιόν του από τους κατοίκους εκεί εχθρούς»¹.

Παρά την απόφαση της Φιλικής Εταιρείας για την μη εκδήλωση επαναστατικών ενεργειών στην Κύπρο, η τοπική οθωμανική διοίκηση, με σκοπό τον εκφοβισμό των Ελλήνων του νησιού, προχώρησε στην εφαρμογή σκληρών μέτρων με αποκορύφωμα τα γεγονότα της 9ης Ιουλίου 1821, με τον απαγχονισμό του αρχιεπισκόπου Κυπριανού και τις καρατομήσεις των μητροπολιτών Πάφου Χρυσάνθου, Κιτίου Μελετίου και Κυρηνείας Λαυρεντίου. Επιπρόσθετα, σφαγιάστηκαν αρκετοί πρόκριτοι των οποίων δημεύθηκαν οι περιουσίες². Στις 6 Δεκεμβρίου 1821 με διακήρυξή τους, κληρικοί και λαϊκοί υπό τον χωρεπίσκοπο

1. Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμος πρώτος, Τύποις Π. Σούτσα και Α. Κτενά, Αθήνα 1859, σσ. 53-54.

2. Κωστής Κοκκινόφτας, *Κύπρος και 1821*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2021, σ. 255.

Τριμιθούντας Σπυρίδωνα, οι οποίοι κατάφεραν να διασωθούν στην Ευρώπη, διατύπωναν μεταξύ άλλων:

«[...] Νομίζομεν ενώπιον Θεού και ανθρώπων, ότι έχομεν κάθε δίκαιον να μη γνωρίζωμεν πλέον διά διοίκησιν, τους αιμοβόρους τούτους ληστές, αλλά συμφώνως με τους λοιπούς αδελφούς ημών Έλληνας θέλομεν προσπαθήσει την ελευθερίαν της ειρηνικής ημών, πάλαι μεν μακαρίας, ήδη δε τρισαθλίας νήσου Κύπρου [...]»³.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι την περίοδο 1823-1824 επιχειρήθηκε η σύναψη κυπριακού δανείου με σκοπό τη συγκρότηση εκστρατευτικού σώματος για την απελευθέρωση του νησιού. Ωστόσο το Βουλευτικό Σώμα στην επαναστατημένη Ελλάδα ήταν αντίθετο με μίαν τέτοια ενέργεια, εξαιτίας της προσπάθειας για εξασφάλιση εθνικού δανείου, με αποτέλεσμα το εγχείρημα να μην προχωρήσει⁴. Ένας από τους σημαντικότερους Κύπριους αγωνιστές του 1821 υπήρξε ο δάσκαλος Χαράλαμπος Μάλης, ο οποίος μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία περί το 1818 από τον Γρηγόριο Δικαίο (Παπαφλέσσα) στην Κωνσταντινούπολη⁵. Ο Χ. Μάλης υποστήριξε τη σύναψη δανείου και την απελευθερωτική εκστρατεία στην Κύπρο -όπως φαίνεται από αρκετά υπομνήματα της περιόδου 1824-1825- και ενώ αρχικά υιοθετήθηκε η πρότασή του, τελικά εγκαταλείφθηκε λόγω της σοβαρής κατάστασης που αντιμετώπιζε η Επανάσταση στη νότια Ελλάδα⁶.

Όμως, ορισμένοι αγωνιστές προχώρησαν σε μυστικές προετοιμασίες για την πραγματοποίηση εκστρατείας ανεξάρτητα από τις αποφάσεις των επαναστατικών ελληνικών κυβερνήσεων, και ο Χ. Μάλης στις 29 Ιανουαρίου 1826 κατήγγειλε την προσπάθεια στο Βουλευτικό Σώμα, διότι θεωρούσε πως οποιαδήποτε ενέργεια έπρεπε εξασφαλίσει κυβερνητική έγκριση⁷. Σύμφωνα με δύο εκθέσεις του Ολλανδού προξένου στη Λάρνακα Marco-Antonio Santi, στις 17 Μαρτίου 1826

3. Συλλογικό, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο Μάρτυρας της πίστωσης και της πατρίδος*, Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Μαχαιρά, Κύπρος 2009, σσ. 376-378. Για ένα παρόμοιο αδημοσίευτο έγγραφο της περιόδου 1824-1825, που φέρει τον τίτλο «Προς τους εν Ευρώπη διασωθέντας Κυπρίους», βλ. Πέτρος Παπαπολυβίου, «Περί της μετά των λοιπών Ελλήνων ενώσεώς μας», *Ο Φιλελεύθερος*, 25 Μαρτίου 2017.

4. Ντίνος Κονόμος, «Ενέργειες για τη σύναψη κυπριακού δανείου κατά την Ελληνική Εθνεγερσία», *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, τόμος VI (1972-1973), σσ. 238-249.

5. Φιλήμων, *Δοκίμιον Ιστορικόν*, ό.π., σ. 401.

6. Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης, *Η Κύπρος εις τον Αγώνα του 1821*, Έκδοση Ένωσης Κυπρίων Ελλάδος, Αθήνα 1971, σσ. 15-38, 58-82.

7. Απόστολος Βακαλόπουλος, «Η Επανάσταση κατά το 1826», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΒ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, σσ. 417-418.

εμφανίστηκαν στη θαλάσσια περιοχή της Αγίας Νάπας δέκα ελληνικά πλοία, από τα οποία αποβιβάστηκαν περίπου διακόσιοι ένοπλοι, με σκοπό να αρπάξουν ζώα και να εφοδιαστούν με νερό, ενώ στις 24 του μήνα εμφανίστηκαν πάλι έντεκα ελληνικά πλοία στην ακτή της Λάρνακας με σκοπό την αποβίβαση περίπου τρεισήμισι χιλιάδων ανδρών για την κατάληψη του νησιού, χωρίς ωστόσο η ενέργεια να πραγματοποιηθεί⁸.

Η εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη και η άφιξή του στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828 αποτέλεσε κομβικό σημείο για την Επανάσταση και τις διπλωματικές διεργασίες που βρίσκονταν σε εξέλιξη. Η πολιτική αντίληψη του Ι. Καποδίστρια για την επίλυση του ελληνικού ζητήματος εδραζόταν πρώτον στην πεποίθηση ότι μια διευθέτηση θα ήταν εφικτή μόνο με την επέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων⁹ και δεύτερον στο ότι το νέο κράτος όφειλε να κατοχυρώσει την ανεξαρτησία του από την Οθωμανική Αυτοκρατορία καθώς και τη μεγαλύτερη δυνατή εδαφική επέκταση¹⁰. Ο Ι. Καποδίστριας σε επιστολή του στις 15 Οκτωβρίου 1827 προς το Υπουργείο Εξωτερικών της Βρετανίας έγραφε:

«[...] Τα όρια της Ελλάδος από τεσσάρων μεν αιώνων διεγράφησαν υπό δικαιωμάτων, τα οποία ούτε ο χρόνος, ούτε αι πολύμορφοι συμφοραί, ούτε η δορικτησία, ουδέποτε ίσχυσαν να παραγράψωσι, διεγράφησαν δε από του 1821 διά του αίματος του χυθέντος εις τας σφαγάς των Κυδωνιών, της Κύπρου, της Χίου, της Κρήτης, των Ψαρών, του Μεσολογγίου, και εις τας πολυαριθμούς ναυμαχίας τε και πεζομαχίας εν αις εδοξάσθη το γενναίον τούτο έθνος [...]»¹¹.

Παρόμοιο περιεχόμενο είχε και το υπόμνημα του Ι. Καποδίστρια τον Οκτώβριο του 1828 προς τους πρεσβευτές στην Κωνσταντινούπολη των τριών Προστάτιδων Δυνάμεων, της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας, οι οποίοι συνεδρίαζαν στον Πόρο. Σ' αυτό, μεταξύ άλλων, αναφέρεται: «[...] Όσον δε περί των νήσων, και η ιστορία, και τα μνημεία της αρχαιότητος, όλα εν ενί λόγω επιμαρτυρούσιν ότι η Ρόδος, η Κύπρος και τόσαι άλλαι ακόμη [νήσοι] είναι της Ελλάδος διαμελίσματα [...]»¹².

8. Βασίλης Βλ. Σφυρόερας, *Ωδίνες και οδύνη μιας επανάστασης το 1821 στην Κύπρο*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου, Λευκωσία 1993, σσ. 20-22.

9. Παύλος Πετρίδης, *Η διπλωματική δράσις του Ιωάννου Καποδίστρια υπέρ των Ελλήνων 1814-1831*, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1974, σσ. 172, 180-183.

10. Γιώργος Γεωργής, *Στις απαρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, Καστανιώτη, Αθήνα 1995, σσ. 133-134.

11. *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, τόμος Ζ', Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, Κέρκυρα 1986, σ. 286.

12. Πρωτοψάλτης, *Η Κύπρος εις τον Αγώνα*, ό.π., σ. 90.

Στις 19 Αυγούστου 1828 ο αρχιεπίσκοπος Κύπρου Πανάρετος, οι τρεις μητροπολίτες και επιφανείς πρόκριτοι του νησιού με επιστολή τους ζητούσαν τη βοήθεια του κυβερνήτη Ι. Καποδίστρια:

«Ενώ συγχαίρομεν την κοινήν μας μητέρα Ελλάδα, η οποία μετά τοσούτους αγώνας βλέπει σήμερον εις το κλεινόν της έδαφος στεφανωμένας τας πράξεις της επάνω εις το υποκείμενον του αποδεδειγμένου αξιωτέρου και ενδοξότερου τέκνου της, παρασταίνομεν και ημείς οι τριτάλανες την αξιοθρήνητόν μας κατάστασιν έμπροσθεν της φιλανθρωπίας Σου. [...] και ήδη ενώ ηλπίζομεν να αράξωμεν εις τον ελληνικόν κόλπον, κινδυνεύομεν εις ναυάγιον τρομερόν, χάσαντες τον πολύτιμον καιρόν [...]»¹³.

Η διπλωματική στρατηγική του Ι. Καποδίστρια εδραζόταν στο αξίωμα του «διά βαθμών προχωρείν», δηλαδή στη σταδιακή διεκδίκηση ευρύτερων συνόρων για το νέο ελληνικό κράτος, σύμφωνα με τις εκάστοτε δυνατότητες¹⁴. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι μετά την επικύρωση του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου στις 3 Φεβρουαρίου 1830, με το οποίο εξασφαλίστηκε η ανεξαρτησία της Ελλάδας και η συνοριακή γραμμή ορίστηκε στο μέσο της κοίτης των ποταμών Αχελώου και Σπερχειού¹⁵, οι διπλωματικές ενέργειες του Ι. Καποδίστρια οδήγησαν, μετά τη δολοφονία του, στη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης στις 21 Ιουλίου 1832, η οποία προέβλεπε την επέκταση των συνόρων βορειότερα, στη γραμμή των κόλπων Αμβρακικού - Παγασητικού¹⁶.

Οι Κύπριοι κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης ανέλαβαν αρκετές πρωτοβουλίες για τη συμπερίληψη της πατρίδας τους στο υπό ίδρυση νέο ελληνικό κράτος. Παράλληλα, οι διάφορες διπλωματικές αναφορές του Ι. Καποδίστρια στην Κύπρο, πέραν από την αναγνώριση της εθνικής προσφοράς, ενδεχομένως να σχετιζόνταν με την προβολή μαξιμαλιστικών απαιτήσεων, ώστε να εξασφαλίσει τα μέγιστα για το νέο κράτος. Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι περιοχές που επαναστάτησαν, όπως η Σάμος και η Κρήτη, και άλλες που δεν επαναστάτησαν, όπως η Θράκη, δεν συμπεριλήφθηκαν στο νέο κράτος, ως απότοκο των εθνικών προτεραιοτήτων.

13. Πρωτοψάλτης, *Η Κύπρος εις τον Αγώνα*, ό.π., σσ. 92-94.

14. Αλέξανδρος Δεσποτόπουλος, «Οι εξελίξεις του Ελληνικού Ζητήματος και οι ενέργειες του Καποδίστρια στο διπλωματικό πεδίο ως τον Αύγουστο», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΒ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1970, σ. 497.

15. Παύλος Πετρίδης (επιμέλεια), Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831. Ο κορυφαίος Έλληνας Ευρωπαίος, Γκοβόστης, Αθήνα 1992, σ. 224.

16. Πετρίδης, *Η διπλωματική δράσις*, ό.π., σ. 202.

Βιβλιογραφία

- *Αρχείον Ιωάννου Καποδίστρια*, τόμος Ζ', Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, Κέρκυρα 1986.
- Βακαλόπουλος Απόστολος, «Η Επανάσταση κατά το 1826», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΒ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, σσ. 408-436.
- Γεωργής Γιώργος, Στις απαρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, Καστανιώτη, Αθήνα 1995.
- Δεσποτόπουλος Αλέξανδρος, «Οι εξελίξεις του Ελληνικού Ζητήματος και οι ενέργειες του Καποδίστρια στο διπλωματικό πεδίο ως τον Αύγουστο», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΒ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1970, σσ. 495-506.
- Κοκκινόφτας Κωστής, *Κύπρος και 1821*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2021.
- Κονόμος Ντίνος, «Ενέργειες για τη σύναψη κυπριακού δανείου κατά την Ελληνική Εθνεγερσία», *Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, τόμος VI (1972-1973), σσ. 237-268.
- Παπαπολυβίου Πέτρος, «Περί της μετά των λοιπών Ελλήνων ενώσεώς μας», *Ο Φιλελεύθερος*, 25 Μαρτίου 2017.
- Πετρίδης Παύλος, Η διπλωματική δράσις του Ιωάννου Καποδίστρια υπέρ των Ελλήνων 1814-1831, χ.ε., Θεσσαλονίκη 1974.
- Πετρίδης Παύλος (επιμέλεια), Ιωάννης Καποδίστριας 1776-1831. Ο κορυφαίος Έλληνας Ευρωπαίος, Γκοβόστης, Αθήνα 1992.
- Πρωτοψάλτης Εμμ. Γ., *Η Κύπρος εις τον Αγώνα του 1821*, Έκδοση Ένωσης Κυπρίων Ελλάδος, Αθήνα 1971.
- Συλλογικό, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ο Μάρτυρας της πίστεως και της πατρίδος*, Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή Μαχαιρά, Κύπρος 2009.
- Σφυρόερας Βασίλης Βλ., *Ωδίνες και οδύνη μιας επανάστασης το 1821 στην Κύπρο*, Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπέζης Κύπρου, Λευκωσία 1993.
- Φιλήμων Ιωάννης, *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τόμος πρώτος, Τύποις Π. Σούτσα και Α. Κτενά, Αθήνα 1859.

Οι σφαγές των Ελλήνων της Κύπρου το 1821 και το Διεθνές Δίκαιο των Αρχών του 19ου Αιώνα

Δημήτριου Α. Κούρτη,
υποψηφίου Διδάκτορα Διεθνούς Δικαίου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Εισαγωγή

Ο Daniel Webster, τότε αντιπρόσωπος της πρώτης εκλογικής περιφέρειας της Μασαχουσέτης, και μετέπειτα Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, σ' έναν από τους πλέον πρώιμους ιστορικούς λόγους¹ του ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων των ΗΠΑ -αποπειρώμενος να πείσει τα μέλη της αμερικανικής κάτω βουλής² να αποστείλουν «[ε]κπρόσωπο ή Αρμοστή στην Ελλάδα, οποτεδήποτε ο Πρόεδρος φρονήσει σκόπιμο να προβεί σε έναν τέτοιο διορισμό»³- αναφέρθηκε στις θηριωδίες των Οθωμανών εναντίον των υπόδουλων ελληνικών πληθυσμών. Μετά τη σφαγή της Χίου (Απρίλιος 1822), ο διαπρεπής ρήτορας έστρεψε την προσοχή του ακροατηρίου του στις σφαγές της Κύπρου (1821-1827).

Το ίδιο και ο Edward Augustus Freeman, ο οποίος δεν παρέλειψε να αναφέρει πως «Ό,τι αυτός [ο Οθωμανός, δηλαδή η Οθωμανική Αυτοκρατορία] έπραξε μόλις τώρα στη Βουλγαρία, έπραξε τότε στη Χίο και την Κύπρο»⁴. Αν και οι μεταγενέστεροι σχολιαστές προτείνουν, μάλλον αυθαίρετα, ότι ο Freeman εσφαλμένα αναφέρθηκε στην Κύπρο, ενώ είχε υπόψη του την Κρήτη⁵, γεγονός είναι ότι οι οθωμανικές σφαγές άφησαν ένα ιδιαίτερο αποτύπωμα στη συλλογική μνήμη τόσο των δυτικών κοινωνιών⁶ όσο και των πολιτικών ελίτ

1. 'The Greek Revolution' (19 January 1824) στο Webster Daniel, *Writings and Speeches of Daniel Webster*, Vol. V (Boston MA: Little, Brown, & Co, 1903) 60-93, 84.

2. *American State Papers, Foreign Relations*, Vol.V (Washington DC: Gales & Seaton, 1858) 252-262.

3. *Annals of Congress* (HoR), Vol. 41 (18th Congress: 1 Session) 805.

4. William E. Gladstone, *Lessons in Massacre; Or the Conduct of the Turkish Government in and about Bulgaria since May 1876: Chiefly from the Papers Presented by Command* (London: John Murray, 1877).

5. Davide Rodogno, *Against Massacre: Humanitarian Interventions in the Ottoman Empire, 1815-1914: The Emergence of a European Concept and International Practice* (Princeton/Oxford: Princeton University Press, 2012 [epub]) 199.

6. Βλ. Samuel Jacob, George Procter, J. E. Riddle & James MacConechy, *History of the Ottoman Empire: Including a Survey of the Greek Empire and the Crusades* (2nd rev. edn, London/Glasgow: Richard Griffin & Co, 1854), όπου μεταξύ των κορυφαίων γεγονότων για το έτος 1821 στην οθωμανική ιστορία μνημονεύεται η σφαγή 10.000 (σύμφωνα με τους συγγραφείς) χριστιανών στο νησί της Κύπρου.

της εποχής⁷. Μολονότι, λοιπόν, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε, βάσει των πηγών της επαναστατικής και πρώιμης μετεπαναστατικής περιόδου⁸, ότι οι σφαγές της Χίου, των Ψαρών και της Κύπρου αντιμετωπίζονταν ως τουλάχιστον ισοδύναμες θηριωδίες⁹, η μεταγενέστερη ανάλυση φαίνεται να υπερτονίζει τη σημασία των βαναυσοτήτων στα νησιά του Αιγαίου, παραμερίζοντας άλλα παρόμοια περιστατικά εγκλημάτων θηριωδίας¹⁰. Ενδεικτική είναι άλλωστε η θέση σύμφωνα με την οποία οι σφαγές αμάχων στη Χίο και τα Ψαρά πρακτικά αποκατέστησαν το κύρος των αγωνιζόμενων Ελλήνων και διέσωσαν την ελληνική υπόθεση ενώπιον της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, η οποία -παρά τα αρχικά κύματα φιλελληνισμού- είχε μάλλον μεταστραφεί μετά τα γεγονότα της Άλωσης της Τριπολιτσάς (Σεπτέμβριος 1821)¹¹.

Επομένως, εύλογα προκύπτει το ερώτημα γιατί οι θηριωδίες αυτές κινητοποιήσαν το συλλογικό δικαίωμα των δυνάμεων σε ένοπλη επέμβαση, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη σύγκρουση των τριών χριστιανικών στόλων στο Ναβαρίνο με τις συνασπισμένες υπό τον Ιμπραήμ τουρκοαιγυπτιακές δυνάμεις και τη γαλλική εκστρατεία στον Μοριά¹², ενώ αντίθετα η βίαιη αντιμετώπιση

7. Edward Augustus Freeman, *The Eastern Question in Its Historical Bearings: An Address Delivered in Manchester, November 15, 1876* (Manchester: National Reform Union, 1876) 15.

8. François Pouqueville, *Histoire de la régénération de la Grèce: Comprenant le précis des événements depuis 1740 jusqu'en 1824*, T. III (Paris: Chez Firmin Didot Père et Fils, 1825) 252 et seq.

9. Βλ. Claude Delaval Cobham, *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus* (Cambridge: Cambridge University Press, 1908) 453-455, όπου παραθέτει μεταφρασμένα σχετικά αποσπάσματα από τον François Pouqueville (1824).

10. Rodogno (2012) 107 et seq.· Will Smiley, 'War without War: The Battle of Navarino, the Ottoman Empire, and the Pacific Blockade' (2016) 18 *Journal of History of International Law* 42, 46.

11. Αντώνης Μπρεδήμας, Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματία στα Χρόνια της Επανάστασης του 1821 (Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2021) 120-121 με περαιτέρω αναφορά στο έργο του Μακεδονομάχου ιστορικού Αλεξάνδρου Μαζαράκη-Αινιάν, *Ιστορική Μελέτη 1821-1897 και ο Πόλεμος του 1897*, T. Α' (Αθήνα: Τυπογραφείον Φρίξου Α. Μπούκουρη, 1950) 35, που συνδέει ευθέως την εκ νέου ευαισθητοποίηση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης με τα γεγονότα του Πάσχα του 1822 και τη σφαγή των γυναικόπαιδων της Χίου.

12. Δεν είναι τυχαίο ότι η επέμβαση των Δυνάμεων στο Ναβαρίνο αντιμετωπίζεται από σημαντική μερίδα της βιβλιογραφίας ως η πρώτη νευτερική ανθρωπιστική επέμβαση/ αντίδραση των Τριών Δυνάμεων στον κίνδυνο αφανισμού των επαναστατημένων Ελλήνων. Βλ. H. W. Halleck, *International Law; Or Rules Regulating the Intercourse of States in Peace and War* (San Francisco: Bancroft & Co 1861) 340· Augustus Granville Stapleton, *Intervention and Non-Intervention Or The Foreign Policy of Great Britain from 1790 to 1865* (London: John Murray, 1866) 31-32· Theodore D. Woolsey, *Introduction to the Study of International Law* (3rd edn, New York: Charles Scribner & Co, 1871) 73· Sheldon Amos, *Lectures on International Law: Delivered in the Middle Temple Hall to the Students of the Inns of Court* (London: Stevens & Sons, 1874) 40-41· F. de Martens, 'Étude historique sur la politique Russe dans la question d' Orient' (1877) 9(1) *Revue de droit international et de législation comparée* 49, 58· Robert Phillimore, *Commentaries upon International Law*, Vol I (London: Butterworths, 1879) 568-569· T. J. Lawrence, *Essays in Some Disputed Questions in International Law* (2nd edn, Cambridge: Deighton, Bell & Co: 1885) 81 (έμμεσα)· Thomas Alfred Walker, *A Manual of Public International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1895) 22-23· Henry

του ελληνικού πληθυσμού της Κύπρου, ισότιμη από κάθε πλευρά σε επίπεδο έντασης και έκτασης της βαναυσότητας, δεν δρομολόγησε ανάλογες εξελίξεις¹³. Στο πλαίσιο της σύντομης αυτής συζήτησης του θέματος, δεν μπορούμε παρά να παρουσιάσουμε μια σειρά εξηγητικών αρχών, με κίνδυνο -λόγω ακριβώς της συντομίας της ανά χειράς συμβολής- να μην καλύψουμε με πληρότητα το σύνολο των σχετικών παραμέτρων. Μολαταύτα, πιστεύουμε ότι η πιο κάτω ανάλυση σίγουρα θα συνεισφέρει, έστω και ελάχιστα, στη μελέτη του πολύ σημαντικού κεφαλαίου αναφορικά με την αξιολόγηση της εθνικής παλιγγενεσίας ως φαινομένου του διεθνούς δικαίου και των διεθνών σχέσεων.

Αρχή της αυτοδιάθεσης

Η συζήτηση για την αρχή της αυτοδιάθεσης, στις απαρχές του 19ου αιώνα, δεν θύμιζε σε τίποτε τις νομικές αλλά και τις πολιτικές ενατενίσεις του φαινομένου που έλαβαν χώρα τόσο στον Μεσοπόλεμο όσο και μεταπολεμικά κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970, χάρη στην ενεργή ανάμιξη των Ηνωμένων Εθνών στη διαδικασία της αποαποικιοποίησης¹⁴. Στην εξεταζόμενη περίοδο, όχι μόνον

Wheaton, *Elements of International Law* (8th edn, Boston: Little, Brown & Co, 1866) Pt. II, §69 113-116; J. T. Abdy, *Kent's Commentary on International Law* (2nd edn, Cambridge: Deighton, Bell & Co, 1878) 48-50; Antoine Rougier, *La théorie de l'intervention d'humanité* [Extrait de la Revue générale de droit international public] (Paris: Pedone, 1910) 6; Ellery C. Stowell, *Intervention in International Law* (Washington DC: John Byrne & Co, 1921) 126-127; Geoffrey G. Butler, Simon Maccoby, *The Development of International Law* (London: Longmans, Green & Co, 1928) 70; Walter Simons, *The Evolution of International Public Law in Europe Since Grotius* (New Haven: Yale University Press, 1931) 89 (επέμβαση υπέρ της δημοκρατίας); Hersch Lauterpacht, *International Law and Human Rights* (London: Stevens & Sons, 1950) 120; Nicholas Onuf, 'Humanitarian Intervention: The Early Year' (2004) 16(4) *Florida Journal of International Law* 753, 767-772; Stephen C. Neff, *War and the Law of Nations* (Cambridge: Cambridge University Press 2005) 224; Christian J. Tams, *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law* (Cambridge: Cambridge University Press: 2005) 92.

13. Πάντως, η νεότερη και σύγχρονη βιβλιογραφία αμφισβητεί τη σύνδεση της επέμβασης των Δυνάμεων με ανθρωπιστικά κίνητρα και αρχές· βλ. Charles de Visscher, *Théories et réalités en droit international public* (Paris: Predone, 1955) 159; Ian Brownlie, *International Law and the Use of Force by States* (Oxford: Clarendon Press, 1963) 338-339; Simon Chesterman, *Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2001) 28-32; John Bew, "'From an Umpire to a Competitor'": Castlereagh, Canning and the Issue of International Intervention in the Wake of the Napoleonic Wars' στο Brendan Simms, D. J. B. Trim (eds), *Humanitarian Intervention: A History* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011) 117, 119 *et seq.*; Rodogno (2012) 117-118; Alexis Heraclides, Ada Diallya, *Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century: Setting the Precedent* (Manchester: Manchester University Press, 2015) 105-133; Mark Swatek-Evenstein, *A History of Humanitarian Intervention* (Cambridge: Cambridge University Press: 2020) 74 *et seq.*

14. Spyros Kalogeropoulos-Stratis, *Le droit des peuples à disposer d'eux-mêmes* (Bruxelles: Bruylant, 1973); Georges Abi-Saab, 'Wars on National Liberation in the Geneva Conventions and Protocols' (1979) 165 *Recueil des Cours* 363; Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995). Βλ. και Otto Spijkers, *The United Nations, the Evolution of Global Values and International Law* (Cambridge: Intersentia, 2011) 355-445.

ορολογικά (γίνεται λόγος για την αρχή των εθνοτήτων ή απλά την εθνικότητα)¹⁵ αλλά και μεθοδολογικά, το ζήτημα της αυτοκυβέρνησης και γενικά της αυτεξουσιότητας ενός λαού ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με τα βασικά δεδομένα του κυρίαρχου κοινωνικού, πολιτικού και ιδεολογικού αφηγήματος στη Δυτική Ευρώπη¹⁶.

Επεξηγηματικά, η προβληματική της αυτοδιάθεσης την εποχή εκείνη πρόβαλλε ως παραφυσάδα είτε των θεωριών του κοινωνικού συμβολαίου -που προσπαθούσαν, με σκοπό τη συλλογική ασφάλεια και ευημερία¹⁷, να εξηγήσουν τη δημιουργία των πολιτικών κοινοτήτων στη βάση της συναίνεσης των εξουσιαζομένων και της εκχώρησης της κυριαρχίας στον εκάστοτε ηγεμόνα- είτε ως επιμέρους πτυχή του προβλήματος της μεταβολής της εδαφικής κυριαρχίας. Ειδικότερα, διαπρεπείς διανοητές, όπως ο Grotius και ο von Pufendorf, υποστήριζαν ότι μια εδαφική περιοχή δεν μπορεί να καταστεί αντικείμενο συναλλαγής μεταξύ ηγεμόνων, χωρίς να ερωτηθεί ο πληθυσμός/ λαός αυτής στο πλαίσιο κάποιας δημοψηφισματικού τύπου διαδικασίας¹⁸.

Στη βάση αυτών των παραδοχών διενεργήθηκαν και κάποια πρώιμα νεωτερικά δημοψηφίσματα, όπως για παράδειγμα στη Βουργουνδία (1527) και την Αβινιόν (1791)¹⁹ της Γαλλίας.

Παράλληλα, με διακηρύξεις στο πλαίσιο της Αμερικανικής (1776)²⁰ αλλά και της Γαλλικής (1789/1790)²¹ Επανάστασης, η έννοια του δικαιώματος ενός λαού για αυτοκυβέρνηση φάνηκε πρόσκαιρα να αποκτά και ένα πραγματικό νομικό περιεχόμενο²². Ωστόσο, η επικράτηση της Πενταρχίας της Ιεράς Συμμαχίας στην

15. Charles Dupuis, 'Regles generales du droit de la paix' (1930) 32 *Recueil des Cours* 5, 32 et seq.

16. Robert Redslob, 'Le principe des nationalités' (1931) 37 *Recueil des Cours* 5, 8 et seq.

17. Ian Brownlie, 'An Essay in the History of the Principle of Self-Determination' στο C. H. Alexandrowicz, *Grotian Society Papers 1968: Studies in the History of the Law of Nations* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1970) 90, 91-92.

18. Jörg Fisch, *The Right of Self-Determination of Peoples: The Domestication of an Illusion* (Cambridge: Cambridge University Press, 2015) 66-68.

19. Matt Qvortrup, 'A Brief History of Self-determination Referendums Before 1920' (2015) 14(5) *Ethnopolitics* 547, 548-550.

20. Brownlie (1970) 92· Cassese (1995) 11· 'American Declaration of Independence' (1776)· βλ. και David Armitage, 'The Declaration of Independence and International Law' (2002) 59(1) *William & Mary Quarterly* 39.

21. Paul Bastid, 'La Révolution de 1848 et le droit International' (1989) 214 *Recueil des Cours* 171, 266· Brownlie (1970) 92· 'Bulletin de l'Assemblée Nationale, Suite de la Séance du Mardi 18 Mai' στο *Gazette nationale, ou le moniteur universel*, T. 2, No 140 (Jeudi, 20 Mai 1790) 565-566.

22. Guyora Binder, 'The Case for Self-Determination' (1992) 29 *Stanford Journal of International Law* 223, 227.

Ευρώπη και ιδίως η νομική κατάσταση που διαμορφώθηκε μετά την Τελική Πράξη του Συνεδρίου του Βερολίνου (1815) και των διασκέψεων του Άαχεν (1818), του Τροπάου (Οπάβα) (1820), του Λάιμπαχ (1821) και της Βερόνας (1822) αναχαίτισαν την ως άνω εξελικτική διαδικασία και έθεσαν εκποδών την όποια κανονιστική αξία της αρχής²³.

Μολαταύτα, στην επιστήμη επικρατεί σχεδόν ομοφωνία σχετικά με την καταλυτική σημασία της ελληνικής περίπτωσης, αλλά και της αντίστοιχης βελγικής, για την παλινόρθωση του πρακτικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος σχετικά με την αρχή των εθνοτήτων, η οποία έφθασε σε σημείο κορύφωσης υπό το βάρος του ιταλικού *Risorgimento*²⁴.

Αυτή η εξέλιξη μπορεί να εξηγηθεί μόνον εάν ληφθούν υπόψη (1) η σοβαρότατη επίδραση που είχαν οι θυσίες των Ελλήνων στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή και (2) οι δικαιοθετικές παρεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων σε μian προσπάθεια ανάσχεσης των εγκλημάτων θηριωδίας που διέπραττε η οθωμανική διοίκηση, στο πλαίσιο της απόπειράς της να καταστείλει την εθνεγερτική επανάσταση του 1821.

Εγκλήματα θηριωδίας, ενεργές επαναστατικές εστίες και αυτοκυβέρνηση

Παρά το γεγονός ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας, διαπραγματευόμενος τα σύνορα του υπό σύσταση ελληνικού κράτους το έτος 1830, επιχείρησε να προσδώσει κάποιο δικαιοπολιτικό περιεχόμενο στην αρχή της αυτοδιάθεσης²⁵, τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας ήταν μάλλον ισχνά. Από την άλλη, φαίνεται ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης επηρέασε πράγματι σε έναν βαθμό την απόφαση των Δυνάμεων (της Μεγάλης Βρετανίας, της Ρωσίας και της Γαλλίας) να επέμβουν υπέρ των Ελλήνων στο Ναβαρίνο.

Ωστόσο, μια προσεκτικότερη μελέτη των πηγών μπορεί να στηρίξει το συμπέρασμα ότι η απαίτηση για αυτοδιάθεση των Ελλήνων κινητοποίησε τις Μεγάλες Δυνάμεις μόνον όταν συνδυάστηκε με τον κίνδυνο εκμηδένισης ολόκληρου του ελληνικού στοιχείου, τουλάχιστον στις εξεγερμένες περιοχές της

23. Βλ. και Μιλιτιάδης Σαρηγιαννίδης, Η Αρχή της Μη Επέμβασης/Μη Ανάμιξης Ανάμεσα στα Κράτη (Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 2020) 10 *et seq.*

24. Βλ. Cassese (1995) 13· James Crawford, *The Creation of States in International Law* (2nd edn, Oxford: Oxford University Press, 2007) 506-507, 540-544.

25. Μπρεδήμας (2020) 12.

Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου.

ηπειρωτικής Ελλάδας και των νησιών²⁶. Σε ένα μελετητή του δικαίου πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος της γενοκτονίας προκαλεί πραγματική εντύπωση το σύνολο των διατυπώσεων στις οποίες προέβησαν οι Μεγάλες Δυνάμεις έναντι της Υψηλής Πύλης, προειδοποιώντας την να καταπαύσει τα εγκλήματα θηριωδίας εναντίον των Ελλήνων αμάχων και να επιδιώξει μια λιγότερη αντιπαραθετική διευθέτηση. Από τη διπλωματική αλληλογραφία της εποχής προκύπτει ότι ο φόβος της εκμηδένισης του Ελληνισμού, δηλαδή των σχετικά συμπαγών εκείνων χριστιανικών κοινοτήτων που κατοικούσαν στις εξεγερμένες περιοχές, αποτέλεσε υπό το βάρος της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης κεντρικό παράγοντα διαμόρφωσης της αντίδρασης των Δυνάμεων²⁷.

Παράλληλα, η ανθεκτικότητα της Ελληνικής Επανάστασης που οδήγησε στη

26. Όπως παρατηρεί ο Walter Phillimore, 'Droits et devoirs fondamentaux des États' (1923) 1 *Recueil des Cours* 24, 44-45, σύμφωνα με τα ισχύοντα την εποχή εκείνη, τρεις ήταν οι δικαιολογητικοί λόγοι μίας επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κυρίαρχου κράτους με σκοπό την προστασία του ατόμου: η θρησκεία, η εθνικότητα και ο ανθρωπισμός ('la religion, la nationalité, l'humanité'). Ο ίδιος αναφέρει ως παραδειγματική περίπτωση την επέμβαση των τριών Δυνάμεων στο Ναβαρίνο, αν και φαίνεται να υποβαθμίζει τη σημασία αυτού του γεγονότος όπως και ανάλογων ιστορικών προηγούμενων στην εξέλιξη του διεθνούς δικαίου.

27. Βλ. Μπρεδήμας (2021).

δημιουργία προσωρινής κυβέρνησης²⁸, η οποία μπορούσε όχι μόνον να ελέγχει με σχετική αποτελεσματικότητα αλλά και να επιβάλλει τη βούλησή της στις επαναστατημένες περιοχές, φαίνεται ότι διαδραμάτισε σοβαρό ρόλο στη σταδιακή αναγνώριση των επαναστατημένων Ελλήνων ως εμπολέμων, δηλαδή ως περιορισμένων υποκειμένων του τότε ισχύοντος διεθνούς δικαίου.

Εξάλλου, δεν πρέπει να παραβλεφθεί και η επιρροή την οποίαν είχε στο κίνημα υποστήριξης των ελληνικών δικαίων η απόφαση των κυβερνητικών θεσμών των επαναστατημένων να σεβαστούν το τότε ισχύον διεθνές δίκαιο²⁹ και να δημιουργήσουν αποτελεσματικούς μηχανισμούς τήρησης αυτού, όπως για παράδειγμα τα δικαστήρια λειών και οι συναφείς θεσμοί εφαρμογής του διεθνούς δικαίου τής κατά θάλασσα ουδετερότητας, που λειτουργούσαν στην Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά, αλλά και σε κεντρικό επίπεδο μετά την υιοθέτηση του «Θαλασσίου Κριτηρίου» από την Α' Εθνοσυνέλευση³⁰.

Η Περίπτωση της Κύπρου

Αν και η ιστορική έρευνα προσφέρει μιαν πληθώρα πηγών για την περίπτωση της Κύπρου το 1821 και τις επακολουθήσασες σφαγές και διώξεις, στο πεδίο του διεθνούς δικαίου και της ιστορίας αυτού το ζήτημα δεν έχει ακόμα εξεταστεί. Λαμβάνοντας υπόψη τη βραχύτατη ανάλυση που προηγήθηκε και εφαρμόζοντας τα ενδιάμεσα συμπεράσματα στην κυπριακή περίπτωση, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι σε επίπεδο προκαταρκτικό ο Ελληνισμός της Κύπρου, υπόδουλος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως και εκείνος της ηπειρωτικής Ελλάδας και των νησιών του Αιγαίου, ως πολιτική και πολιτισμική κοινότητα είχε το δικαίωμα να αξιώσει την αυτοδιάθεση, τουλάχιστον ως μορφή άμυνας έναντι των εντεινόμενων οθωμανικών θηριωδιών³¹.

Ωστόσο, οι κινήσεις ακριβείας του μουχασίλη Κιουτσούκ Μεχμέτ και η ουσιαστική κατάπνιξη της όποιας εθνεγερτικής τάσης από το θέρος του 1821 («Ιουλιανά») στο νησί, αποστέρησε τον εδώ Ελληνισμό από εκείνα τα τεκμήρια νομικής και πολιτικής υπόστασης (αποτελεσματική κυβέρνηση, εξακολούθηση του αγώνα,

28. Βλ. και Κωνσταντίνος Θ. Ευσταθιάδης, *Σχέσεις των Ελλήνων Επαναστατών του 1821 προς τις Ξένες Δυνάμεις* (Θεσσαλονίκη: Σ.Ν., 1953)..

29. Μπρεδήμας (2021) 38 *et seq.*

30. Στέλιος Σεφεριάδης, *Μαθήματα Διεθνούς Δημοσίου Δικαίου*, Βιβλ. Β' (Αθήναι: Τυπ/φεία Αφών Γεράρδων, 1928) 680 *et seq.*· Τριαντάφυλλος Ελ. Ράφτης, *Περί Θαλασσίων Λειών και Λειοδικείων Διαρκούντος του Υπέρ Ανεξαρτησίας Αγώνος των Ελλήνων (1821-1830)* (Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 1980).

31. Πρβλ. Μπρεδήμας (2021) 21-23.

σεβασμός του διεθνούς δικαίου). Είναι αυτά ακριβώς τα τεκμήρια τα οποία σε συνδυασμό με την απόφαση των Δυνάμεων έθεσαν τέρμα στις οθωμανικές ακρότητες που απειλούσαν με αφανισμό τις ελληνικές κοινότητες της Ρούμελης, του Μοριά και των νησιών και οδήγησαν τελικά στην υλοποίηση της εθνικής επιδίωξης για τη δημιουργία ανεξάρτητου ελληνικού κράτους³².

Ἀριθ. 1185

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Πρὸς τὸ Σεβαστὸν Ἐκτελεστικὸν

Διευθύνεται ἀναφορὰ τοῦ Χαραλάμπους Μάλη περὶ τῶν πρωταίτιων τῆς μουσικῶς μελετηθείσης κατὰ τῆς Κύπρου ἐκστρατείας. Τὸ Βουλευτικὸν προβάλλει νὰ διατάξῃ τὸ Σ. Ἐκτελεστικὸν νὰ συλλεγθῶσιν οἱ ἀναφερόμενοι πρωταίτιοι καὶ νὰ τοὺς ἐξετάσῃ τὸ Σ. Ἐκτελεστικὸν λεπτομερῶς, ἴσως καὶ ἀνακαλυφθῇ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας, καὶ νὰ μένωσιν ὑπὸ ἀστυνομικὴν φύλαξιν ἐν τοσούτῳ δὲ τὸ Σ. Ἐκτελεστικὸν νὰ μεταχειρισθῇ ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους διὰ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν.

Τῇ β' Φεβρουαρίου 1826, ἐν Ναυπλίῳ

Ὁ Πρόεδρος

Ὁ Α' Γραμματεὺς

Το βούλευμα υπ' αριθμό 1185, της 21ης Φεβρουαρίου 1826

Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο ότι η γεωγραφική θέση της Κύπρου και η έλλειψη ενεργών εστιών σύρραξης *in situ* φαίνεται να προσδιόρισε και τη στάση των ελλαδικών επαναστατικών θεσμών έναντι της κυπριακής υπόθεσης, παρά το

32. Protocol of Conference between Great Britain and Russia (signed at Saint Petersburg 4 April 1826) 76 CTS 175· Treaty between France, Great Britain, and Russia for the Pacification of Greece (signed at London, 6 July 1827) 77 CTS 307· Protocol of Conference between France, Great Britain and Russia (signed at London, 22 March 1829) 79 CTS 361· Treaty of Peace between Russia and Turkey (signed at Adrianople, 14 September 1829) 80 CTS 83· Protocol (No 1) de la Conférence tenue au Foreign Office, le 3 Février, 1830 (Gran Bretagne, France, Russie) 17 BFSP 191, §1 *La Grèce formera un Etat Indépendant, et jouira de tous les Droits Politiques, Administratifs, et Commerciaux, attachés à une Indépendance complete.*

γεγονός ότι υπήρξαν και τότε φωνές που επιχειρηματολογούσαν υπέρ μίας διαφορετικής αντιμετώπισης της Κύπρου· μία τέτοια ήταν κι ο αμφιλεγόμενος «γενεράλ» (στρατηγός) Δημήτριος Δεβίντ ή Δεβουϊστ ή Δεβουϊτζί (Demetr de Wuits), ο οποίος επιχείρησε να πείσει τους επαναστατημένους Έλληνες να εκστρατεύσουν στην Κύπρο με σκοπό την απελευθέρωσή της³³, ενώ προς τούτο επιδίωξε ανεπιτυχώς και τη σύναψη δανείου στην Αγγλία³⁴. Η όλη ιστορία έληξε με διαταγή για σύλληψη των πρωταιτίων.

Όπως, μάλιστα, αναφέρεται στο βούλευμα υπ' αριθμό 1185 της 21ης Φεβρουαρίου 1826, το βουλευτικό (νομοθετικό σώμα) εξουσιοδότησε το εκτελεστικό (κυβέρνηση) της Προσωρινής Διοίκησης της Ελλάδος «να μεταχειρισθῇ ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους διὰ νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν», δηλαδή την εκστρατεία απελευθέρωσης της Κύπρου³⁵.

Επιλογικά, μπορούμε να αναφέρουμε ότι οι ίδιοι παράγοντες που προσδιόρισαν τη ματαίωση της εθνεγερσίας στην Κύπρο στις απαρχές του 19ου αιώνα είναι εκείνοι που επί μακρόν ανέστειλαν την υλοποίηση του εθνικού οράματος του εδώ Ελληνισμού για αυτεξουσιότητα και αυτοδιάθεση· η ύπαρξη ενός κατακτητή με ικανότητα αποτελεσματικού ελέγχου και καταστολής σε ολόκληρη την εδαφική επικράτεια του νησιού, η τάση των εδώ αγωνιστών να αιμοδοτούν τη μητροπολιτική Ελλάδα με πόρους και έμπυχο δυναμικό, ιδίως μετά την *in situ* καταστολή ή ανάσχεση των επαναστατικών κινημάτων και, τέλος, η αδυναμία των δυνάμεων του ελλαδικού χώρου να συνδράμουν δυναμικά τα εντόπια (κυπριακά) κινήματα, απέσυραν τον Ελληνισμό του νησιού από το εθνεγερτικό προσκήνιο.

Ως άμεσο επιστέγασμα των πιο πάνω παραμέτρων, η Κύπρος παρέμεινε εκτός της όποιας συζήτησης, ακόμα και στην πρεσβευτική διάσκεψη του Πόρου του 1828, όπου η ελληνική πλευρά ήγειρε, πάντως, διεκδικήσεις για άλλες αλύτρωτες περιοχές, όπως η Θεσσαλία, η Ήπειρος και η Κρήτη³⁶.

33. Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, Τ. 9 [Λυτά έγγραφα Α' & Β' Βουλευτικής Περιόδου (1822-1824): Πελοποννησιακή Γερουσία, Γερουσία Δυτικής Χέρσου Ελλάδος, Άρειος Πάγος & Βουλευτικό Σώμα] 367-369.

34. Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, Τ. 7 [Γ' Βουλευτική Περίοδος (1824-1826): Πρακτικά του Βουλευτικού Σώματος] 202-203, Τ. 8 [Γ' Βουλευτική Περίοδος (1824-1826): Προβουλευμάτα και λοιπά εξερχόμενα έγγραφα του Βουλευτικού Σώματος] 194.

35. Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, Τ. 8 [Γ' Βουλευτική Περίοδος (1824-1826): Προβουλευμάτα και λοιπά εξερχόμενα έγγραφα του Βουλευτικού Σώματος] 412.

36. Μπρεδήμας (2021) 13-14.

Όπλα του 1821: Φωτογραφικό Ρεπορτάζ

Γιάννη Ιωάννου,
Διεθνολόγου, συνιδρυτή του Geopolitical Cyprus και δημιουργού του
armsof1821 (Twitter)

Παρατίθεται, με αφορμή τα 200χρονα της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, ένα φωτογραφικό αφιέρωμα σε ορισμένα από τα βασικά ατομικά και άλλα όπλα των Ελλήνων Επαναστατών:

Πυροβόλα (τυφέκια και πιστόλες) και αγχέμαχα όπλα (σπάθες, πάλες, γιαταγάνια), τα οποία αποτέλεσαν τα βασικά εργαλεία άμυνας κι επιβίωσης των Ελλήνων στον δεκαετή σχεδόν Αγώνα για την Ελληνική Ανεξαρτησία.

*Πιστόλες υποδείγματος 1812 του διάσημου Γάλλου οπλουργού Louis LaMotte.
Πολλά τέτοια όπλα κατέφτασαν στον ελλαδικό χώρο πριν και κατά τη διάρκεια της
Επανάστασης του 1821 –οπλίζοντας, συχνά, επώνυμους αγωνιστές.*

Ναυτικό κανόνι μεγάλου διαμετρήματος από σίδερο οθωμανικής προέλευσης, το οποίο πάρθηκε από το γαλλικό πολεμικό ναυτικό ως λάφυρο από τη ναυμαχία στο Ναβαρίνο.

Η περίφημη «Ασήμω», το προσωπικό ξίφος του αγωνιστή Οδυσσέα Ανδρούτσου. Υβρίδιο τουρκικού Kilij και βαριάς σπάθης ιππικού με χαρακτηριστικούς ασημένιους διακόσμους και ιδιαίτερο χειροφυλακτήρα (απόληξη με ζωόμορφη παράσταση).

Η πιστόλα του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.

Είναι γαλλικού σχεδιασμού και κατασκευής και φέρει σφραγίδες Lerage-Moutier-Arq du roi, δηλαδή είναι έργο του διάσημου Γάλλου κατασκευαστή Lerage-Moutier Arq du Roi et des Princes à Paris (ARQUEBUSIER) του 18ου αιώνα. Μηχανισμός πυριτολιθίου (flintlock-miquelet).

Το προσωπικό εγχειρίδιο - του Αρχιστρατήγου της Ελληνικής Επανάστασης Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Απλό κι απέριττο μαχαίρι («κλέφτικο») τύπου dagger για καθημερινή χρήση.

Μακρύκαννο τυφέκιο πυριτολίθου βαλκανικής προέλευσης με κοντάκι τύπου «ψαράκι».

Ναυτικό τρομπόνι μηχανισμού flintlock/ percussion cap ισπανικής προέλευσης (Jean de Soto). Το βασικό όπλο ναυτικού πολέμου των Ελλήνων Επαναστατών.

Αριστερά: Προεπαναστατικό ναυτικό γιαταγάνι τελών του 19ου αι. οθωμανικής προέλευσης. Χρησιμοποιήθηκε και στην επανάσταση της Κρήτης την περίοδο 1866-1869. Έχει πτηνόμορφη λαβή (karabela type) και θήκη από δέρμα χελιού. Η λάμα είναι από δαμασκηνό ατσάλι.

Δεξιά: Πανόραμα οπλισμού του Καλαβρυτινού αγωνιστή Βασιλείου Πετιμεζά. Διακρίνονται δύο πιστόλες, πάλα τύπου Kilij και ελαφρύτερη τύπου Shamshir, οι παλάσκες του καθώς και κοντόκαννο τουφέκι τύπου «καραβίνας» (για χρήση ενώ είναι έφιππος).

Γαλλικό τυφέκιο MOD 1777 πυριτολίδου.
Μεγάλος αριθμός τέτοιων τυφεκίων χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική Επανάσταση με αποστολές οπλισμού από τα φιλελληνικά κομιτάτα.

Ο προσωπικός οπλισμός του αγωνιστή Παναγιώτη Γιατράκου. Διακρίνονται δύο πάλες, στιλέτο και οθωμανικής προέλευσης πέλεκυς (πολεμικό τσεκούρι).

Ελληνικός ηπειρωτικός σουγιάς (folding knife) από την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης.

ΓΤΠ 108/2021-1000 ISBN 978-9963-50-540-1
Εκδόθηκε από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών
στο Τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας